

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	5
----------------------------	---

“КРОКИ ДО САМОСТІЙНОСТІ” (програма для дітей молодшого дошкільного віку)

<i>Психолого-педагогічна характеристика дітей молодшого дошкільного віку</i>	9
Освітня лінія “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”	12–18
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	18
Освітня лінія “ДИТИНА В СОЦІУМІ”	19–20
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	21
Освітня лінія “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”	21–25
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	25
Освітня лінія “ДИТИНА У СВІТІ КУЛЬТУРИ”	26–36
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	36
Освітня лінія “ГРА ДИТИНИ”	38–40
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	40
Освітня лінія “ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ”	40–44
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	44
Освітня лінія “МОВЛЕННЯ ДИТИНИ”	44–47
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	47

“ПОДОРОЖ У ДОВКІЛЛЯ” (програма для дітей середнього дошкільного віку)

<i>Психолого-педагогічна характеристика дітей середнього дошкільного віку</i>	49
Освітня лінія “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”	51–57
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	57
Освітня лінія “ДИТИНА В СОЦІУМІ”	58–60
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	60
Освітня лінія “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”	61–66
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	66
Освітня лінія “ДИТИНА У СВІТІ КУЛЬТУРИ”	66–78
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	78
Освітня лінія “ГРА ДИТИНИ”	79–81
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	81
Освітня лінія “ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ”	81–86
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	87

Освітня лінія “МОВЛЕННЯ ДИТИНИ”	87–92
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	92

“СТЕЖИНКИ У ВСЕСВІТ”
(програма для дітей старшого дошкільного віку)

<i>Психолого-педагогічна характеристика дітей старшого дошкільного віку</i>	93
Освітня лінія “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”	97–107
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	107
Освітня лінія “ДИТИНА В СОЦІУМІ”	108–111
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	111
Освітня лінія “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”	112–115
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	116
Освітня лінія “ДИТИНА У СВІТІ КУЛЬТУРИ”	117–133
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	133
Освітня лінія “ГРА ДИТИНИ”	135–137
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	137
Освітня лінія “ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ”	138–145
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	145
Освітня лінія “МОВЛЕННЯ ДИТИНИ”	146–152
Основні шляхи реалізації освітньої лінії	153
Тезаурус	154
Список використаної літератури	157

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програму “Дитина в дошкільні роки” зорієнтовано на цінності та інтереси дитини, урахування вікових можливостей, на збереження дитячої субкультури, на ампліфікацію дитячого розвитку, взаємозв’язок усіх сторін її життя.

Програму адресовано педагогам, практичним психологам і соціальним педагогам ДНЗ різного типу і форм власності, вихователям, які працюють у Центрах розвитку дитини, будинках сімейного типу, закладах інтернатного типу тощо; студентам педагогічних університетів та коледжів, які навчаються за напрямом “Дошкільна освіта”; батькам.

Оновлення освітньої програми обумовлено закономірною необхідністю: соціальним розвитком суспільства і психолого-педагогічної науки, вимогами практики та обов’язковістю дошкільної освіти для дітей п’ятирічного віку, визначеною Законом України “Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу” (2010 р.), Базовим компонентом дошкільної освіти в чинній редакції 2012 р., а також протиріччями, що існують у сучасній дошкільній освіті, а саме: до моменту приходу дитини в школу в неї розвинена права півкуля, тоді як ліва актуалізується лише до дев’яти років; протиріччя між складним, гармонійним, казковим, за суттю, художнім внутрішнім світом дитини і способами її розвитку, навчання та виховання; протиріччя між існуючими способами виховання дитини в дошкільному віці і можливостями формування особистості в цей період.

Вузловим пунктом нової освітньої парадигми є ідея розвитку. Три основні грані цієї ідеї полягають у: постійному розвитку самої освіти (її змісту, форм, методів, способів організації); становленні освіти як простору, сфери розвитку особистості (її здатності до універсального саморозвитку); перетворенні освіти на провідний чинник розвитку суспільства (насамперед у засіб реанімації, додання життєстійкості різноманітним формам людських спільнот) (за В. І. Слободчиковим).

Метою програми є створення оптимальних умов для соціально-особистісного розвитку дошкільників шляхом ефективної взаємодії дітей, педагогів та батьків, а також для забезпечення якості освітнього процесу.

Відповідно до мети всі завдання, представлені в програмі, розподілено на освітні лінії, що відповідають Базовому компоненту дошкільної освіти в Україні.

Принципи, які сприяють реалізації програми, сформульовано так:

- повноцінне проживання дошкільником усіх етапів дитинства;
- підтримка ініціативи дітей у різних видах діяльності, збагачення (ампліфікація) дитячого розвитку;
- вікова адекватність дошкільної освіти (відповідність умов, вимог, методів віку й особливостям розвитку);
- забезпечення наступності та перспективності цілей, завдань і змісту освіти, що реалізуються в межах освітніх програм різних рівнів;
- урахування етнокультурної та полілінгвальної ситуації розвитку дітей;

- співпраця дошкільного навчального закладу із сім'єю;
- вибудовування освітньої діяльності на основі індивідуальних особливостей кожної дитини, за яких сама дитина є активною у виборі змісту своєї освіти, є суб'єктом освіти (далі — індивідуалізація дошкільної освіти);
- сприяння і співпраця дітей та дорослих, визнання дитини повноцінним учасником (суб'єктом) освітніх стосунків;
- побудова освітнього процесу на адекватних віку формах організованого освітнього простору і реалізації освітньої діяльності;
- формування соціокультурного середовища відповідно до вікових, індивідуальних, психологічних та фізіологічних особливостей дітей;
- забезпечення варіативності і різноманітності змісту та організаційних форм дошкільної освіти, можливості формування парціальних програм різної спрямованості з урахуванням освітніх потреб, здібностей і стану здоров'я дітей;
- забезпечення психолого-педагогічної підтримки сім'ї та підвищення компетентності батьків (законних представників) у питаннях освіти, охорони і зміцнення здоров'я дітей.

Науково-теоретичним підґрунтям програми є досягнення вітчизняної та світової психолого-педагогічної науки, а також сучасні дослідження розвитку дитини, які визнають своєрідність, унікальність, особливість дошкільного дитинства в становленні особистості, урахування сензитивності цього періоду щодо становлення первинного схематичного світогляду, супідрядності мотивів, довільної поведінки, внутрішніх етичних інстанцій, самосвідомості. Філософією програми є діяльнісний підхід. У межах діяльнісного підходу педагогам потрібно створити умови для того, щоб зробити процес набуття дитиною знань вмотивованим, учити дитину самостійно ставити перед собою мету і знаходити шляхи, у тому числі засоби, її досягнення, допомагати дитині сформувати в собі вміння контролю та самоконтролю, оцінки і самооцінки.

До базисних характеристик особистості науковці відносять: компетентність, креативність та ініціативність, довільність, самостійність, відповідальність, безпеку і незалежність поведінки, самосвідомість та здатність особистості до самооцінки. Особистість визначається не своїми характером, темпераментом, фізичними якостями і т. ін., а тим, із ким і як вона спілкується; що і як вона знає; що і як вона творить; що і як вона цінує; які її художні потреби і як вона їх задовольняє (за М. С. Каганом).

Своєчасне становлення базисних характеристик розглядається авторами програми як необхідність реалізації стандарту дошкільної освіти, тобто виконання обов'язків держави перед дитиною, родиною та суспільством узагалі, пов'язаних із забезпеченням рівного старту кожної дитини незалежно від місця та умов проживання, типу дошкільного навчального закладу.

В основу програми покладено концепцію психологічного віку як етапу, стадії дитячого розвитку, що характеризується своєю структурою і динамікою. Отже, кожний психологічний вік охоплює:

- якісно особливі, специфічні відносини між дитиною та дорослим (*“Зміст і завдання освітньої роботи”*), тобто залучення дитини до системи вироблених людством цінностей, організація умов для її духовного зростання, формування основ ціннісного ставлення до дійсності;

- визначену ієрархію видів діяльності та провідні їхні типи для дітей дошкільного віку, тобто засвоєння дитиною знань, оволодіння вміннями і навичками, формування культури пізнання, здатність самостійно практично використовувати набуте в житті;
- основні психологічні досягнення дитини, що свідчать про розвиток її психіки, самосвідомості, особистості (“Показники компетенції дитини”), тобто обов’язковий мінімум набору елементарних знань, уявлень, практичних умінь та навичок, які гарантують дитині адаптацію до життя, здатність навчити орієнтуватись у ньому, адекватно реагувати на явища, події, людей. Показники компетенції дитини є мінімальним освітнім ядром, рівень засвоєння якого відбивається в якісно-кількісних показниках діяльності й поведінки дитини.

Наприкінці кожної освітньої лінії запропоновано “ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ”, які будуть доповнюватися та розширюватися педагогами, виходячи зі своїх можливостей і професійного досвіду.

Програма має особливості в структурі, кожен віковий період має не випадкову назву.

Програма для дітей молодшого дошкільного віку має назву “Кроки до самостійності”, дітей середнього дошкільного віку чекає програма “Подорож у довкілля”, а для дітей старшого дошкільного віку створено програму “Стежинки у Всесвіт”. *Стежка* завжди пов’язана з рухом, її довжина зазвичай складає не більше пари сотень метрів, після чого вона обов’язково виводить до більшого шляху. *Всесвіт* — це слово охоплює все те, що знає людина, і те, чого вона не знає. Останнього набагато більше — незнання переважає над знанням, не дивлячись на всі спроби науки розшифрувати загадки природи. Отже, *Всесвіт* — це все, що існує: матерія, простір, енергія, час...

Дитину треба вводити у Всесвіт, надаючи їй можливості йти своєю стежинкою, але допомагаючи вийти на свій великий шлях!

Програму структуровано з урахуванням освітніх ліній.

У програмі “Дитина в дошкільні роки” завданням розвитку кожного психологічного віку передує психолого-педагогічна характеристика дитини, яка складається із критеріїв, а саме: провідна діяльність; кількісні та якісні показники рівня розвитку пізнавальних, емоційних і волевових процесів; новоутворення кожного віку; сензитивні періоди формування тих чи інших психічних процесів, особистих властивостей, феноменів тощо.

Зміст програми розподілено за двома частинами — *інваріантною та варіативною*.

- **Інваріантна частина** визначає обов’язковий для дітей певного віку ступінь засвоєння знань, понять, забезпечує єдність освітнього простору України, створює необхідні умови для розвитку, навчання і виховання дітей незалежно від місця та умов проживання, типу дошкільного навчального закладу. Інваріантна (обов’язкова) частина складає до 80 % змісту Програми.
- **Варіативна частина** формується суб’єктами освітнього процесу, враховує й відбиває в змісті освіти соціально-економічні, регіональні, етносоціокультурні, кліматичні та інші умови, видове різноманіття дошкільної освіти та індивідуальні особливості розвитку дошкільника. Варіативна частина складає до 20 % змісту.

Обсяг навантаження в інваріантній та варіативній частинах визначається:

- ✓ спеціально організованою діяльністю дітей;
- ✓ спільною доросло-дитячою діяльністю дитини;
- ✓ вільною самостійною діяльністю дитини;
- ✓ вибором дитиною меж і моделі взаємодії з однолітками, дорослим, довкіллям.

До оновлення програми “Дитина в дошкільні роки” було залучено провідних фахівців із питань дошкільної та початкової освіти в Україні. У процесі розробки обсягу знань, умінь (компетенцій) і навичок дошкільного віку було використано сучасні дослідження психологів, педагогів, дидактів, соціологів, лінгвістів та онтолінгвістів.

Авторський колектив, розуміючи всю складність оновлення програми, яка б відповідала усім вимогам сучасності, із вдячністю сприйме всі зауваження, побажання і пропозиції та обов’язково їх урахує під час доопрацювання та перевидання програми.

“КРОКИ ДО САМОСТІЙНОСТІ”

(програма для дітей молодшого дошкільного віку)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Подолання кризи трьох років веде до подальшого розвитку гри. Соціальна ситуація розвитку характеризується тим, що дитина виходить за коло свого сімейного спілкування і встановлює відносини з більш широким світом дорослих та дітей.

Провідна діяльність

Особливого значення набуває *сюжетно-рольова гра*.

Саме через сюжетно-рольову гру дитина засвоює всю систему людських стосунків (розігруються сюжети взаємин людей, які вона спостерігає в повсякденному житті). Саме через гру можна побачити, що в цей період діти сприймають дорослих насамперед як носіїв суспільних функцій, певних ролей (діти переймають ролі дорослих). Засвоєння соціального досвіду взаємин людей у 3–4 роки відбувається на емоційному рівні. Це — саме переважно засвоєння, а не моделювання стосунків дорослого світу, тому й сюжети в цей період досить одноманітні: “доньки-матері”, “дитячий садок”, “лікарня”. Зміст ролей, які виконують діти, небагатий: роль лікаря обмежується “трафаретним” вистукуванням хворого, роль матері — колиханням дитини. Сама роль досить нестійка і може змінюватися в процесі гри. “Вихователька” може із часом перетворитися на “медсестру”, “матір” — на “дитину”. Нестійкість обраних на початку гри ролей свідчить про те, що дітям цього віку ще важко підтримувати уявний внутрішній план дій.

Поєднавшись у невеличкий колектив та розподіливши ролі, діти надалі вже не цікавляться поведінкою одне одного і грають самі по собі, але епізодично вони можуть обмінятися іграшками, показати щось одне одному, а потім знову граються наодинці.

Така гра може виникати з ініціативи дорослого та самотійно, тобто починатися із власного бажання, задуму дитини. Саме в останньому виді дитина найбільше розвивається розумово і як особистість, бо саме ця гра будується на матеріалі значущих для дитини почуттів та вражень.

Інші види продуктивної діяльності

Образотворча діяльність починає відігравати неабияку роль у цей період. Вона дозволяє більш глибоко пізнавати світ і за допомогою образів, на чуттєвому рівні, відбити своє ставлення до нього, яке ще не усвідомлюється, не виокремлюється в словах. Про це свідчать тематика зображуваного та кольори, які обирає дитина. Інше значення образотворчої діяльності полягає в тому, що в ній формується *внутрішній план дій*. Проте цей план формується і в процесі конструювання, ліплення. Якщо у дворічному віці дитина супроводжувала свої дії словами, то в 3 роки вона починає випереджати дії. Розвивається попереднє планування, *задум*, хоча він досить нестійкий, може декілька разів змінюватись та обмежується позначенням окремих предметів.

Під час малювання трирічні діти розташовують окремі зображення хаотично, у них відсутня композиція. Колір предметів не обов’язково відповідає кольору реального предмета.

Із 3-х до 4-х років формуються *елементарне самообслуговування та праця*. Так, дитина може допомагати матері терти моркву, коли та готує їжу. Виникаючи на основі простої цікавості, ці дії поступово влітаються в більш складні стосунки взаємодопомоги, координації, роз-

поділу обов'язків між дорослим і дитиною. Це, у свою чергу, породжує усвідомлення значення своїх дій для інших, їхньої важливості. Основним тут є те, що *дитина готова* себе елементарно самообслуговувати та засвоїти прості правила культури побуту.

Надалі розвиваються інші види художньої діяльності дитини: музична, художньо-мовленева. Молодший дошкільник може порівняти тиху й голосну мелодію, розрізнити веселий або журливий настрій музики, передати в русі її ритм. Загальна висока рухливість у цьому віці, яскрава емоційна чуйність спричиняють ситуацію, коли рух під музику стає одним з найулюбленіших видів музичної діяльності трирічної дитини. Однак слухова увага ще нестійка, голос щойно починає формуватися, тому здібності до співів слабкі. У 3–4 роки з'являються перші ознаки музичної обдарованості.

Діти цього віку можуть розрізнити поетичний та прозаїчний тексти, у них підвищується інтерес до слухання казок, віршів.

У процесі конструювання формується універсальна здатність до побудови будь-якої діячої діяльності та розвивається креативність. На наочному рівні відточується вміння створення цілісності із різноманітних одиниць і *різними способами*. Поступово це вміння переходить у внутрішній план діяльності дитини. У трирічних дітей конструювання має яскраво виражений характер *сюжетного конструювання*, яке злито із сюжетно-рольовою грою: будується оселя, яка є житлом для зайчика.

Зароджується *учіння*. Воно не виокремлюється як самостійний вид діяльності, а охоплює всю сферу активного життя дитини. Так, у цей період починають формуватися математичні уявлення, уявлення про простір та час, інтелектуальні навички загального плану. Дитина засвоює, що означає *мало, багато, один, порівну, до, після, зараз, потім, зникає, зверху, знизу, вперед, назад*. Вона може згрупувати предмети за величиною, кольором, формою.

Розвиток пізнавальної сфери

Відчуття і сприймання. Удосконалюється фонематичний слух, розрізнення кольорів, гострота зору. Продовжується засвоєння *системи сенсорних еталонів*. Сприймання поступово виокремлюється з предметної дії. Тепер дитина вже може розглядати й пізнавати предмет лише на основі сприйняття, не обмацуючи його та не маніпулюючи ним. Формується *вміння роздивлятися предмет*. Однак це не означає, що предметні дії зникають, навпаки, вони продовжують свій подальший розвиток у єдності з тактильним, слуховим, нюховим сприйняттями: дитина може зігнути, стиснути, розтягнути, подерти, піднести до вуха, потрясти, понюхати предмет. Тобто для дитини цього віку характерне активне, різноманітне, розгорнуте орієнтування у світі речей.

Пам'ять. Серед інших психічних процесів у цей період пам'ять розвивається найбільш інтенсивно. Дитина без особливих зусиль, не ставлячи собі за мету що-небудь запам'ятати й не використовуючи спеціальних мнемотехнічних засобів, засвоює велику кількість різноманітних слів, виразів, віршів, казок. Однак *образна пам'ять* переважає над словесною. *Мимовільна пам'ять* розвивається не під час спеціальних занять, а безпосередньо в процесі сюжетно-рольової гри, мовленнєвого спілкування, під час слухання літературних творів.

Надбання пам'яті цього віку охоплюють не лише чуттєві компоненти, конкретні образи, а й символічні уявлення про предмети та події, слова-назви, фантастичні образи та уявлення про об'єкти.

Пам'ять тісно пов'язана з уявленнями. Так, дитина на основі сприйняття предмета може відтворити приховані його частини й оперувати образами цих прихованих частин.

Мислення. Наприкінці третього року життя в дітей зароджуються елементи *символічної функції мислення* та *внутрішнього плану дій*. Можна сказати, що в період із 3-х до 4-х років вони остаточно з'являються “на поверхню” психічного розвитку дитини й відбиваються в її

зовнішній поведінці. Отже, мислення дітей цього віку є *наочно-дійовим* та *наочно-образним*. Образність мислення означає, що дитина мислить, спираючись на уявлення, що воно відокремлюється від практичної дії і сприймання. Узагальнення предметів може відбуватися не лише за зовнішніми ознаками, а й прихованими від безпосереднього спостереження — за функціональними ознаками, тобто за їхнім ужитком (ці речі одягають, а ці — взувають). Щоправда, здебільшого таке узагальнення відбувається за допомогою дорослого, його допоміжних питань.

Мислення цього періоду має деякі специфічні характеристики, а саме: *реалістичність* — для дитини реальне все, що існує; їй важко розрізнити сновидіння, фантазії та реальність, звідси і страхи дітей; *егоцентричність* — дитина не вміє поставити себе на місце іншого, побачити ситуацію з іншого боку; *аніманістичність* — усі предмети можуть “відчувати” та “думати” так, як це робить сама дитина.

Оцінка предметів довкілля базується на виокремленні однієї, найбільш яскравої ознаки предмета.

Мовлення. Соціальна ситуація розвитку, зростаючі потреби дитини стають факторами розвитку нових форм мовлення. Воно все більше набуває характеристик *діалогічності*. Мовлення дитини зрозуміле не лише в певній ситуації, а й стає зрозуміле взагалі, адекватно вживаються слова за їхнім змістом і контекстом. Діти в цей період не лише коментують власні дії та за допомогою слів регулюють їхнє виконання, а й коректують поведінку іншого, планують найближчі цілі, розподіляють ролі в грі. Однак мовлення все ще має *зовнішню форму усного мовлення*.

У цей період надзвичайно висока *творча спрямованість мовлення*. Так, діти конструюють слова, що відсутні в словнику дорослого, комбінують різні частини слів між собою. Дитина може утворити дієслово від іменника й навпаки. Так, *копатка* утворено від слова *копати*, а за формою нагадує іменник *лопатка*. Слово *паулате* (у цьому випадку йдеться про волосся) є комбінуванням прикметників *патлате* та *кошлате*.

Урізноманітнюється вживання дітьми різних частин речення. Новим є поява антонімів, узагальнювальних слів (*одяг, взуття, посуд*). Спостерігаються значущі індивідуальні відмінності в розвитку мовленнєвих здібностей дітей.

Уява. Дитина може побачити в одному й тому ж матеріалі, формах і лініях різноманітні образи та назвати їх. Так, у білому колі, зображеному на сірому фоні, одна й та ж дитина може “побачити” миску, м’яч, око людини, годинник, яблуко тощо. Уява продовжує бути все такою ж нестійкою, як і раніше, образи швидко змінюються під впливом зовнішніх вражень.

Увага — мимовільна.

Емоційний розвиток

Почуття яскраво виражені та ситуативні. Діти легко переймаються емоціями інших. Вони не тільки несвідомо переймаються почуттями інших, а й можуть їх помітити, особливо в близьких людей, звернути на них увагу. Характерна підвищена чутливість до тону, настрою і ставлення до себе тих, хто оточує.

Формуються моральні та інтелектуальні емоції дітей. Діти переживають гордість за виконане доручення, за дії, що схвалюються дорослими. Починають розуміти, що красиво, а що некрасиво робити. Характерним є те, що трирічні *діти соромляться тільки дорослих* і сором виникає тільки в конкретній реальній ситуації.

Загалом діти досить імпульсивні, емоції легко виникають та швидко минають.

Розвиток вольової сфери

Мовлення починає відігравати значну роль у регуляції діяльності дитини. Однак дітям цього віку притаманний ситуативний, ненавмисний характер діяльності. Їм недоступне тривале, навмисно усвідомлене контролювання своїх рухів. Діти ще не вміють співвідносити результат і умови діяльності, відстежувати процес досягнення мети. Легко гублять основну мету діяль-

ності. Ігрові мотиви переважають та мають значний вплив на пізнавальну і продуктивну діяльність.

Розвиток особистості

Для дітей трьох років характерна висока *пізнавальна активність*, *допитливість*, тому й називають цей вік віком “запитань”, “чомусиків”. Дитина безкінечно питає: “Чому...?”, “Чому...?”, “Чому...?”. Спілкування між дорослим і дитиною переважно відбувається з приводу пізнання світу. Однак у процесі спілкування розвивається також потреба дитини в довірі до дорослих та здатність відчувати їхній емоційний стан. Тому нерідко відповіді на ті запитання, що ставить дитина, очевидні, а основна мета такого спілкування — підтримання, продовження, відчуття контакту з дорослим. Якщо потреба дитини в спілкуванні не задовольняється дорослим, то формується відчуженість, тривожність, плаксивість, негативізм, капризування, безпричинні зміни настрою. Отже, дорослий для дитини — і джерело інформації, і фактор формування емоційної стабільності, відкритої комунікативної позиції в ставленні до інших та світу взагалі.

Діти цього віку можуть подовгу розглядати те, що їх зацікавило, спостерігати явища й об’єкти природи, що свідчить про формування їхнього загального інтересу до пізнання світу.

У молодшому дошкільному віці спостерігається доброзичлива пристрасть до дітей своєї статі. Діти часто групуються в грі за ознакою статі. Усе це говорить про *стійке почуття власної статевої приналежності*, що є одним із компонентів системи “Я”.

Новоутворення молодшого дошкільного віку

Уява, підпорядкованість мотивів лише починають складатися; самооцінка, як правило, завищена; відбувається поступова децентрація мислення; форма спілкування дорослого й дитини — позаситуативно-пізнавальна; ігрова діяльність реалізується в індивідуально-режисерській грі.

Освітня лінія “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”

ІНВАРІАНТНА ЧАСТИНА

Здоров’я та фізичний розвиток

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Здоров’я

Сформувані уявлення про: людину, частини тіла (як у людини), особливості рухів його частин: голова — повертається, очі — бачать, рухаються; рот — відкривається й закривається; руки — виконують різні дії; ноги — йдуть, біжать, стрибають тощо.

Життя людини проходить серед таких же людей, як і вона. У неї є домівка, може бути сім’я: мама, тато, брат, сестра, бабуся, дідусь.

Формувати поняття про чинники розвитку організму дитини як біологічного виду, який росте, розвивається й перетворюється в дорослу особу — людину — завдяки свіжому повітрю, їжі, сну, грі, рухам, гігієні.

Закріплювати знання, що дитина живе серед природи: рослин, тварин; якщо вона живе в злагоді з довкіллям, то життя її радісне, дитина має здоров’я.

Учити спостерігати за травою, деревами, квітами, сонцем, дощем, снігом, вітром та своїми відчуттями, які виникають при цьому: якщо радість, бадьорість, рухливість — це добре, бо тоді дитина (людина) здорова.

Навчити встановлювати залежність між особистим станом і явищами природи.

Сформувати уявлення про ознаки фізичного та психічного нездоров'я.

Безпека життєдіяльності

Навчити орієнтуватись у корисних і шкідливих звичках, які негативно впливають на здоров'я.

Здоров'я та хвороба

Уміти називати деякі параметри свого здоров'я: зріст, масу тіла.

Навчити: помічати причину змін у своєму здоров'ї (тілі), аналізувати їх та запам'ятовувати ознаки.

Навчити способів сприяння нормальному функціонуванню організму. Навчити словами називати ознаки спраги й голоду.

Гігієна життєдіяльності

Сформувати уявлення про те, як віруси зашкоджують здоров'ю.

Учити приймати повітряні ванни, робити водні процедури, загорати, ходити босоніж, здійснювати масаж тіла (під наглядом дорослого).

Навчити: мити руки, обличчя коловими рухами, своєчасно користуватися туалетом; самостійно, у певній послідовності одягатися та роздягатися; ретельно витирати ноги, заходячи до приміщення; послідовно виконувати чищення зубів; за допомогою дорослого причісувати волосся.

Учити користуватися зубною щіткою, рушником, гребінцем.

Навчити правильно сидіти за столом: спина рівна.

Рухова активність і саморегуляція

Навчити: вільно ходити й бігати, координуючи рухи рук та ніг, не човгаючи ногами, не опускаючи голови; стрибати, енергійно відштовхуючись обома ногами і м'яко приземлюючись; спільних дій з іншими дітьми в загальному для всіх темпі в процесі виконання основних та загальнорозвивальних рухів, у групових шикуннях.

Навчити правильно ходити: на носках, приставним, змінним кроком, різноманітними способами: у колоні по одному, дотримуючись дистанції; за завданням вихователя (із зупинкою, присіданням, поворотом, обходячи предмети, змієюю).

Засвоювати вміння та навички бігу різними видами, способами, напрямками.

У колоні зі зміною напрямку, із зупинками, по колу, по прямій, хвилястий, на сигнал, у певне місце (з максимальною швидкістю до 10 м). Повільний біг (до 160 м).

Учити стрибків і вдосконалювати їхнє виконання: із кола в коло; у довжину з місця (на 40 см); на одній нозі; через предмети (висота 5 см), зістрибувати з кутів, лав.

Відпрацьовувати: кидання, ловіння, прокочування м'яча, кульки, торбинки, кільця з паданням у предмети.

Вправляти: у пролізанні напівприсівши під мотузком, дугою (висота 50–40 см), не торкаючись руками підлоги; у повзанні по гімнастичній лаві в упорі стоячи на колінах; у пролізанні в обруч грудьми вперед, лівим і правим боком, у лазінні: по похилій драбинці, не пропускаючи щаблів; приставним кроком по гімнастичній стінці (висота 1,5 м).

Учити: проходити по обмеженій доріжці різними способами, по снарядах, піднятих на висоту 10–15 см від підлоги (землі) та покладених на землю (ширина 20 см).

Сполучати ходьбу: з переступанням через предмети, поворотами, рухами рук. Ходити по дошці, покладеній похило (висота піднятого кінця дошки 30–35 см); по ребристій дошці. Робити ластівку (стоячи на одній нозі, другу відводячи назад).

Збагачувати руховий досвід назвами загальнорозвивальних вправ і технічними вміннями та навичками їхнього виконання.

Привчати діяти спільно з однолітками, у загальному для всіх темпі, навчити орієнтуватись у своєму місці під час шиккування.

Зміцнювати великі й дрібні групи м'язів, які сприяють зміцненню рухового апарату, формуванню правильної постави та стопи.

Виявляти інтерес до фізичних вправ, різноманітних дій з іграшками, фізкультурним інвентарем.

Навчити виконувати загальнорозвивальні вправи з різних вихідних положень (стоячи, сидячи, лежачи), з різними предметами (хустинками, кольоровими прапорцями, малими: м'ячами, гантельками, кульками; кубиками, брязкальцями, торбинками з піском масою 100 г тощо).

Засвоювати вміння й навички вправ для рук та плечового поясу: ставити руки на талію, на плечі. Піднімати руки вгору через сторони по черзі, також опускати (спочатку одну, потім іншу) вперед, у сторони, повертаючи їх долонями догори, піднімати й опускати їх долонями догори, піднімати й опускати кисті, ворушити пальцями.

Перекладати малі предмети з однієї руки в іншу перед собою, за спиною, над головою, під коліном лівої та правої ноги.

Навчити робити обертальні рухи прямими руками вперед і назад поперемінно (ліва, права).

Формувати вміння та навички виконувати вправи для ніг: ставати двома ногами навшпильки; виставляти ноги по черзі: на носок уперед, назад, у боки (лівий, правий).

Вправляти в присіданні: піднімаючи руки вперед, розводячи їх у сторони, спираючись руками об коліна, обхоплюючи коліна руками і пригинаючи голову.

Виконувати: оплески під зігнутою в коліні ногою (по черзі: під лівою, правою).

Сидячи захоплювати ступнями ніг м'яч, мішечок із піском, пластмасові кульки, природний матеріал: маленькі шишки, каштани тощо.

Навчити пересуватися по валику (діаметр 6–8 см) приставними кроками в лівий та правий бік, спираючись на середину ступні.

Привчати виконувати вправи для тулуба: передавати м'яч над головою однолітку (назад, уперед). Сидячи підтягати до себе ноги, складаючи їх калачиком, витягувати поперемінно ноги вгору і класти їх одну на одну (праву на ліву та навпаки), руки розведені в сторони.

Лежачи на спині, піднімати одночасно обидві ноги вгору (руки розведені в сторони); рухати ногами, як під час їзди на велосипеді. Лежачи на животі, прогинатися й піднімати плечі, розводячи руки в сторони.

Засвоювати танцювальні вправи: ритмічно, легко ходити та бігати під музику; змінювати вид рухів відповідно до зміни характеру і темпу музики.

Уміти починати та закінчувати рухи відповідно до музики.

Учити водити хороводи з піснею. Кружляти по одному і парами під музику.

Удосконалювати шиккування та перешиковування: шикуватися в колону, шеренгу невеличкими групами і всією групою (за допомогою вихователя, за орієнтиром). Уміти під час шиккування повертатися, переступаючи на місці.

Допомагати виявляти інтерес до рухливих ігор та залучати до участі в них.

Учити бути обережним, сміливим у рухливих іграх і спортивних вправах.

Засвоювати ходьбу, біг, рівновагу, вдосконалювати повзання та лазіння в іграх. Навчити вправ спортивного характеру: катання на санках із невисокої гірки, катати вдвох-втрьох одного.

Учити ходити на лижах, надівати і знімати лижі, ставити їх на місце, ходити на лижах (без палиць). Засвоювати послідовність катання на триколісному велосипеді. Сідати на велосипед та сходити з нього. Кататися по прямій доріжці, по колу, робити повороти ліворуч і праворуч.

Готувати до плавання у відповідних умовах: гратися та плескатися на мілководді (у річці, озері, басейні), заходити у воду до колін.

Залучати до участі в пішохідному переході (дитячий туризм) і долати в природному темпі два переходи (по 15–20 хв. кожний) з активним відпочинком між ними. Учити володіти своїм тілом.

Учити витримці на занятті (15–20 хв.).

Елементи туристичної діяльності

Познайомити з поняттями *пішохідний туризм* та *велосипедний туризм*. Сформуванню уявлення про зовнішній вигляд і призначення намету та рюкзака. Дати знання елементарні норми і правила рекреаційного природокористування.

Здоров'язбереження

Розширювати уявлення про користь рослинного харчування для життя та здоров'я, вплив його на розвиток тіла.

Мати елементарні навички догляду за овочевими рослинами в процесі спільної праці з дорослими.

Познайомити з оздоровлювальними властивостями українських національних страв, основних груп їжі (каша, хліб, молоко).

Засвоювати знання про назви і користь для здоров'я українських овочевих та фруктових страв: гарбузова каша, буряковий квас, кисіль, печені яблука, картопля.

Познайомити з найдоцільнішими способами споживання овочів. Учити їсти акуратно, добре жувати.

Учити підтримувати власне здоров'я.

ПОКАЗНИКИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- розповідає, що хоче їсти, пити. Мие овочі та фрукти перед їжею. Їсть акуратно, не розливає рідку страву. Дякує за їжу;
- знає, що вірус в організмі призводить до хвороби;
- мие руки й обличчя після забруднення, туалету, перед їжею;
- знімає взуття, плаття, білизну, шкарпетки та одягає у зворотній послідовності;
- користується зубною щіткою, гребінцем;
- розчісується за допомогою дорослих; може видавлювати пасту на зубну щітку;
- рівно сидить за столом;
- приймає загартовувальні процедури під наглядом дорослого;
- називає словами деякі параметри свого здоров'я: зріст, масу тіла;
- відмічає причини змін у своєму здоров'ї, пам'ятає їхні ознаки;
- навчилася відрізняти корисні звички від шкідливих;
- підтримує власне здоров'я загартовуванням, гігієнічними процедурами;

- реалізує деякі способи сприяння нормальному розвитку організму: додержання режиму харчування, гігієнічних процедур тощо;
- запам'ятовує ознаки фізичного нездоров'я (дефекти);
- називає частини тіла людини (свої), знає назви його рухів;
- відрізняє дітей і людей за віком, здорову людину від хворої (за станом самопочуття);
- знає особливості способу життя людини;
- називає культурно-гігієнічні та загартувальні процедури, рухи, позитивно ставиться до їхнього виконання;
- виявляє інтерес до туристичної діяльності, розуміє її оздоровлювальне значення для організму;
- може бути витримана і спокійна під час пішохідного переходу;
- називає способи пересування під час пішохідного та велосипедного походів, пори року, сприятливі для організації цих видів туризму;
- розповідає про призначення туристичного спорядження — намету та рюкзака;
- виявляє бажання доглядати за хворими;
- може свідомо регулювати фізіологічні відправлення;
- спокійно сидить на занятті (15–20 хв.).

Самоствалення. Гендерна соціалізація

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Учити помічати відмінності між дітьми за статевими ознаками, диференціювати власну стать. Учити визначати найістотніші відмінності між хлопчиком і чоловіком, дівчинкою і жінкою, установлювати чоловічі та жіночі соціальні ролі (батько, мати, брат, сестра, бабуся, дідусь).

Поведінка хлопчиків. Виховувати доброзичливе ставлення до дівчаток. Розпочати формувати елементарні чоловічі моральні якості: бажання бути сильним, наполегливим, терплячим, сміливим тощо.

Поведінка дівчаток. Виховувати доброзичливе ставлення до хлопчиків. Учити слідкувати за власною зовнішністю. Розпочати формувати елементарні жіночі моральні якості: турботливість, лагідність, сприйнятливність тощо; розуміння того, що дівчаткам треба поводити себе не так, як хлопчикам. Виховувати позитивне ставлення до своєї зовнішності. Учити добирати одяг, що відповідає жіночій статі: плаття, спідниці, блузки тощо.

Хлопчики й дівчатка в спільних видах діяльності. Виховувати поступливість, взаєморозуміння.

ПОКАЗНИКИ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- має уявлення про відмінності між дітьми за статевими ознаками, безпомилково визначає стать однолітків, диференціює власну стать;
- виявляє характерні для власної статі моральні якості, розуміє, що деякі дії, вчинки характерні тільки для дівчаток або хлопчиків;
- має уявлення про відмінності між чоловічою та жіночою статтю за зовнішніми ознаками;

- самостійно визначає власну стать, а також стать інших дітей, дорослих; в іграх, інших видах діяльності доброзичливо ставиться до осіб протилежної статі;
- використовує в мовленні займенники, що позначають стать: *він, вона*.

ВАРІАТИВНА ЧАСТИНА

Інформаційна культура

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Формувати в дитини уявлення про зміст поняття *інформація* (відомості з книжок, газет, розмов, телебачення тощо); про джерела, способи передавання інформації, якими користується дитина та її батьки; про використання інформації в повсякденному житті.

Дати знання, навіщо потрібна інформація, як її можна передавати і використати в повсякденному житті, уміти наводити приклади джерел інформації, наслідки недостатності інформації, передавання неправдивої інформації.

ПОКАЗНИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- знає, навіщо потрібна інформація, як її можна передавати та використати в повсякденному житті;
- розуміє наслідки передавання неправдивої інформації.

Розвиток духовного потенціалу

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Виховувати позитивні взаємини з дорослими й дітьми: уважно вислуховувати дорослих, відповідати на їхні запитання, виконувати їхні прохання, вказівки; виховувати дружні відносини між дітьми — розвивати товариську, уміння спільно діяти, разом гратися, виховувати навички взаємодопомоги, бажання поділитися іграшками та іншими предметами.

Виховувати почуття симпатії й емпатії до ровесників, інтерес до їхніх вчинків. Дати перші уявлення про правила поведінки: розуміти прохання дорослого не кричати (крик заважає іншим); не штовхатися та не битися (іншій дитині буде боляче); поступатися іграшкою однолітку; граючись поряд, не заважати, не відбирати іграшки, не кидати їх (вони зламуються); у спальні треба поводити себе тихо (можна розбудити тих, хто спить). Познайомити з правилами стосунків між дітьми: черговість гри з іграшками, ввічливість у спілкуванні, уміння помітити однолітка, проявляти доброзичливість, бажання поділитися. Учити бережно поводитися з речами, що легко розбиваються й ламаються; берегти іграшки, обладнання, зелені насадження на майданчику. Закріплювати навички організованої поведінки в дитячому садку, вдома, на вулиці. Продовжувати формувати елементарні уявлення про те, що таке добре та що погано.

Формувати поважне ставлення до батьків, виконувати їхні прохання, намагатися поводити себе стримано в багатолюдних місцях. Учити слухати дорослих, відповідати на запитання, ввічливо просити й дякувати, вітатися з дорослими й дітьми; пам'ятати та називати на ім'я й по батькові вихователів та помічника вихователя, знати імена дітей.

Створювати сприятливі умови для виявлення позитивних емоцій: доброзичливості, життєрадісності. Залучати дітей до підготовки до свят Православної культури, дати первинні уяв-

лення про традиції підготовки і святкування (прикрашання кімнат, приготування страв, гречне ставлення одне до одного).

Показники компетенції дитини з розвитку духовного потенціалу:

- позитивно ставиться до залучення до свят християнської культури; разом із дорослими та однолітками прикрашає кімнати; спостерігає за участю старших дітей у святах;
- уважно вислуховує дорослих, відповідає на їхні запитання, виконує їхні прохання, вказівки; спільно діє, разом грається: не кричить, не штовхається й не б'ється, поступається іграшкою;
- бережно поводить з речами, що легко розбиваються та ламаються; береже іграшки, обладнання, зелені насадження на майданчику; поважно ставиться до батьків, інших дорослих; вітається з дорослими й дітьми, називає на ім'я та по батькові вихователів і помічника вихователя, знає імена дітей.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- створення умов для активного накопичення уявлень про здоров'язбережувальну та безпечну поведінку: спостереження за тим, як треба вмиватися й мити руки, витирати їх насухо рушником, як користуватися столовими приборами, хусткою, серветкою, як поводитися на вулиці та в групі, щоб не завдати шкоди своєму здоров'ю;
- задоволення потреби дітей у руховій активності, інтересу до фізичних вправ;
- організація діяльності репродуктивного характеру (показ-повтор за дорослим, приклад однолітків, заохочення);
- бесіди з використанням наочності, розглядання з дітьми алгоритмів процесів особистої гігієни (миття рук, чищення зубів), послідовність режимних моментів;
- читання віршів про гігієнічні процеси, режим дня, небезпечні для здоров'я і життя ситуації та правильну поведінку в разі їхнього виникнення;
- розповідання, читання творів дитячої літератури, зміст яких спрямовано на формування здорового способу життя;
- створення ігрового середовища в групі, спрямованого на розвиток ігрової діяльності дітей, та ефективна ігрова взаємодія з дітьми;
- розгляд фотографій дітей, членів сім'ї, зафіксованих у процесі спільного вмивання, одягання, загартовування, прибирання кімнати і квартири;
- проведення індивідуальних та підгрупових бесід із дітьми, обов'язково з опорою на вітагенний досвід дошкільників;
- організація нескладних ігор, які допоможуть дитині навчитися вмиватися, чистити зуби, стежити за чистотою рук і обличчя, зовнішньої охайності та акуратності й разом із тим доставлять задоволення та радість;
- залучення дитини до найпростішої пошукової діяльності (*“допоможи ігровому персонажу розібратися, що ми робимо в дитячому садку, коли спимо, коли гуляємо, коли обідаємо — розклади правильно картинку одну за одною”*; *“які небезпечні ситуації ти бачиш на цих картинках”* тощо);
- організація циклів ігор-експериментів або ігор-експериментувань, а також ігор-подорожей предметного характеру з метою практики і закріплення культурно-гігієнічних умінь та навичок, навичок здорового способу життя і безпечної поведінки.

Освітня лінія “ДИТИНА В СОЦІУМІ”

Соціалізація. Сім'я. Родина

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Засвоювати знання про своє ім'я й відгукуватися на нього; свій статус у сім'ї, імена батьків, близьких родичів, родинні зв'язки членів сім'ї. Навчати дитину давати собі загальну позитивну оцінку (“Я хороший”, “Я великий”, “Я сильний” тощо), намагаючись не завищувати самооцінку або не занижувати (“Я ще маленький” тощо).

Сприяти відгукуванню на гру, запропоновану дорослим, наслідуючи його дії; намаганням самостійно використовувати предмети-замісники, за необхідності вдаючись до допомоги дорослого.

Допомагати дитині помічати та адекватно реагувати на емоційні стани дорослих і дітей (радість, сум, гнів): коли дорослий ласкаво розмовляє, дає іграшку; коли дорослий хвалить дитину, робить зауваження.

Привчати до виконання вимог та обов'язків із боку вихователя і близьких дорослих (виконати доручення, прибрати в шафу свій одяг тощо).

Сприяти прояву інтересу до ігрових дій однолітків. Формувати потребу в самостійності (“Я сам!”), прагненні обходитися без допомоги дорослого (у процесі одягання (роздягання) на прогулянку, під час їди тощо).

Виховувати потребу в дотримуванні елементарних норм та правил поведінки (не можна битися, відбирати іграшку, штовхатися, говорити погані слова тощо), потрібний контроль із боку вихователя.

Соціалізація. За межами сім'ї, родини, житла

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Познайомити з назвою міста (села), у якому живе дитина, і назвою вулиці, на якій вона мешкає. Виховувати любов до рідного міста (села).

Дати знання про назви та призначення об'єктів найближчого оточення: парк, музей, підприємство, школа, крамниці тощо.

Знайомити дітей зі святами: національними — День незалежності України — 24 серпня; релігійними — Різдво, Великдень, Святого Миколая; обрядовими — свято врожаю тощо.

Використовувати і звертати увагу дітей на державну символіку: прапор, гімн. Учити поважно ставитися до них.

Формувати уявлення про призначення транспортних засобів (пересування людей і вантажів). Навчити називати різні види вантажного та пасажирського транспорту (вантажна машина, самоскид, автобус, легковий автомобіль, тролейбус, трамвай, човен, літак, поїзд), які характерні для певної місцевості.

Називати частини автомобіля — кабіна, кузов, руль, двигун — і професію водія — шофер.

Учити розрізняти та групувати транспортні засоби за призначенням, ознайомити з особливостями праці водіїв різного виду транспорту.

Формувати перші уявлення дітей про деякі форми зв'язку між людьми: люди пишуть одне одному листи, пересилають бандеролі, посилки, розмовляють по телефону.

Соціалізація. Дитячий садок

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Ознайомити дітей із назвою дитячого садка. Сформувані уявлення про те, для чого існує дитячий садок: його збудовано для дітей, у ньому працюють вихователі й помічники вихователів, музичний керівник та інші, а також кухар, двірник — усі вони піклуються про дітей.

Знайомити з предметами найближчого оточення в дитячому садку. Дати знання та називати приміщення своєї групи (*групова кімната, спальня, їдальня, роздягальня, туалет*), а також предмети, споруди, розташовані на ділянці дитячого садка (*паркан, сходи, гірка, колода, стіл, лави, пісочний ящик*).

Сформувані уявлення, що в дитячому садку всі речі спільні: меблі, іграшки, книжки, будівельний матеріал; усі діти можуть користуватися ними за умов обов'язкового дотримання правил зберігання речей.

Виховувати любов до свого дитячого садка, повагу до працівників дитячого садка.

ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- позначає себе особистим займенником *Я* (“*Я малюю*”, “*Я йду гуляти*”), але іноді заміняє його на інші: *він, ми*). Знає свої частини тіла й органи чуття, але не може пояснити їхнього призначення (виділяє і позначає на ляльці та своїх однолітках);
- використовує свій позитивний досвід спілкування з людьми, які оточують, прагне до спілкування, набувати гнучкості в соціальній поведінці; ставить багато запитань пізнавального характеру, із задоволенням залучається до участі в різних видах дитячої діяльності, експериментує в предметній сфері та у сфері взаємовідносин (різними вчинками перевіряє значимість прийнятих правил, обов'язків, прав тощо);
- вирішує проблеми, які можуть виникати під час спілкування, “мириться”, використовуючи слова, жести й міміку (дивиться в очі, посміхається тощо);
- розрізняє протилежні емоції (веселий — сумний) та відповідні емоційні стани дорослих і однолітків;
- охоче включається в спільну діяльність, виявляє активність та ініціативу під час спілкування;
- самостійно відтворює форми культурної поведінки, за допомогою дорослих опановує правила колективної поведінки в групі. Приязно ставиться до однолітків;
- набуває здатності стримувати власні почуття, безпосередні ситуативні бажання (“*Я хочу!*”);
- уміє розрізняти емоційний стан дорослих і дітей, орієнтується в типі ставлення до себе з боку інших (доброзичливе або негативне), виявляє увагу, співчуття; вільно виражає свої емоції, здатна їх стримувати в разі потреби, що є регулятором поведінки та спілкування дитини; знає назви об'єктів найближчого оточення й орієнтується серед них;
- має уявлення про державні символи: прапор — синьо-жовтого кольору, мелодія гімну;
- знає назву міста (села), де живе;
- знає назву вулиці, на якій мешкає;
- користується іграшками, предметами адекватно їхньому призначенню.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- організація життєвих та ігрових розвивальних ситуацій, що забезпечують дітям можливість привласнювати досвід поведінки і доброзичливого ставлення до однолітків та близьких дорослих;
- інсценування з іграшками, що демонструють дітям зразки правильної поведінки і взаємовідносин у дитячому садку та в родині;
- спілкування і спільна діяльність із вихователем як засіб установлення довіри, збагачення соціальних уявлень та досвіду взаємодії;
- спостереження за діями і відносинами дорослих у дитячому садку (кухар, няня, лікар, двірник, вихователь);
- образні ігри-імітації, хороводні, театралізовані ігри для розвитку емоційної чуйності та радості спілкування з однолітками;
- читання віршів, казок на теми доброти, любові до батьків, турботи про тварин тощо;
- розглядання сюжетних картинок, ілюстрацій з метою збагачення соціальних уявлень про людей (дорослих і дітей), орієнтування в найближчому оточенні (у групі ДНЗ, у сім'ї, родині);
- сюжетні ігри, які об'єднують дітей загальним сюжетом, ігровими діями, радістю відображення ролей дорослих (лікар, продавець, перукар, моряк).

Освітня лінія “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”

Природа планети Земля. Нежива природа

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Розвивати сенсорні вміння: виділяти, розрізняти та називати властивості предметів і матеріалів, які сприймаються різними аналізаторами; порівнювати об'єкти за однією з контрастних ознак; установлювати подібність (“подібні”, “такий же”, “різні”, “однакові”). Формувати уявлення про об'єкти неживої природи, їхні контрастні властивості та ознаки. Називати об'єкти і їхній стан: *вода летить, пісок сухий, каміння велике* тощо. Виховувати бережне ставлення до природного середовища.

Вода. Вода прозора (крізь неї можна побачити предмети), без запаху, розливається, тече.

Вода може бути прозорою (чистою) та каламутною (брудною). Вода буває холодною і теплою. Водною заповнені річки, озера, моря та інші водоймища.

Чисту воду п'ють люди та тварини, нею поливають рослини. У воді миються люди; нею миють посуд, підлогу; в ній варять різні страви. Брудна вода шкідлива.

На поверхні води тримаються паперовий човник, пір'їнка, а камінчик тоне (чому?). Дощ і сніг — це вода. Вони падають із хмар.

Сніг. Білий, холодний, пухкий, розсипається, ліпиться.

Лід. Від холоду вода замерзає. Замерзла вода називається льодом. Лід гладенький, слизький, холодний, прозорий, твердий.

Наприкінці зими сонце гріє дужче й дужче, розтає на дахах сніг, починається капіж. Дати дітям уявлення про капіж. Уночі, коли підморозить, утворюються *бурульки*. Бурулька прозора, слизька, тверда, розбивається із дзвоном.

Учити дітей користуватися водою для пиття: не забруднювати, не розливати, закривати кран. Виховувати бережливе ставлення до води (чому необхідно закривати кран?).

Стан неба. Хмари. Хмари бувають світлі та темні. Рух хмар залежить від сильного вітру.

Бувають дні, коли все небо вкрите сірими важкими хмарами, які підганяє вітер, тоді обов'язково чекай дощу. Узимку небо часто вкривають темні хмари. Наприкінці зими небо стає ясним і блакитним. Улітку небо ясне, голубе. Ним плывуть білі хмаринки, немов пір'їнки.

Вітер. Спостерігати та називати таке явище природи, як вітер (“*дме вітер*”); буває теплий і холодний.

Восени бувають дні без вітру, але частіше дмуть поривчасті вітри. Дати дітям уявлення про значення поняття *поривчастий вітер* (про таку погоду говорять: “*надворі вітряно*”). Весняний вітер приємний, ласкавий.

Літні вітри теплі, лагідні. Бувають і сильні, що здіймають навколо хмари пилу, але навіть такі вітри — нехолодні.

Земля. Земля буває тверда та м'яка. Суха земля тверда, розсипається; мокра (після дощу або поливу) — в'язка, липне. Якщо дуже багато води, утворюється бруд (отримати дослідним шляхом). Спостерігати за станом землі; розрізнити тверду і м'яку землю.

По землі ходять, бігають діти, дорослі, пересуваються тварини; люди їздять на велосипедах, автомобілях. Землю орють; на ній висівають насіння. Дати дітям елементарні уявлення про такі сільськогосподарські роботи, як переорювання, засівання землі. Наприкінці осені земля замерзає. Улітку вона пухка, крихка, вкрита різними рослинами.

Пісок складається із піщинок, їх багато. Сухий пісок сиплеться, з мокрого піску можна ліпити. Вироби з мокрого піску переносити не можна, бо вони неміцні (легко можна зламати).

Глина суха, не ліпиться, вона тверда. Від води глина стає мокрою, з неї можна ліпити. М'яка глина ліпиться.

З мокрого піску, глини можна ліпити, але глина більш пластична, вироби з неї можна переносити.

Каміння тверде, за вагою — важке та легке. Дрібним камінням посипають доріжки. З каміння будують споруди, роблять прикраси.

Пісок, глина, земля, каміння бувають сухі, світлі, мокрі, темні тощо. Вони тонуть у воді. Доріжки посипають піском, землею, дрібним камінням. Льодяні доріжки гладкі, на них можна ковзати, а доріжки, які посипані піском, не гладкі, на них не можна ковзати.

Сонце. Зранку та ввечері Сонце низько над землею, удень — високо в небі, уночі Сонця не видно. Від Сонця йдуть світло і тепло. На початку осені воно яскраве, наприкінці — Сонце світить не так яскраво та гріє менше. Бувають дні, коли воно зовсім не з'являється на небі, тоді навколо похмуро, непривітно.

Узимку Сонце світить, але не гріє, по небу ходить низько (“*сонце ходить*”). На небі з'являється рідко, тому надворі холодно (причинно-наслідкові зв'язки). У затишному місці можна відчутти тепло його промінців, які зимової пори особливо ласкаві. Наприкінці зими Сонце піднімається вище на небосхилі (з'ясувати, що таке *небосхил*), від того дні стають довші. Пояснювати правила перебування надворі в сонячну погоду: закривати від Сонця голову, плечі, спину.

Визначення погоди. Звертати увагу дітей і вчити називати ознаки погоди: тепла, холодна, вітряна, безвітряна, дощова.

Сезонні зміни. Учити визначати стан погоди: хмарно, сонячно, іде сніг, дощ. На прикладах показувати залежність поведінки тварин, росту рослин від стану погоди. Пояснювати правила поводження з метою збереження здоров'я за різних погодних умов.

Ознайомлювати з характерними ознаками пір року, їхньою послідовністю.

Властивості об'єктів. Твердий — м'який. На м'яких предметах під час стискання залишаються сліди, на твердих — не залишаються. Горіх — твердий, ягідка — м'яка. Тоне — не тоне. Важкий — легкий. Звучить — не звучить.

Природа планети Земля. Жива природа

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Осінь

Рослинний світ. Учити дітей розрізняти та називати 2–3 кімнатні рослини, описувати їхній зовнішній вигляд (стебло, листя, квіти) і виділяти характерні ознаки.

Закріплювати вміння поливати рослину з лійки.

Тваринний світ. Розширяти знання дітей про свійських та диких тварин (кішка, собака, корова, свиня, кролик, заєць, ведмідь, вовк, лисиця), особливості їхнього зовнішнього вигляду: виділяти й називати частини тіла, відмінні особливості: чим живляться, як пересуваються, які звуки видають, як називаються їхні малята. Учити дітей розрізняти основні частини рибок в акваріумі: тулуб, голова, хвіст, плавники; дати знання, чим вони живляться, як пересуваються.

Зима

Рослинний світ. Закріпити знання дітей про кімнатні рослини, виділити деякі характерні особливості листя, квітів. Учити нового прийому догляду за рослинами — протирання листків. Формувати вміння виконувати роботу в певній послідовності. Уточнити уявлення дітей про цибулю: кругла, жовта, є верхівка, корінці; формувати навички посадки цибулі, викликати інтерес до вирощування рослин.

Тваринний світ. Розширяти уявлення про свійських тварин, упізнавати їхнє зображення. Дати знання про характерні особливості зовнішнього вигляду, звички (спосіб живлення, пересування), значення для людини. Визначати, чим маленька тварина (малятко) відрізняється від дорослих тварин (наприклад: корова, коза, кінь). Викликати бажання допомагати дорослому доглядати мешканців живого куточка.

Уточнити уявлення про звички знайомих дітям диких тварин.

Весна

Рослинний світ. Учити розрізняти кілька видів дерев певної місцевості, помічати появу зеленої трави, а потім листя на кущах і деревах.

Розглядати перші весняні квітучі рослини: нарциси, тюльпани, примулу, іриси; квітучі дерева. Залучати до поливання рослин у куточку природи разом із вихователем. Спостерігати за працею старших дітей на городі та у квітнику.

Тваринний світ. Помічати, що навесні прилітає багато птахів. Залучати до слухання їхнього співу, звертати увагу на їхню поведінку з настанням тепла. У куточку природи спостерігає за годуванням тварин і брати посильну участь у ньому.

Літо

Рослинний світ. Розглядати квіти: називати квітку, форму, колір.

Спостерігати за рослинами на городі та у квітнику. Складати разом із дорослими букети.

Тваринний світ. Спостерігати за тваринами (наприклад куркою із курчатами, кроликом), доглядати за ними в куточку природи. Слухати спів птахів, спостерігати, як вони п'ють воду, купаються в калюжах, як метелики літають над квітами, складають крильця, сідають, повзають по квітці.

Природа Космосу

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Дати перші загальні уявлення про життя природи, яка оточує дитину. Показати елементарний взаємозв'язок людини з різними елементами природи, взаємозв'язок різних об'єктів природи між собою. Дати перші поняття про явища природи (зміну пір року, дня та ночі), загальні уявлення про небо, хто в небі живе, що приходить до нас із неба, який має вплив на життя людини і на всю природу. Звернути увагу на зміни, які відбуваються в небі, красу та різноманітність стану небесної сфери. Намагатися викликати в дитини живий емоційний відгук на інформацію педагога. Показати залежність життя на Землі від життя неба. Формувати цілісний художній образ неба і його мешканців, основу розуміння єдності Землі та неба. Узимку, коли рано темніє, звертати увагу на зірки й Місяць, зміну форми Місяця.

ПОКАЗНИКИ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

Осінь

- спостерігає за збиранням урожаю на городі зі старшими дітьми, допомагає дорослим дітям збирати опале листя, милуватися ним; разом із вихователем оглядає й доглядає (поливає) рослини в куточку природи, розрізняє кілька кімнатних рослин; знає, що для росту рослин потрібна вода;
- помічає зміни, що відбуваються восени в рослинному світі, як впливає сонячне тепло на ріст та розвиток рослин; розрізняє і називає 2–3 види дерев за яскраво вираженою характерною ознакою (забарвлення стовбура, форма листка); помічає різноманітні форми та кольори листя, що жовте листя падає з дерев; упізнає й називає 2–3 квітучі рослини, форму листя;
- підгодовує птахів, слухає, як вони співають; розрізняє два види птахів за розміром, назвою, забарвленням, голосом;
- помічає, що восени птахи збираються у великі зграї, літають над землею — вони невдовзі полетять у теплі краї.

Зима

- у куточку природи виконує нескладні навички догляду за рослинами (разом із дорослим садить цибулю, спостерігає її ріст, сіє овес для годівлі птахів, ставить у воду та спостерігає за розпусканням бруньок на гілках дерев);
- розрізняє колір кори на стовбурах дерев (*темний і світлий*); визначає ялинку (*стовбур, гілки, листя — зелені голки*) тощо, дерева за висотою, стовбури — *тонкий і товстий*;
- піклується про птахів, підгодовуючи їх; у куточку природи спостерігає за тваринами, доглядає за ними, підгодовує заздалегідь заготованим кормом;
- виділяє нових птахів серед уже знайомих (*синиця або снігур*), спостерігає за красивим забарвленням пір'я та звичками.

Весна

- разом із дорослими сіє на грядках насіння, висаджує цибулю, спостерігає за працею дітей і дорослих на городі; користується прийомами догляду за рослинами (під керівництвом дорослого): поливає квіти, правильно тримає лійку, ллє воду обережно, протирає широкі цупкі листки вологою ганчіркою; спостерігає за набуханням бруньок, появою листочків на гілках дерев, стрілок цибулі;
- установлює взаємозв'язок між явищами живої та неживої природи: світить яскраве Сонце, стало тепло — з'явилася зелена трава, на деревах набухають бруньки (*тополя, бузок, каштан* тощо), а згодом — клейкі зелені листочки; помічає і втішається першими весняними квітами, упізнає і спостерігає за кульбабою; дотримується правила: не рвати, берегти квіти; милується квітучими фруктовими деревами;
- з дорослими, старшими дітьми вішає шпаківниці, спостерігає за шпаками: слухає їхній спів; розглядає жабу, спостерігає, як вона стрибає (плаває);
- спостерігає за комахами (метеликом, жуком: вони літають, у них є крила); помічає зміну в поведінці птахів (до годівниці не прилітають синиці, горобці збираються зграйками та весело цвірінчать); спостерігає за граками (чорне, блискуче пір'я, великий дзьоб), які голосно перегукуються.

Літо

- розрізняє за зовнішнім виглядом і назвою 2–3 види дерев, 2–3 види рослин, що цвітуть; відрізняє зелені ягоди від достиглих;
- установлює взаємозв'язок між явищами живої та неживої природи: яскраво світить Сонце — стало тепло, багато зеленої трави, квітнуть квіти, дозрівають овочі на городі, фрукти в саду; відрізняє та розповідає про дерева (бувають різної висоти і товщини, листя — різної форми (довге, кругле, зубчиками)); розуміє, що рослини влітку треба поливати частіше;
- спостерігає за поведінкою тварин, птахів, комах у спекотні дні;
- звертає увагу на небо, його різноманітний колір, настрої небесної сфери, форму і колір хмар, на сонечко та на те, яким воно буває, де прокидається і куди заходить спати, як від нього залежить життя людини та життя природи; спостерігає за світанком і заходом Сонця, як на це реагують квіти, пташки;
- постійно спілкується з природою (спостерігає за життям природи, яка оточує дитину, звертає увагу на красу, різноманітність природи);
- емоційно відгукується, переживає радість від спілкування з рослинами, тваринами та їхніми дитинчатами, від перебування в природному середовищі;
- доброзичливо ставиться до живого, намагається йому не нашкодити, не порушити цілісності екосистеми;
- виявляє співчуття до хворих, ушкоджених живих істот;
- допитлива, емоційна в процесі спілкування з природою, виявляє бережне ставлення до об'єктів природи.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- спільні з дорослим спостереження, виявлення сенсорних ознак об'єктів природи (колір, величина, форма);
- ігри-експериментування з водою, піском, глиною, камінчиками тощо;

- спостереження за працею дорослого в природі і посильна участь у ній дітей;
- використання ілюстративно-наочного матеріалу, дидактичних ігор з іграшками, що зображують тварин, картинками, природним матеріалом;
- образні ігри-імітації, організація ігрових ситуацій із використанням іграшок, персонажів пальчикового та лялькового театрів;
- продуктивна діяльність, читання дитячої природознавчої художньої літератури.

Освітня лінія “ДИТИНА У СВІТІ КУЛЬТУРИ”

Ознайомлення з предметним довкіллям

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Рідна домівка. Предмети домашнього вжитку

Дати знання про рідну домівку як житло (*міський дім, квартира, сільська хата*), де живуть дитина та її батьки — рідні люди, які люблять одне одного, піклуються про членів своєї родини, дбайливо прикрашають своє житло, щоб воно було затишним і зручним.

Учити розрізняти та називати *вітальню, спальню, кухню, передпокій, ванну, туалет*.

Виховувати любов до рідного дому, до своєї родини.

Сформувати чіткі уявлення про предмети найближчого оточення, з якими діти активно взаємодіють у повсякденному житті, а саме: предмети одягу і взуття (*плаття, брюки, светр, штани, спідниця, сорочка, шапка, черевики, кросівки* тощо), меблі (*стіл, стілець, шафа, ліжко* тощо), посуд (*чашка, тарілка, ложка, виделка, каструля*), іграшки (*м'яч, машина, лялька, кубик* тощо).

Розвивати вміння узагальнювати ці поняття словами.

Дати знання речі індивідуального вжитку (*мило, рушник, гребінець, подушка, простирало*). Засвоїти відповідний словник.

Формувати уявлення про призначення предметів домашнього вжитку, особливості їхньої будови та призначення окремих частин, деталей, із яких складається предмет (*стілець має спинку, сидіння, ніжки; чашка має ручку, щоб було зручно тримати, коли з неї п'ють*).

Ознайомити з матеріалами, які широко використовуються в процесі виготовлення предметів (*папір, дерево, скло, метал*). Учити розпізнавати і групувати предмети, подібні за призначенням (*крісло, диван, стілець*), а також подібні за формою, кольором, матеріалом.

Учити встановлювати зв'язки між призначенням предмета та його будовою і матеріалом, із якого він зроблений. Ознайомити з нескладними діями обстеження предметів.

Познайомити дітей із правилами користування та зберігання предметів побутового призначення.

Виховувати зацікавлене ставлення до предметного світу, бережливе ставлення до предметів та іграшок як до результатів праці дорослих.

Рукотворний світ: практична діяльність

Праця дорослих. Сформувати уявлення про господарчу побутову працю дорослих удома (готують їжу, миють посуд, підлогу, прибирають житло тощо) і працю дорослих у дитячому

садку — вихователя, помічника вихователя, кухаря, двірника; ознайомлювати з характерними особливостями їхньої праці, змістом головних трудових процесів, колективним характером взаємин співробітників дошкільного навчального закладу.

Учити визначати трудові дії дорослих та їхню послідовність.

Увести в активний словник назви професій дорослих, які оточують, трудових дій (вихователь грає з дітьми, навчає їх ліпити, малювати, читає їм; помічник вихователя годує дітей, прибирає; кухар варить, смажить, пече; двірник підмітає, поливає ділянку, розчищає доріжки від снігу).

Учити помічати й називати ставлення дорослих до роботи (робить усе старанно, дбайливо, красиво).

Навчити виділяти дві-три операції трудового процесу людей різних професій. Ознайомити з працею працівників транспорту: шофера, водія, машиніста, пілота, матроса, капітана; сформувати уявлення, що різними видами транспорту керують люди різних професій.

Сформувати уявлення про працю будівельників, яким допомагають у роботі водії машин. Сформувати перші уявлення про працю дорослих як засіб створення предметів, необхідних для людей (для дитячих ігор, задоволення потреби людини в охайності одягу, посуду, приміщення). Сформувати уявлення про працю дорослих як спосіб піклування про дітей. Учити берегти результати праці дорослих, виховувати повагу до праці дорослих.

Праця дітей (передумови трудової діяльності). Розвивати в дітей інтерес до праці дорослих, виховувати бажання брати участь у посильній роботі, бережне поводження з речами, предметами в довіллі. Учити дбайливо ставитися до рослин і тварин, формувати елементарні трудові навички та вміння, викликати бажання працювати.

Самообслуговування. Навчити дитину найпростіших мікропроцесів (одягнути чи зняти сорочку або плаття), з яких складаються цілісні процеси самообслуговування (одягання, роздягання тощо).

Формувати в дитини вміння виконувати з незначною допомогою дорослого, а згодом під його контролем, такі дії: одягатись і роздягатись у певній послідовності; раціонально розмішувати одяг та взуття в шафі; користуватися дзеркалом, помічати непорядок в одязі, усувати його самостійно або звертатися по допомогу до дорослих, інших дітей.

Господарсько-побутова праця. Навчати дітей виконувати прості завдання з конкретним близьким результатом: розкладати серветки, ложки на столах, розставляти хлібниці (з другої половини навчального року виконувати обов'язки чергових у їдальні), після ігор прибирати на місце іграшки тощо; залучати дітей до участі в прикрашанні групової кімнати до свята; збиранні листя, гілочок на своєму майданчику.

Учити додержуватись порядку й чистоти в груповій кімнаті та на ділянці дитячого садка.

Праця в природі. Виховувати бажання брати участь у нескладній праці в природі (у живому куточку): протирати великі листки рослин, годувати рибок, птахів, тварин, висівати велике насіння гороху, квасолі, квітів, садити цибулю, овочі, поливати рослини.

Учити виконувати роботу з бажанням, доводити справу до кінця, досягати результату. Виховувати самостійність.

Показники культурологічної компетенції дитини:

- знає предмети домашнього вжитку;
- уміє виявляти позитивне ставлення до трудових завдань;
- уміє знімати й надягати одяг у певній послідовності;
- виконує прості доручення з господарчо-побутової праці;

- користується іграшками, предметами адекватно їхньому призначенню;
- знайомиться з предметним довкіллям в інших видах діяльності (грі, малюванні, ліпленні);
- під час самостійної діяльності бережливо ставиться до результатів праці дорослих; використовує набуті елементарні трудові навички в господарчо-побутових справах дорослих під час догляду за рослинами та мешканцями живого куточка;
- розрізняє кімнати і їхнє призначення в рідній домівці; користується простими предметами.

Сприйняття мистецтва. Ціннісне ставлення до мистецтва

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Підтримувати потяг до краси у всіх формах її існування (предмети побуту, вироби народних майстрів: книжкова ілюстрація, іграшка Яворова, вишивка Полтавщини; природні об'єкти, людські стосунки, сама дитина та продукти її образотворчої діяльності).

Активізувати потребу в гармонізації свого зовнішнього вигляду.

Сприяти розвитку сенсорних каналів одержання інформації про красу (відтінки кольору, різноманітність форм, наявність запаху, різноманітність руху). Розвивати уявлення про красу, можливості її збереження і створення власними руками.

Збагачувати знання про зображувальні матеріали та їхні можливості в процесі зображення (глина, гуаш, фломастер, будівельний матеріал). Підтримувати віру у власні можливості щодо образотворчої діяльності.

Зацікавити мистецтвом народної іграшки і книжкової ілюстрації. Учити розуміти зображувальні можливості глини, гуаші, фломастера, будівельного матеріалу. Спонукаати створювати зображення за допомогою пластичного способу в ліпленні, кольорової плями в малюванні, будувати архітектурні споруди за допомогою будівельного матеріалу; зафарбовувати готове зображення фломастером та пензлем.

ПОКАЗНИКИ МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- намагається пояснити красу природного об'єкта, побутового предмета, народної іграшки, посилаючись на колір, форму, декор, рух, звучання;
- відчуває потребу в гармонізації свого зовнішнього вигляду, намагається бути охайною, чемною;
- цікавиться образотворчою діяльністю, відчуває задоволення від малювання;
- уміє використовувати зображувальні матеріали (глина, фломастер, гуаш, будівельний матеріал) за призначенням;
- сміливо опрацьовує зображальну поверхню аркуша паперу в техніці кольорової плями;
- уміє зафарбовувати зображення (книжка для розфарбовування або готове зображення);
- охоче спілкується з приводу зображеного;
- уміє визначити зміст зображення (здійснити задум, вибрати зображальний матеріал);
- самостійно створює умови для пошуку, вибору змісту зображення, матеріалу і способу; має потребу в досягненні результату.

Образотворче мистецтво

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

У повсякденному житті вчити розуміти призначення творів мистецтва, дати знання, хто їх створює. Навчати впізнавати твори українського декоративно-ужиткового мистецтва: глиняні, дерев'яні іграшки (яворівська, опішнянська, димківська, каргопільська), розписний посуд, іграшки із соломи.

Знайомити з такими жанрами, як пейзаж, натюрморт. Дати загальні уявлення дитині про те, що картини малює художник, щоб звернути увагу на красу природи, предметів, що нас оточують, задовольнити нас, подарувати нам насолоду. Учити дітей добирати репродукції картин до певного музичного твору.

Ознайомити з книжковою графікою на прикладі творчості відомих майстрів дитячої книжки, увести малюка до створеного художником світу ліній, фарб; навчити бачити їхню красу, розуміти їхню мову.

Познайомити зі скульптурою малих форм, яка зображує тварин.

ПОКАЗНИКИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- упізнає знайомі ілюстрації дитячих художників (Ю. Васнецова, В. Сутеева, Є. Чарушина та ін.);
- упізнає знайомі картини українських та російських художників (С. Шишка, М. Глуценка, І. Шишкіна, І. Левітана та ін.);
- розрізняє жанри образотворчого мистецтва (графіка, скульптура, декоративно-ужиткове; живопис і деякі його жанри: пейзаж, натюрморт);
- виявляє інтерес до народних іграшок, розуміє, що це не іграшка, а предмет для прикрашення групи.

Малювання

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Розвивати вміння ритмічно наносити лінії, штрихи, плями (“Різнобарвний листопад”, “Дощик”, “Сніжинки кружляють”, “Запалюються вогники на ялинці”, “Різнокольорові квіти на галявинці”, “Ягідки на гілці”).

Знайомити дітей зі способами зображення простих предметів, проведення різних прямих ліній (коротких, довгих, хвилястих, прямих), у різних напрямках, перетинаючи (“травинки”, “стрічки”, “доріжки”, “гілочки”, “рейки”, “парканчик”); зі способами створення предметів різної форми (округлої, прямокутної: томати, клубочки, яблука, сливи, кавун, вагончик, будиночок, прапорець, зірочки), комбінації різних форм і ліній (сніговик, курча, візок, квіточка, намистинки, гірлянди, повітряні кулі, салют).

Розвивати вміння створювати деякі узагальнені образи (дерево — стовбур, гілки; будинок — стіни (квадрат) та дах (трикутник); квітка — серединка (коло) і пелюстки), зображення іграшок на основі округлих та витягнутих форм (сніговик, неваляйка, мотрійка, зайчик, курча).

У ситуації “ігри-експериментування” з матеріалами формувати вміння добирати кольори (червоний, синій, зелений, жовтий, білий, чорний) відповідно до зображуваного предмета. Знайомити дітей з деякими відтінками (рожевий, блакитний, сірий). Учити створювати зображення з використанням одного, двох і декількох кольорів.

У предметному зображенні в процесі створення малюнка вчити дітей передавати загальні ознаки та деякі характерні деталі предметів, відносну схожість за формою, кольором, розміром, фактурою; виділяти головне кольором, розташуванням, розміром.

У сюжетному зображенні розвивати вміння створювати малюнок на всьому аркуші, прагнути відображати лінію горизонту (“лінія землі” — край аркуша, горизонталь), будувати найпростішу композицію (розташування героїв, предметів відносно один одного, повторення елементів малюнка: “Жучки-павучки в траві”, “Квіткова галявина”, “Веселі равлики”, “Ялинковий лісок”).

У декоративному зображенні розвивати вміння бачити предметну і геометричну форму, будувати на ній ошатний візерунок за допомогою ритму та чергування форм, кольорових плям (“прикрасимо рукавиці, шапочки, хусточки, шарфики, тарілку”); передавати елементи декоративного візерунка прямими лініями, що перетинаються, точками, кругами, мазками, ритмом і чергуванням елементів, кольорових плям; прикрашати візерунками силуети іграшок, вирізаних дорослим (спідниця, кінь, пташка, козлик).

У процесі ігор та вправ з образотворчими інструментами і матеріалами формувати в дітей уміння правильно тримати олівець, пензлик, регулювати силу тиску, акуратно набирати фарбу на пензлик, знімати зайву фарбу, промивати його та використовувати серветку для обсушування; підтримувати вільний рух пензлика під час малювання.

Створити умови для прийняття дитиною правильної невимушеної пози в процесі діяльності: не нахилиятися, сидіти вільно, правильно утримувати інструменти, не напружувати руку.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З МАЛЮВАННЯ:

- сприймає і розуміє художнє зображення, виділяє деякі засоби виразності: колір, форму;
- володіє: послідовністю зображення предметів простих форм, способами зображення; доцільно використовує прийоми зображення;
- створює образ предмета, передає будову, пропорцію, співвідношення частин;
- виявляє зацікавленість до виконання колективних композицій, вирішує творчі задуми;
- емоційно та естетично реагує на зображення знайомих образів предметів, живих об’єктів, розуміє сюжети;
- малює образи предметів простої форми, використовує колір, лінію, пляму, форму, емоційно сприймає намальоване; передає образи предметів, установлює їхню схожість за формою, кольором, величиною; використовує доступні зображувальні засоби і матеріали;
- здатна до співтворчості з вихователем, дітьми.

Ліплення

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Розвивати в дитини: інтерес до скульптурної пластики (ліплення); сенсорну культуру дитини під час ознайомлення з предметом ліплення.

Формувати вміння зосереджувати увагу на конкретному образі, помічати форму, величину.

Учити створювати образи об’єктів, передавати їхні характерні особливості різними способами та прийомами ліплення.

Навчити дитину охайно користуватися пластичними матеріалами.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З ЛІПЛЕННЯ:

- сприймає образ ліплення, може дати йому елементарну оцінку;
- зосереджується на конкретному образі, виділяє головне, відмічає характерні особливості;
- володіє сенсорною культурою під час ліплення;
- створює пластичний образ різними способами і прийомами ліплення;
- охайна під час роботи з пластичними матеріалами;
- виявляє інтерес, емоційно сприймає образи ліплення; виділяє структурні особливості об'єкта, його характерні виразні особливості; володіє формотворчими рухами, прийомами ліплення, відтворює форму, фактуру;
- користується пластичними матеріалами, дотримується правил у роботі з ними.

Аплікація

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Залучати дитину до аплікації, формувати зацікавленість до цього виду мистецтва.

Учити попередньо викладати на аркуші паперу у визначеній послідовності готові деталі різної форми (круг, трикутник, квадрат), величини (великий, маленький, більше, менше), кольору (червоний, жовтий, синій, зелений, білий, чорний), а потім наклеювати зображення на папір. Розвивати композиційні вміння в розміщенні форм на візерунку (у ряд, по краю, по кутках) та складанні предметів із 2–3 частин, силуетних зображень предметів.

Оволодівати навичкою наклеювання форм за допомогою клею з пензликом і фігур-наліпок; учти акуратно користуватися клеєм: намазувати його пензликом на зворотний бік фігури на спеціально підготовленій клейонці, прикладати боком, що змазаний клеєм, до аркуша паперу і щільно притискати серветкою; відривати наліпку від аркуша-заготовки, тримаючи двома руками, впевнено та акуратно притискати до відповідного контуру. Розвивати відчуття ритму, викликати в дитини радість від отриманого зображення. Формувати навички акуратної роботи.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З АПЛІКАЦІЇ:

- виявляє інтерес до створення виробу з аплікації;
- здатна скласти візерунки, образні предмети; виявляє ініціативу, творчість;
- уміє акуратно й точно виконувати аплікації з паперу та наліпок;
- використовує знаряддя, матеріали за призначенням, виконує гігієнічні вимоги під час роботи;
- викладає на аркуші паперу у визначеній послідовності готові деталі різної форми (круг, трикутник, квадрат), величини (великий, маленький, більше, менше), кольору (червоний, жовтий, синій, зелений, білий, чорний), наклеює зображення на папір; розміщує форми на візерунку (у ряд, по краю, по кутках) та складає предмети із 2–3 частин, силуетні зображення предметів;
- наклеює форми за допомогою клею з пензликом і фігур-наліпок; акуратно користується клеєм, пензликом, серветкою; відриває та наліпляє наліпку на контур.

Музика

Слухання музики

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Привчати дітей уважно слухати музику, емоційно її сприймати.

Розвивати вміння дослуховувати невеликі музичні твори до кінця.

Виховувати стійкий інтерес і любов до музики різноманітного характеру.

Формувати музичні уявлення. Учити запам'ятовувати окремі музичні твори, впізнавати їх під час повторного виконання.

Розвивати музичні здібності дітей. Продовжувати знайомити дітей з особливостями музичного звуку (висотою, тембром, динамікою, тривалістю), засобами гри з іграшками або інструментами, які звучать. Учити порівнювати різноманітність їхнього звучання.

Учити дітей розрізняти музику за характером (весела чи сумна), темпом (швидка чи повільна), динамікою (голосна чи тиха).

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ ЗІ СЛУХАННЯ:

- зацікавлено та з охотою слухає нескладні музичні твори. Емоційно відгукується на знайому мелодію;
- упізнає знайомий образ, називає його;
- малює образи знайомих пісень;
- виявляє свою любов до музики емоційними вигуками; під час слухання музики відтворює її образи або зміст пісні різноманітними рухами (качає ляльку, годує ведмедика, ліпить пиріжки, показує, як іде дощ або дзьобає пташка); під час слухання музики імітує звуки знайомих образів (цокає язиком, нявкає тощо);
- уміє розрізняти різноманітні музичні інструменти за тембровим звучанням (сопілка, дзвіночок, бубон, барабан, металофон);
- розрізняє музичні твори контрастні за динамікою (тихо — голосно), регістром (низько — високо), темпом (швидко — повільно), характером (веселий — сумний);
- розпізнає музичні жанри (танцювальна музика, колискова).

Співи

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Формувати в дітей потребу й умінь співати та підспівувати дорослому доступні пісні.

Учити дітей співати коротенькі, нескладні за змістом і мелодією пісні з музичним супроводом та без нього. Стежити за правильною дикцією, чіткою вимовою слів. Формувати правильне дихання і правильне положення корпусу під час співу. Виховувати любов до пісні, емоційне ставлення до неї. Учити співати природним голосом, без напруги в діапазоні ре1 — ля1, сі1.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ ЗІ СПІВІВ:

- співає природним голосом, без напруги;
- співає, витримуючи тривалі звуки пісні; передає характер, настрій пісні; співає разом із дорослими та самостійно (з акомпанементом), а також у колективі; правильно передає мелодію пісні, чітко промовляє слова;
- підспівує нескладні пісні в дитячому садку і вдома;
- звуконаслідує деякі образи в піснях.

Музично-ритмічні рухи

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Учити дітей рухатись відповідно до характеру, динаміки й темпу музики, реагувати на двочастинну музику. Розвивати в дітей уміння починати та закінчувати рухи разом із музикою. Учити виконувати рухи як з атрибутами, так і без них.

Розвивати вміння виконувати рухи як за текстом пісні, так і без нього (за показом дорослого). Учити передавати рухами рівнозначний ритм музики.

ПОКАЗНИКИ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- ритмічно ходить під музику, бігає, не шаркаючи ногами, легко підстрибує на двох ногах; ходить і бігає в одному напрямку, в різних напрямках (урозсип); ходить та бігає одна за одною і парами по колу; стає самостійно в коло (в одне велике або одне з декількох малих) та виконує рухи в них; виконує рухи з різноманітними атрибутами і без них за показом дорослого або самостійно під спів дорослого, змінюючи один вид рухів на інший;
- виконує прості танцювальні рухи: поперемінно тупотить ногами, однією ногою, виставляє ноги по черзі на каблук, носок (уперед, напівубік); плескає в долоні в такт музики; кружляє в парі, на носочках; виконує напівприсідання, повертаючи тулуб трішечки вбік; плавно піднімає руки догори й опускає їх; кружляє кистями рук;
- самостійно рухається під танцювальну музику; передає різні образно-ігрові рухи в сюжетно-рольовій музичній грі, інсценівках пісень, використовуючи знайомі елементи танцювальних рухів.

Свята та розваги

Свята: Новий рік, Мамин день.

Розваги: різноманітні лялькові театри; настільний, пальчиковий театр; театр іграшок; фланелеграф; тіньовий театр; концерт старших дітей “Казкова скринька”, “Чарівний мішечок”, “День народження”, ігри-забавлянки, музичні казки.

Театральне мистецтво

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Залучати дітей до створення ігрових обставин. Учити виконувати ігрові дії, пов'язані в простому та близькому до їхнього життєвого досвіду сюжеті.

Учити дітей прийомів водіння персонажів у настільному театрі, театрі м'якої іграшки і пальчиковому театрі. Навчати мистецтва діалогу.

ПОКАЗНИКИ ТЕАТРАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- передає ігрові дії до віршів, пісень, фольклору, зображує характерні особливості поведінки персонажів.

Художньо-мовленнєва діяльність

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Усна народна творчість

Продовжувати знайомити дітей з малими поетичними фольклорними творами, запам'ятовувати їхній зміст: утішки, забавлянки, пісні, заклички, мирилки, голосилки, приказки, прислів'я, загадки, скоромовки. Залучати дітей до розігрування малих форм фольклорних творів. Під час розігрування відтворювати текст напам'ять, емоційно з відповідною інтонацією (радість, сум, здивування, запитання тощо) передавати діалог героїв, виконувати відповідні рухи, жести, дії з іграшками, предметами.

Продовжувати знайомити з українськими народними казками про тварин. Ознайомити із зачином і кінцівкою казки. Учити запам'ятовувати зачини та кінцівки казок, користуватися ними в процесі розповідання казок. Відтворювати зміст казки за запитаннями вихователя, розповідати казку за ілюстраціями до неї (чи репродукціями художніх картин), упізнавати героїв на ілюстраціях і картинах, висловлювати своє ставлення до позитивних та негативних героїв казки, формувати етично-моральні, естетичні оцінки і судження. Залучати дітей у вільний час до розповідання знайомих казок своїм одноліткам. Запам'ятовувати й передавати повтори (*котиться-котиться, стукає-грюкає*), образні звернення (*вовчику-братику, лисичко-сестричко*). Помічати деякі жанрові особливості казки (повтори, олюднення звірів, зачин, кінцівка).

Читання

Ознайомити дітей із творами письменників-класиків української літератури (Т. Шевченко, Леся Українка, М. Коцюбинський, І. Франко), сучасними письменниками та поетами (Н. Забіла, В. Чухліб, П. Воронько, Г. Бойко, П. Тичина та ін.). Учити емоційно сприймати зміст і деякі елементи художньої форми: риму, ритмічність мовлення. Розрізняти прозову та віршовану мову (оповідання, казка, вірш, пісня, забавлянка, прислів'я). Розуміти зміст творів, стежити за розвитком подій у творах, співчувати героям, співпереживати. Відповідати на запитання за змістом творів, висловлювати своє ставлення (оцінні судження, моральні, естетичні) до героїв оповідань, віршів. Ознайомити дітей із будовою дитячої книги: обкладинка, сторінки, ілюстрації (малюнки), текст. Учити обережно поводитися з книжкою: перегортати сторінки, самостійно розглядати ілюстрації, коментуючи їхній зміст. Виховувати інтерес до книги як джерела знань, збагачувати словник дітей новими словами.

Розповідання вихователя з наочним матеріалом

Розповідати дітям казки з використанням ілюстрацій та репродукцій художніх картин. Учити дітей упізнавати героїв на ілюстраціях, висловлювати своє ставлення до них, описувати зовнішній вигляд.

Показувати зміст знайомих казок у різних видах театрів: іграшок, картонажному, тіньовому, байковому, магнітному, театрі Петрушок. Організовувати відвідування театру з відповідною атрибутикою. Стимулювати дітей висловлювати свої враження від переглянутих театральних вистав, показу окремих дій.

Показувати діафільми морально-етичної, гумористичної спрямованості за змістом знайомих казок, організовуючи ігри в “Кінотеатр” (*зала, каса, квитки, касир*), стимулювати висловлювання свого враження від переглянутих діафільмів.

Виразне читання

Виховувати інтерес до слухання поетичних творів, бажання їх запам'ятовувати. Учити виразно читати вірші напам'ять, використовуючи відповідно до тексту засоби виразності: інтонацію, що передає радість, подив, сум, захоплення, запитання, звернення, оклик, наказ; силу голосу, темп, ритм. Учити доцільно поєднувати інтонацію із жестами, рухами, мімікою. Розвивати поетичний слух дітей. Спонукає до запам'ятовування прізвища автора вірша.

Театралізовано-ігрова діяльність

Продовжувати залучати дітей до ігор-драматизацій за змістом знайомих казок як у музичному супроводі, так і без нього.

Стежити, щоб діти влучно передавали інтонаційні відтінки мовлення героїв казки в ігрових діалогах, доречно імітували їхні жести, рухи, міміку з елементами творчої імпровізації.

Учити дітей розігрувати зміст окремих віршів, забавлянок, пісень, написаних у діалогічно-ігровій формі; залучати до сюжетно-рольових ігор за уривками (окремими епізодами тексту) казки, оповідання чи у зв'язку з прочитаним художнім текстом із творчою імпровізацією сюжету (ігри за сюжетами літературних творів); театралізувати окремі епізоди казок (театралізовані ігри), влаштовуючи імпровізовані “Театри”.

Інсценування

Залучати дітей до інсценування знайомих казок, дослівного відтворення тексту, відповідної інтонації, рухів, жестів і міміки героїв казки. Залучати дітей до посильної допомоги у виготовленні декорацій, костюмів та атрибутів майбутньої інсценівки.

Інсценувати й читати за ролями вірші розважального, гумористичного чи морально-етичного змісту, написані в діалогічній формі.

Показники художньо-мовленнєвої компетенції дитини:

- добре обізнана з малими формами українського фольклору, знає напам'ять і доречно використовує утішки, забавлянки, пісні (4–6), мирилки (1–2), прислів'я (3–4), загадки (3–4), лічилки (1–2), скоромовки (2–3);
- розігрує зміст знайомих забавлянок, пісень, вставляє в текст своє ім'я; вдало використовує інтонаційні засоби виразності, доречно імітує рухи та жести персонажів текстів;
- любить слухати українські народні казки, особливий інтерес виявляє до повторного слухання знайомих казок;
- легко впізнає героїв казки на ілюстраціях, репродукціях художніх картин, розповідає про них. Виявляє ініціативу в малюванні героїв казки, зображує при цьому позитивних героїв яскравими фарбами (червона, зелена, жовта, синя), а негативних — лише чор-

ною, коричневою. Супроводжує розповіданням уривків казки, пояснює, чому саме такі фарби вона вибрала для своїх малюнків;

- відповідає за змістом казки на запитання вихователя, бере активну участь у бесіді. Уміє самостійно чи з допомогою вихователя розповісти 1–2 добре знайомі казки, розповідає знайому казку за ілюстраціями;
- виявляє інтерес до слухання й вивчення напам'ять поетичних творів, запам'ятовує прізвище поета, вірші якого читає напам'ять. Дитина здатна вивчити та запам'ятати впродовж року 4–5 віршів;
- з інтересом і захопленням дивиться театральні вистави, діафільми, кінофільми, телепередачі (мультфільми, казки), супроводжує перегляд емоційними вигуками, репліками, жестами, рухами;
- з радістю та захопленням бере участь в іграх-драматизаціях, театралізованих іграх, іграх за сюжетами літературних творів, читає вірші за ролями, при цьому віддає перевагу костюмам, атрибутам, які б підкреслювали казковість персонажу, любить сюжетно-рольові ігри в “Театр”, “Кінотеатр”. Знає назви 4–5 українських народних казок.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- спостереження фрагментів конкретних видів праці зі створення дорослим предметів із різних матеріалів;
- спостереження за господарсько-побутовою працею дорослих у дитячому садку (миття посуду, зміна постільної білизни, підмітання доріжок);
- експериментування й ігри з різними матеріалами (пісок, глина, різні види паперу, тканина);
- розглядання предметів та картинок про ознайомлення з предметним довкіллям і трудову діяльність дорослих;
- читання віршів, що спонукають дітей до самообслуговування;
- виготовлення дидактичних посібників для розвитку дрібної моторики;
- сюжетно-рольові ігри, що дозволяють дітям відтворювати уявлення про працю дорослих та використовувати в іграх предмети-замісники;
- основними методами літературного розвитку дітей є такі: читання дорослого, інсценування, бесіда після читання, розгляд ілюстрацій, ігри-драматизації, участь у постановках міні-вистав за знайомими народними казками для дорослих глядачів (вихователів і батьків), вечори літературних розваг, усна народна творчість;
- читання дорослого (перебільшено виразне розповідання, коли вихователь голосом “малює” образи та картини);
- інсценування творів за допомогою іграшок і театральних ляльок під час повторного розповідання;
- бесіда після читання для глибшого сприйняття творів;
- пропонування різних груп запитань: для з'ясування емоційного ставлення до змісту твору та його героїв; запитання проблемного характеру про мотиви вчинків персонажів, про послідовність подій; запитання і завдання, що привертають увагу дітей до найбільш традиційних засобів мовленнєвої виразності;

- розгляд ілюстрацій, віддаючи перевагу книжкам-картинкам, у яких ілюстрації передають сюжет, зміну настроїв героїв (наприклад: Олег Петренко-Заневський “Українські народні дитячі ігри “Котилася торба”; Владислав Єрко “Снігова королева” та ін.);
- розповідання про події, згадування та переказування окремих епізодів, а потім і творів цілком, орієнтуючись на ілюстрації;
- ігри-драматизації (ігри-імітації, рухові імпровізації за ходом розповідання вихователем літературних текстів), стимулювання творчих здібностей дітей, залучення і надання можливості “виплеснути” емоції від почутого;
- участь у постановках міні-вистав за знайомими народними казками для дорослих глядачів (вихователів та батьків);
- організація і проведення вечорів літературних розваг;
- проведення театралізованого дозвілля, коли вихователі та самі діти переодягаються в костюми, діють із літературними предметами, які нібито “ожили”;
- обладнання книжкового осередку, у якому, крім літературних текстів, розмістити добірки картинок і фотографій на схожу тематику, фігурки настільного і пальчикового театрів, що зображують улюблених літературних та фольклорних героїв;
- вправи й ігри, що сприяють освоєнню дітьми властивостей зображувальних матеріалів та правил використання інструментів (олівців, фарб): їхнє обстеження, освоєння предметних дій, демонстрація можливостей, ігрове експериментування з матеріалами (мазати долоньки, набирати на пензлик фарбу, розглядати відбитки);
- вправи, що сприяють розвитку вмінь пов’язувати елементи малюнка (мазки, лінії, штрихи) з предметами оточення (штрихи — як крапельки дощу, точки — зернятка), а також умінь створювати більш складні за способом зображення образи на основі простих (стиглий яблука, листопад, різнокольорові м’ячики);
- використання прийомів співтворчості (діти виконують малюнок на підготовленому вихователем силуеті, домальовують елементи) та створення колективних композицій (індивідуально виконану роботу — рибку, яблуко, квітку — діти розташовують на загальному фоні, об’єднуючи в сюжет або загальну тему);
- використання нетрадиційних технік і матеріалів: малювання ладоньками, п’ятками, пальцями, штампами, аплікація обривками кольорового паперу та домальовування, наклеювання ватних кульок, ниток, товченої шкаралупи, ліплення з різнобарвного тіста з нанесенням малюнка штампами або з наступним розфарбуванням;
- ігри та вправи, що сприяють формуванню сенсорного досвіду дітей: тактильне і зорове обстеження предметів та іграшок, називання еталонів кольору, форми, показ дій обстеження для створення образу;
- використання настільно-друкованих ігор, ігор із кольоровими пірамідками, різнокольоровими кульками, складання простих композицій за допомогою рамок-вкладишів, геометричних мозаїк;
- розглядання привабливих іграшок, предметів побуту (ошатний посуд, одяг, яскраво і цікаво оформлені меблі), привертання уваги до сенсорних та естетичних ознак;
- використання іграшок для розглядання й обігравання (мотрійки, неваляйки, свищики), предметів народних промислів (дитячі меблі з візерунками петриківського розпису, скриньки, посуд, прикрашені предмети одягу — косинки, пояси, фартухи), цікаві скульптурні зображення (фігурки тварин).

Освітня лінія “ГРА ДИТИНИ”

Гра як провідна діяльність

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Сюжетно-рольові ігри. Організація спільних ігор, у яких дитина засвоює вміння правильно називати себе в ігровій ролі (“Я — кухар”, “Я — вихователь”), називає свої ігрові дії (“Я заводжу мотор, я лечу в літаку”; “Я варю кашу, буду годувати дочку”), планувати в мовленні 1–2 ігрові дії, передавати сюжет із декількох взаємопов’язаних дій.

Пропонувати різноманітні сюжети і ролі, в яких діти будуть користуватися різними іграшками, предметами, предметами-замісниками, атрибутами одягу (халат та шапочка лікаря, безкозирка матроса, каска та автомат військового).

Розвивати в дітей інтерес до відображення в сюжетно-рольових іграх різноманітного змісту: сімейних відносин, безпосередніх вражень від відвідування крамниці, поліклініки; до передачі в сюжетах ігор подій із прочитаних книг, вражень від мультфільмів, розглядання ілюстрацій тощо.

У спільній грі розвивати вміння приймати ігрову роль, залучати до участі в нескладному рольовому діалозі, спонукати дитину називати свої ігрові ролі й ігрові дії, відповідати на запитання про гру (“Як зветь твою доньку? Що ти їй приготувала? Ви будете чаювати?”). Включати дитину в елементарне планування ігрових дій (“Може, твоя дочка хоче погуляти? Куди ви підете — до парку чи на річку?”).

Учити вступати в спілкування з вихователем через ігровий персонаж.

Спонукати дітей самостійно використовувати деталі костюмів для виконання ролей, розгортати гру в визначеному ігровому куточку (салон краси, кабінет лікаря), у спільній грі з вихователем проявляти ініціативу: доповнювати ігрові обставини, використовувати предмети-замісники, деталі костюмів, самостійно передавати сюжет із декількох ігрових дій.

Створювати умови для того, щоб дитина вступала в ігрове спілкування з однолітками — парне, в малій групі, елементарно домовлялася про спільні дії (“Давай катати машинки”, “Давай кидати м’яч”, “Давай будемо гойдатися на гойдалці”), про ролі (“Я буду ветеринаром, приводьте своїх звірят”).

Учити самостійно домовлятися з однолітками (у другому півріччі) про виконання знайомих ігрових дій у спільному ігровому сюжеті.

Режисерська гра

Пробуджувати в дітей інтерес до відтворення змісту знайомих казок та віршів у режисерській грі. У спільній грі з вихователем за допомогою іграшок показувати сценки зі знайомих казок (“Покажи, як Ведмедик перевіряв ліжечко” тощо). Вправляти в способах пересування іграшки в ігровому просторі, діяти із двома іграшками (дві лялечки йдуть на прогулянку; вовк наздоганяє зайчика тощо).

Учити відповідати на запитання вихователя про те, що відбувається в грі, коментувати дії іграшок (“Зайчик злякався вовка і втік”, “Дівчинка йде по доріжці в лісі та співає пісеньку. Як вона співає?” тощо), відповідати на запитання про те, що станеться далі.

Спонукати дітей реагувати на появу нового персонажа створенням проблемної ситуації.

Учити *ігровим імпровізаціям* — за прикладом вихователя передавати характерні рухи та звуконаслідування: квочка і курчата, кішка та кошенята, літаки, автомобілі, комарик, равлики тощо. Слухаючи текст, озвучений вихователем, самостійно відтворювати відповідні ігрові дії

(збирати квіти, показувати дії зайчика, козлика, котика), імпровізувати з різними рухами під музику: “скакати як конячки”, “літати як метелики”, “повзти як равлики”.

Учити об’єднуватися з однолітками в іграх-імітаціях, відбивати характерні дії, проявляти уяву і творчість (*кружляють сніжинки, летять великі та маленькі птахи, веселі та сумні метелики* тощо). Виявляти бажання створювати ігрові образи відповідно до різного настрою музики, її темпу: зображати незграбних ведмедів, млосних черепах, веселих зайчиків, птахів, квіти, що розкриваються під променями сонця і засинають увечері, тощо.

За спонуканням та прикладом вихователя відображати в іграх персонажів і ситуації знайомих казок. Брати участь у хороводних іграх, організованих вихователем. Використовувати в іграх предмети для ряження, найпростіші музичні інструменти тощо. Імпровізувати з персонажами пальчикового театру (на пальці надягають голівки звірів або ляльок), з ляльками-рукавицями (на рукавиці нашивають мордочки звірів); зображати ігрові дії, супроводжувати їх мовленням, вступати в ігровий діалог з іншою дитиною.

Пропонувати *ігри-експериментування з різними матеріалами*: ігри з піском та снігом; ігри з водою та мильною піною; ігри з папером; ігри з тінню; ігри з предметами, дидактичними іграшками, з картинками.

Пропонувати відтворювати явища довкілля в нескладних сюжетах, враження від яких дитина одержує як під час безпосереднього спілкування, так і в процесі спостережень, ігор тощо; організувати свою гру (індивідуальну), а також підключатися до гри однолітка; здійснювати ігрові дії із сюжетними іграшками, предметами-замінниками, уявленими предметами, які обумовлені роллю; розігрувати невеликі уривки знайомих казок і пісень за допомогою різних видів театру (настільний, пальчиковий, драматизація за допомогою фланелеграфа); у спільних іграх виконувати правила черговості або одночасної з іншими гравцями-дітьми дії.

Учити прийняти та позначити свою ігрову роль, виконання якої визначається відображенням розгорнутих дій; наслідувати дії дорослого з предметами; добирати іграшки й матеріали для ролевих дій, міняти ігрове призначення предмета; вибирати тему побудови, самостійно діяти за своїм задумом, обігрувати предмети; слідувати за розвитком театралізованої дії (дорослих та старших дітей); імітувати дії персонажів; водити настільних ляльок, говорити від їхнього імені; створювати для гри елементи предметно-просторового середовища на прохання дорослого; діяти за одним-двома простими правилами, які є спільними для всіх гравців; грати дружно з партнерами, включатися в гру з дорослим.

ПОКАЗНИКИ ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- грає наодинці, об’єднується на основі інтересу до гри, іграшки;
- уміє грати з партнером-лялькою, поруч або разом з іншими дітьми, узгоджуючи свої дії та задуми з ними; розгортати коло ігрових дій. Імітує використання предмета за призначенням;
- бере на себе роль, нетривало взаємодіє з однолітками в грі;
- може підбирати ігровий матеріал, використовувати предмети поліфункціонального призначення для організації предметно-ігрового середовища;
- діє з іграшками-персонажами, говорить від їхнього імені, передає характерні дії і настрій;
- уміє розіграти невеликі епізоди знайомих казок та пісень;
- створює для гри за допомогою дорослого елементи предметно-ігрового середовища;
- виконує в грі дії і правила: на сигнал (одночасно) або по черзі починає чи зупиняє дії;

- може діяти в грі: добирає предмети за кольором та розміром; збирає предмети й іграшки в певній послідовності, обіграє їх.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- спільна гра вихователя з дитиною;
- до спільної гри з вихователем включати рольові діалоги, змінювати зміст діалогу залежно від зміни ролей, обмінюватися ролями з вихователем, діючи відповідно до нової ігрової позиції;
- створення збагаченого ігрового середовища;
- спонукання до ігрової творчості у вільній взаємодії дошкільників з іграшками, предметами, предметами-замісниками, у взаємодії з однолітками та виховання доброго ставлення дітей одне до одного;
- читання, розповідання казок, обговорення дитячого досвіду (відвідування поліклініки, перукарні, крамниці, цирку тощо), розглядання картинок й ілюстрацій;
- у спільних іграх із дітьми розвивати вміння до початку гри визначати тему, 1–2 ігрових події (“*У що будемо грати? Що станеться?*”), розподіляти ролі до початку гри;
- мовленнєве стимулювання відповідей на запитання про назву гри, про обрану роль та про ролі інших дітей;
- ігрова діяльність інтегрується з усіма освітніми лініями, тому що є основною формою здійснення різних видів дитячої діяльності, у тому числі організованої освітньої діяльності, методом виховання й розвитку молодших дошкільників, формою організації життя дітей у дитячому садку.

Освітня лінія “ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ”

Уведення у світ кількості, геометрії, простору та часу

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Сенсорні здібності. Учити порівнювати дві множини за кількістю їхніх елементів за допомогою зіставлення: *більше, менше, стільки ж, однаково, один, жодного*. Учити використовувати найпростіші способи якісного порівняння множин — *накладання, прикладання*. Учити зоровому зіставленню множин. Учити встановлювати відповідність між кількістю та числом, числом і кількістю, абстрагуватися від ознак, що відрізняють об’єкти і не є суттєвими для завдання на лічбу (*наприклад: якщо треба полічити зелені машинки, лічимо і великі, і маленькі машинки*). Учити правильно використовувати числівники, утворювати множини з різною кількістю елементів (у межах 5), з більшою (меншою) кількістю елементів, ніж у заданій множині.

Формувати уявлення про необхідність чисел. Звертати увагу дітей на ситуації повсякденного життя, де людині необхідні числа.

Величини. Формувати уявлення про величину предметів способами накладання, прикладання, зорового зіставлення (*великий — малий, високий — низький, широкий — вузький, довгий — короткий, товстий — тонкий*). Учити розуміти різницю між цими поняттями, вибирати предмети *більші (менші), ніж...; вищі (нижчі), ніж...; ширші (вужчі), ніж...; довші (коротші), ніж...; товстіші (тонші), ніж...* Розвивати вміння якісно порівнювати предмети, перевіряти отримані результати.

Геометричні уявлення. Формувати уявлення про геометричні фігури, учити порівнювати їх. Учити розрізняти геометричні фігури на площині — *круг, трикутник, квадрат* — і в просторі — *куля, куб*. Формувати уявлення про властивості геометричних фігур — *величина, колір* — про те, як можна ці властивості змінювати. Учити порівнювати геометричні фігури за величиною, кольором, виявляти однакові геометричні фігури, геометричні фігури однакового розміру. Формувати уявлення про те, що не всі геометричні фігури можна порівнювати за величиною способом накладання (*круги, квадрати — можна, трикутники — не можна*).

Учити порівнювати геометричні фігури та об'єкти довкілля за висотою, шириною, товщиною, довжиною; величину геометричних фігур і об'єктів у просторі — способом зорового зіставлення. Формувати уявлення про те, що не всі об'єкти довкілля варто порівнювати за розміром: зазвичай порівнюють або об'єкти, величина яких дуже відрізняється (*слон і мишка, будинок і макове зернятко* тощо), або однотипні об'єкти, або об'єкти схожої форми (*повітряні кульки, м'яч і повітряні кульки* тощо).

Учити розрізняти двовимірні та тривимірні об'єкти навколишнього світу, розрізняти форми предметів довкілля — знаходити об'єкти навколишнього світу, схожі на знайомі геометричні фігури на площині і в просторі.

Інтелектуальні здібності

Орієнтування в просторі. Учити розрізняти ліву та праву руку, лівий і правий бік тіла. Формувати уявлення про розташування об'єктів на площині та в просторі відносно один одного — *попереду, позаду, за, поряд; під, над, на; між, через певний проміжок, посеред; ближче, далі; вище, нижче; угорі, внизу* — і напрямки в просторі відносно себе — *вперед (попереду), назад (позаду), праворуч (ліворуч), угорі (згорі), унизу (знизу)*. Вчити в повсякденному житті використовувати напрямки в просторі, описувати взаємне розташування об'єктів на площині та в просторі.

Орієнтування в часі. Формувати уявлення про частини доби (*ранок, день, вечір, ніч*), послідовність їхньої зміни, часові відношення (*тепер, сьогодні, учора, завтра; пізніше, раніше; спочатку, потім, зараз, насамкінець; давно, недавно, скоро*). Учити їх розрізняти, порівнювати частини доби одну з одною. Учити використовувати назви частин доби і часові відношення в повсякденному житті.

Логіко-математичні уявлення. Розвивати вміння виявляти в об'єктах довкілля такі властивості — *колір, форму, розмір*; порівнювати об'єкти за цими властивостями, абстрагуватися від цих властивостей, коли розрізняти їх не вимагає умова задачі. Учити встановлювати в об'єктах відсутність певної якості, описувати об'єкт, використовуючи частку *не* (*не круглий, не зелений* тощо).

Учити добирати предмети за 1–2 ознаками, розуміти зміст сполучника *і* (*круглий і жовтий*). Учити об'єднувати предмети в множини за 1–2 ознаками, розуміти значення слова *всі*.

Учити описувати множини об'єктів, використовуючи частку *не*, слово *всі*, використовувати означені слова в повсякденному житті під час опису груп предметів.

Учити класифікувати та систематизувати об'єкти за однією з ознак — *кольором, розміром, формою*; називати спільну ознаку утворених множин (*всі жовті круги, всі маленькі, всі червоні* тощо).

Розвиток творчих здібностей

Учити аналізувати властивості об'єктів навколишнього світу, виділяти їхні істотні ознаки, використовувати ці знання під час виконання завдань. Учити помічати одразу кілька ознак об'єктів, визначати суттєві ознаки об'єктів для виконання певних завдань. Учити знаходити об'єкти за заданими ознаками, придумувати предмети із заданими властивостями, зображувати, створювати моделі або описувати їх.

Учити відтворювати логічну послідовність подій, використовуючи серії сюжетних малюнків; складати зв'язну розповідь за сюжетними малюнками; розповідати, що було до (буде після) зображеної на сюжетному малюнку ситуації; відновлювати діалоги персонажів сюжетних малюнків.

Розвиток критичного мислення

Розуміти, яку інформацію про предмет і сукупність об'єктів дає нам кількість, величина, як зберігати та передавати цю інформацію. Визначати надійність і точність різних способів порівняння предметів, орієнтується, коли та який спосіб варто використовувати.

Учити розповідати про свої дії, зрозуміло висловлювати свою думку, діяти за словесними інструкціями; запитувати, якщо щось незрозуміло; чітко, зрозуміло і точно відповідати на запитання.

ПОКАЗНИКИ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- добирає задану кількість предметів (у межах 5) для ігор, виконання різноманітних завдань, у повсякденному житті; використовує знання про величину під час вибору матеріалу для конструювання (*великий кубик, малий кубик; менший, ніж...*);
- кількісно порівнює множини, у яких не більше 5 елементів; визначає, скільки елементів треба додати (вилучити) до множини, щоб кількість елементів у множинах стала однаковою;
- визначає, належить чи не належить об'єкт певній множині, пояснює чому;
- у рухливих іграх і в повсякденному житті вдосконалює уявлення про простір, вправляється у визначенні місцезнаходження певного об'єкта, у напрямку руху відносно себе;
- визначає однаковість сукупностей об'єктів, знаходить об'єкти, які відрізняються від інших об'єктів у групі;
- під час порівняння величини об'єктів використовує способи накладання та прикладання, пояснює власні дії;
- уміє рахувати в межах 5 і розрізняє процес та результат (підсумовує свої дії: *"усього 4 трикутники"*);
- розрізняє і називає геометричні фігури: круг, квадрат, трикутник, куля, куб;
- визначає положення предметів у просторі відносно себе та в ланцюзі предметів, добираючи відповідне слово;
- має уявлення про частини доби (*ранок, день, вечір, ніч*);
- знає послідовність чисел натурального ряду до 5;
- правильно вживає порядкові числівники (у межах 5);
- орієнтується, яке число більше, яке — менше;
- може порівнювати множини кількісно, якщо кількість елементів множин не більше 5;
- розуміє, що форма, величина, колір є ознаками об'єктів;
- класифікує і систематизує об'єкти за однією властивістю (колір, величина, форма);

- встановлює відсутність у предмета певної якості (*трикутник, не зелений*), наявність кількох якостей (*червоний квадрат*);
- розуміє значення слова *всі*, частки *не*, правильно вживає їх у повсякденному житті;
- діє за словесною інструкцією (*відбери всі великі круги жовтого кольору*).

Конструювання

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Конструювання на площині

Учити викладати нескладні силуети за зразками, не повністю поділеними на геометричні фігури з набору. Учити визначати, як можна повністю розділити на геометричні фігури з набору нескладні силуети, не повністю поділені на геометричні фігури. Учити правильно добирати геометричні фігури за розміром, розвивати відчуття пропорції, учити порівнювати побудований силует зі зразком, не повністю поділеним на геометричні фігури з набору, добирати кольори геометричних фігур. Учити акуратно викладати геометричні фігури, щільно прикладаючи одну до одної, не накладаючи одну на одну.

Учити викладати нескладні силуети із заданого набору (*квадрати, трикутники, прямокутники, круги двох розмірів трьох кольорів*) за зразками, повністю поділеними на геометричні фігури; виправляти допущені помилки, урахувати їх надалі.

Учити розрізняти геометричні фігури з набору, зіставляти їх із фігурами на зразку, зіставляти викладений силует із силуетом на зразку; складати візерунки із квадратів за зразком, добирати частини і складати розрізані на 2–6 частин картинки.

Конструювання в просторі (конструкторсько-будівельні ігри)

Учити розрізняти і правильно називати основні будівельні деталі (цеглинка, кубик, пластина, гірка (трикутна призма)), зіставляти їх зі знайомими геометричними фігурами (*кубик — куб*). Учити розміщувати деталі горизонтально та вертикально, щільно одну до одної, на певній відстані одну від одної; регулювати відстань між деталями так, щоб конструкція була стійкою; споруджувати нескладні будівлі за зразком вихователя і за малюнком, використовувати їх під час гри. Учити описувати свої дії за допомогою слів: *вище, нижче, між, через певний проміжок, ближче, далі, перед, позаду, поряд, під, над, на*.

Розвиток творчих здібностей

Учити будувати один і той самий силует (конструкцію) з різних геометричних фігур (будівельного матеріалу), шукати різні варіанти виконання завдання. Відповідно до розгортання ігрової ситуації модифікувати конструкції.

Розвиток критичного мислення

Сприяти розумінню, яку інформацію про силует чи конструкцію надає намальований зразок, наданий вихователем зразок; чим зразок на малюнку відрізняється від зразка вихователя, чим словесний опис процесу конструювання відрізняється від намальованих зразків.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З КОНСТРУЮВАННЯ:

- розрізняє геометричні фігури з набору за розміром та кольором;
- зіставляє викладений силует зі зразком;

- викладає силуети за зразками, повністю поділеними на геометричні фігури з набору, що є в розпорядженні;
- зіставляє побудовану конструкцію зі зразком вихователя;
- самостійно створює подібні конструкції відповідно до ігрової ситуації;
- знаходить предмети, схожі на основні будівельні деталі, у повсякденному житті.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ

Створення ігротеки з іграми на зіставлення і протиставлення, вибір за властивостями і відношеннями (формою, розміром, розташуванням у просторі, кольором), спрямовані на розвиток пізнавальних здібностей, а саме:

- на освоєння вмінь співвідносити предмет із зображенням, контуром або силуетом (“Знайди такий же”, “Рамки-вкладиші”);
- вибір таких же елементів під час складання цілого із частин (“Склади квадрат”, “Склади картинку”, ігри з пазлами);
- на об’ємне моделювання — спорудження простих будівель з елементів (серії ігор “Кубики для всіх”, конструктори);
- на відтворення візерунків, зображень за зразками або за задумом (“Унікуб”, “Склади візерунок”, Lego);
- на освоєння вмінь групувати за формою (“такі ж”, “стільки ж”, “всі квадратні”), за формою та розміром (круглі великі), користуючись логічними блоками Дьенеша тощо;
- у самостійній діяльності добудовувати будівлі, збільшуючи їхню висоту, довжину, ширину; акуратно прикладати одну до одної цеглинки і пластини, розміщувати їх у лінію (*стежинка, майданчик для ігор*), будувати вежі з кубиків, будинок із цеглинок та гірки (трикутної призми); розміщувати цеглинки і пластини вертикально, по периметру прямокутника, розміщуючи деталі щільно одну до одної (*загородка, парканчик*) та на певній відстані (*ворота, калитка, в’їзд*); будувати візерунки з кубиків за зразком.

Освітня лінія “МОВЛЕННЯ ДИТИНИ”

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Звукова культура мовлення

Ознайомити дітей із будовою мовного апарату: губи, зуби, язик, піднебіння. Вправляти в розвитку м’язів мовного апарату. Домогтися правильної артикуляції і вимови всіх голосних звуків та звукосполучень [айа], [йе], [йу], [йі], роздільної вимови звукосполучень із йотованими; чіткої вимови звуків [а], [о], [у], [і]. Стежити за твердою вимовою в кінці слова губних приголосних [б], [п], [в], [м], [ф]; дзвінкою вимовою дзвінких приголосних у кінці та всередині слова, за винятком ні[x]ті, кі[x]ті, ле[x]ко, во[x]кий; зливою вимовою африкатів [дж], [дз]; м’якою вимовою губного приголосного [в] перед я; твердою вимовою звука [р] у кінці слова і м’якою вимовою на початку складу перед я, ю.

Домогтися правильної (твердої) вимови шиплячих звуків, проривного звука [t], звука [ц'].

Розвивати фонематичний слух, учити розрізняти на слух близькі за звучанням слова, мовне дихання (довжина видиху дорівнює фразі у 2–3 слова), інтонаційну виразність мовлення (темп, силу голосу, наголошування, інтонаційне забарвлення мовлення).

Ознайомити дітей із поняттями *слово* і *звук* в ігрових вправах. Учити знаходити знайомий звук у слові, інтонаційно його виділяти.

Формування словника

Збагачувати словник дітей новими словами відповідно до тем: “Дитячий садок”, “Ігри”, “Іграшки”, “Сім’я”, “Побутові предмети”, “Одяг”, “Взуття”, “Меблі”, “Тварини”, “Птахи”, “Рослини”, “Овочі та фрукти”, “Продукти харчування”, “Транспорт”, “Пори року”, “Явища природи”, “Свята”. Уводити в активний словник дитини нові узагальнювальні поняття (*птахи, рослини, їжа, овочі, фрукти, транспорт, свята, сім’я, меблі*).

Продовжувати збагачувати словник дітей іменниками: словами, які позначають близьке оточення дитини (*місто (село), метро* тощо) тощо, віддалене (*дикі тварини*), далеке (*гори, море, ліс, озеро* тощо); словами, що позначають абстрактні поняття (*щедрість, пустоці*); словами, що характеризують поведінку дитини, як-от: *вереда, пустун, боягуз, забіяка, недбайло*.

Учити правильно користуватися словами, що позначають частини тіла людей і тварин: *руки, ноги — лапи, обличчя — морда, волосся — шерсть, нігті — кігті, шкіра — шкура*.

Збагачувати словник дітей присвійними прикметниками, які означають фізичні якості людини та інших істот, психічні властивості, особливості характеру, відносними і відносно-якісними прикметниками, прикметниками вищого ступеня порівняння, найвищого ступеня з префіксом “най-”.

Збагачувати словник дітей дієсловами, учити розрізняти значення дієслів із префіксами “за-”, “при-”; правильно вживати дієслова в сполученнях слів.

Поповнювати словник дієприкметниками, дієприслівниками, прислівниками.

Продовжувати розширювати словник дітей синонімами (словами, близькими за значенням), антонімами (словами з протилежним значенням).

Образне мовлення. Збагачувати словник дітей образними поетично-художніми виразами, порівняннями, фразеологізмами, приказками, прислів’ями, звуконаслідувальними словами, вигуками. Засвоїти форми звертання до дітей: називати дитину на ім’я, лагідно, розмовляти спокійно, лагідним і привітним тоном, не втручатися в розмову інших дітей.

Граматична правильність мовлення

Продовжувати вправляти дітей у вживанні закінчень непрямих відмінків та узгодженості слів у реченні в роді, числі і відмінку. Звернути увагу на закінчення іменників однини в орудному відмінку без прийменників та з прийменниками; у місцевому відмінку з прийменниками *на, в, у*; у родовому відмінку однини іменників четвертої відміни, у яких під час відмінювання з’являються суфікси “-ен-”, “-ат-”, “-ят-”; іменників середнього і чоловічого роду в родовому відмінку, які під час відмінювання змінюють форму іменників множини, та означають назви тварин, птахів і їхніх дитинчат.

Закріплювати кличну форму іменників.

Ознайомити з відмінковими закінченнями слів та невідмінюваними іменниками.

Учити використовувати дієслова доконаного й недоконаного виду, форми дієслів, які зазнають морфологічних змін у корені. Учити утворювати нові дієслівні форми за допомогою префіксів “на-”, “за-”, “з-”.

Уживати складну форму майбутнього часу дієслів. Утворювати ступені порівняння прикметників, присвійні прикметники від іменників.

Утворювати займенникові форми. Правильно вживати в реченні прийменники *за, від, до*.

Учити узгоджувати з іменниками слово *один* та іменники зі словами *багато, мало*. Учити вживати в мовленні форми заперечних займенників *ніхто, нікого, ніким, ні до кого, ні з ким, ні на кому, ніякого, ні з якого*.

Учити дітей будувати речення різного типу: а) прості поширені з однорідними членами речення із заперечною часткою *ні*, сполучником *і*; б) з прямим мовленням; в) складносурядні зі сполучниками *а, і, але, та*; г) складнопідрядні зі сполучниками *як, ніби, після того як, для того щоб*.

Прищеплювати навички самокорекції, елементи само- і взаємоконтролю мовлення, розвивати відчуття мови, граматичних помилок.

Зв'язне мовлення

Діалогічне мовлення. Продовжувати формувати навички діалогічного мовлення. Учити вступати в невимушену розмову з дорослими на запропоновані теми: *“Знайомство”, “Сім’я”, “Ігри та іграшки”, “Мої друзі”, “У дитячому садку”*. Уміти добирати першу репліку (фразу) діалогу (вітання, подяка, вибачення, запитання, прохання, наказ, повідомлення) та своєчасно відповідати, вставляти потрібну репліку, підтримувати запропоновану розмову, діалог. Адекватно відповідати на запитання дорослого і звертатися із запитаннями до дорослих.

Учити дітей спілкуватися одне з одним, звертатися до партнера, вислуховувати співрозмовника, відповідати на запитання інших дітей. Уміти вести вільну розмову в колі двох-трьох дітей. Під час розмови, спілкування дивитися в очі, стояти (чи сидіти), спокійно розмовляти з посмішкою на обличчі, не відволікатися, уникати сторонніх жестів (руками, ногами, головою), дотримуватися відповідного тону, інтонації.

Монологічне мовлення. Викликати в дітей інтерес до різних типів монологічного мовлення: опису, повідомлення, розповідання. Готувати дітей до самостійної розповіді. Відповідати на запитання вихователя двома-трьома реченнями за змістом сюжетних картин, за текстами знайомих оповідань, казок, у процесі розглядання предметів, іграшок.

Закріплювати вміння складати спільні з вихователем коротенькі описові та сюжетні розповіді домовлянням, повторенням і самостійно складеними реченнями про іграшки, картини, власний досвід.

Залучати дітей до переказування змісту добре знайомих літературних творів за допомогою навідних запитань, підказування фраз.

Формувати в дітей уявлення про елементарну структуру висловлювань: описових — назва предмета, його ознаки, якості, властивості, призначення; сюжетних — початок, середина, кінцівка розповіді. Створювати ситуації, що вимагали б від дітей коротенького пояснення (про спосіб виконання дії, конструкцію іграшки, майбутні ігри) для розвитку пояснювального мовлення.

Показники мовно-мовленнєвої компетенції дитини:

- правильно артикулює та вимовляє всі голосні звуки і звукосполучення;
- знаходить знайомий звук у слові, інтонаційно його виділяє;
- правильно користується словами, що позначають частини тіла людей і тварин;
- засвоїла форми звертання до дітей;
- використовує дієслова доконаного та недоконаного виду, форми дієслів, які зазнають морфологічних змін у корені;

- утворює нові дієслівні форми за допомогою префіксів;
- узгоджує з іменниками слово *один* та іменники зі словами *багато*, *мало*;
- спілкується і звертається до партнера, вислуховує співрозмовника, відповідає на запитання інших дітей;
- уміє складати спільні з вихователем коротенькі описові та сюжетні розповіді домовлянням, повторенням і самостійно складеними реченнями про іграшки, картини, власний досвід.

Пропедевтичний курс навчання грамоти

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Формувати чітку вимову, уміння прислуховуватися до звучання звуків різного походження, чути окремі звуки в словах; розвивати слухове сприйняття, фонематичний слух, учити правильно вимовляти загальноживані слова, не пропускати і не переставляти звуків та складів, вслуховуватися в їхнє звучання, чути окремі звуки в словах; виконувати завдання на знаходження і визначення слів, звуків.

Ознайомити з термінами *слово*, *звук* практично, без визначення. Розвивати фонематичний слух, учити правильно вимовляти загальноживані слова, не пропускати та не переставляти звуки і склади. Познайти з літерою, що позначає найбільш уживаний на занятті звук, називати її іменем звука.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З ГРАМОТИ:

- виконує завдання на знаходження та визначення слів, звуків, пригадує разом із дорослим літери, які знає;
- чітко вимовляє слова, вслуховується в їхнє звучання, чує окремі звуки в словах.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- організація індивідуального спілкування з дитиною на основі спільної діяльності з іграшками і предметами: вихователь вносить та обіграє нові іграшки, створює ігрові ситуації;
- під час виконання культурно-гігієнічних процедур вихователь організовує розгляд предметів: під час накривання на стіл — предметів посуду, у процесі умивання — предметів гігієни, під час підготовки до прогулянки — предметів меблів, під час одягання на прогулянку і підготовки до сну — предметів одягу;
- стимулювання дітей на прогулянці та в групі до правильного і чіткого називання предмета, його частин, ознак, дій з ним (прагнути до чітких граматично простих формулювань без зайвих слів та додаткових пояснень);
- організація ігор-драматизацій за добре знайомими творами, стимулювання дітей до відтворення нескладних рольових діалогів (“Півник і двоє мишенят”, “Коза-дереза”, “Про двох жадібних ведмежат” тощо);
- стимулювання дітей правильно називати себе в ігровій ролі та пояснювати ігрові дії;

- організація спільного складання розповіді з теми, запропонованої дитиною, з одночасним елементарним малюванням сюжету: дій, персонажів, предметів;
- залучення дітей до коментування (супроводження мовленням) своїх дій у предметній діяльності, до промовляння подальших дій — до мовленнєвого планування;
- бесіди з дітьми про цікаві факти і події їхнього життя, про особисті проблеми, близьких людей, героїв мультфільмів, свійських тварин;
- створення умов для розгорнутого мовленнєвого звернення дитини до дорослого або однолітка;
- вправлення в складанні самостійних висловлювань з опорою на події з особистого чи колективного життя;
- залучення в мовленнєвих ситуаціях дітей до допомоги ігровим персонажам у вирішенні їхніх “проблем” (допомогти ведмедику вибрати корзинку потрібної величини, щоб увійшли всі знайдені ним гриби; допомогти ляльці підібрати одяг за розміром; допомогти зайчику вибрати теплу шапочку тощо);
- коментування процесу діяльності дитини, узагальнення в мовленні отриманого результату, стимулювання висловлювань дітей.

“ПОДОРОЖ У ДОВКІЛЛЯ”

(програма для дітей середнього дошкільного віку)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Цей вік, як і молодший дошкільний, не має кризових ситуацій розвитку. У ньому гармонійно продовжують формуватися й розвиватися всі види діяльності дитини.

Провідна діяльність

Сюжетно-рольова гра значно збагачується. Зміст її відбиває не тільки зовнішні сторони поведінки дорослих, а й її внутрішню сторону. Дітей цікавить, *із якою метою* виконують ті чи інші дії дорослі, які стосунки між людьми виникають під час реалізації конкретного виду діяльності. Розширюється тематика гри, ускладнюються її сюжети. Зникають багаторазові повторення одних і тих же дій. Розгортанню гри обов’язково передують *задум*. Гра переростає в справжню *спільну гру* дітей. Вони шукають партнерів, домовляються, в яку саме гру вони гратимуть, які ролі виконуватимуть. Серед дітей виокремлюються лідери ігрової діяльності, які її організують, та більш пасивні учасники. Усі учасники гри суворо дотримуються її правил. Роль, яка виконується, не змінюється на іншу до кінця гри.

Велике значення в цьому віці мають дидактичні й рухливі ігри, що сприяють розвитку вміння підкорятися правилам та розвивають пізнавальну сферу дитини.

Інші види продуктивної діяльності

В образотворчій діяльності діти вже використовують колір як обов’язкову ознаку певних предметів і зафарбовують ці предмети в різних малюнках завжди однаково. Різноманітнішою стає тематика малюнків, конструкцій тощо. *Задум* усе ще нестійкий та нечіткий. Проте з’являються перші елементи *композиції* (предмети розташовуються ритмічно в ряд). Діти можуть передати за допомогою малюнка нескладний сюжет, можуть розповісти про те, що вони відобразили. У цілому характерними для образотворчої діяльності є безпосередність, декоративна яскравість, наївність образів, які свідчать про те, що психологічно дитина “ввійшла в образ”.

У процесі художньо-мовленнєвої діяльності діти виокремлюють певні образи, елементи сюжету і можуть складати з них власні казки. Дошкільники мають деякі *літературні вподобання*: надають перевагу певним героям, конкретним літературним творам тощо.

До показників розвитку трудової діяльності в цьому віці можна віднести виконання *дітьми трудових доручень*.

Розвиток пізнавальної сфери

Сприймання. Відбувається подальше оволодіння внутрішніми способами сприймання, воно стає більш розчленованим. Дитина обстежує предмет, послідовно виділяє окремі частини, встановлює зв’язки між ними. Залишається недосконалим сприйняття сюжетних зображень. Коли дитина самостійно будує розповідь за картинкою, то вона обмежується переліком зображених на ній людей та предметів.

Пам’ять. Уперше складається *довільне запам’ятовування*. Найпростіший прийом, який використовується при цьому, — повторення.

Мислення. Надалі розвивається наочно-образне мислення, яке поволі стає *міркуючим*. Дитина може згрупувати предмети за матеріалом, якістю і призначенням; засвоює відношення

“частина — ціле”, “рівність — нерівність”; розуміє найпростіші причинні зв’язки, що відомі їй із досвіду; самостійно встановлює зв’язки між окремими фактами; вдається до практичної перевірки, щоб з’ясувати невідоме. Частіше виявляє ініціативу в з’ясуванні питань, роздумах, спонтанних образних асоціаціях (“Чому листя пожовкло?”, “Навіщо поливають квіти?”).

Уява. Посилюється її стійкість. Доказом цього може слугувати те, що діти можуть досить довгий час грати в одну й ту ж гру, неодноразово повертатися до її певних сюжетів. Образи уяви надзвичайно яскраві, жваві, тісно пов’язані з почуттями. Найвіддаленіша схожість між тим, що сприймає дитина, та її попередніми враженнями викликає бурхливий потік нових асоціацій. Діти надзвичайно довірливо ставляться до цих витворів фантазії. У цьому віці уява все ще тісно пов’язана із зовнішньою діяльністю.

Мовлення. З’являються спроби осмислити значення слів, хоча й не завжди успішно. Зростає інтерес до змісту невідомих слів. Діти вже можуть переказувати невеличкі твори, розповідати про деякі події власного життя, про іграшки тощо.

Емоційний розвиток

Почуття дитини стають дедалі стійкіші. Продовжується *розвиток моральних почуттів*. Дитина здатна співчувати іншим і робить це вже не за вказівкою дорослого, а спонтанно, самостійно. З’являється бажання бути корисною дорослому. Ставлення до ровесників з нейтрального перетворюється на дружлюбне.

Формуються естетичні почуття. Підвищується здатність емоційно *відгукуватися* на зміст літературних та музичних творів. Під час прослуховування літературних творів сприймаються перш за все яскраві зображувальні мовленнєві засоби. Красивим вважається все те, що зрозуміле дитині, ймовірно, моральне (позитивні герої казок завжди красиві).

Розвиток вольової сфери

Саме в середньому дошкільному віці починається формування процесу *усвідомленої постановки мети*. Діти також можуть для досягнення мети виконувати дії, які самі по собі не привабливі.

Інша важлива зміна в розвитку вольової сфери дитини полягає в *усвідомленні* нею *морального змісту правил поведінки* й оволодіння вміннями керуватися ними у власних вчинках. Це усвідомлення формується на основі розуміння узагальненого характеру правил та їхньої загальнообов’язковості. Тому діти можуть скаржитися на порушників порядку в дитячому колективі, які, власне, їх самих не скривдили. У тому випадку, коли дорослі не визнають дитину, ставляться до неї без достатніх почуттів і розуміння, формується недисциплінована, груба, іноді навіть агресивна, поведінка дітей.

Уміння свідомо керувати своєю поведінкою, контролювати її виявляється в тому, що дитина спроможна стежити за своїми рухами та поведінкою. Однак у цьому віці контроль здійснюється за умови спонукання дорослих, за їхніми вказівками, сам процес контролю дискретний у часі, відбувається нібито уривками. Як результат розвитку оцінно-контрольних дій дитини можна вважати зародження в цей час відповідальності за доручену справу.

Починає складатися підпорядкування цілей однієї дії іншій, більш важливій. Довільними, навмисно керованими стають не лише практичні дії дитини, але й частково пізнавальні психічні процеси (пам’ять, мислення).

Розвиток особистості

До основних мотивів поведінки дитини, поряд з ігровими, належать *мотиви встановлення і збереження позитивних взаємин із дорослими та дітьми*, мотиви самоствердження. Нормативним є те, що *самооцінка дітей* у цьому віці *завищена*. Вони перебільшують усі свої

позитивні якості, і це є свідченням нормального особистісного розвитку дитини. Така особливість дитячої самооцінки є наслідком дії психологічного захисту особистості від негативних оцінок оточення. Досвід успіхів та невдач впливає на виконання доцільних цілеспрямованих дій, на бажання їх виконувати або не виконувати, однак не зачіпає позитивного характеру самооцінки. Як показник доброзичливості спілкування дитини з дорослими і ровесниками є наявність у неї позитивного “образу Я”. Оцінка власної зовнішності емоційна та цілісна.

У другій половині 5-го року життя різко зростає потреба дитини в спілкуванні з однолітками. Для неї дуже важлива оцінка з боку дитячого колективу. Дитина утримується від учинків, які викликають несхвалення інших дітей. Формуються комунікативні навички, елементи мовленнєвого етикету: привітання, прощання, звернення до іншої дитини на ім'я тощо. Дитина цього віку *самостійна й ініціативна*. Це виявляється в самостійному розв'язуванні завдань, які виникають у процесі гри, у виборі тематики гри, у постановці запитань та судженнях. Починаючи із чотирирічного віку, складаються *вподобання* до занять певними видами діяльності, інтереси до пізнання світу не взагалі, а до певної його сфери. До цього ж періоду відносяться перші переконливі прояви раннього розвитку *здібностей і обдарованості* (художньої, математичної, академічної тощо).

Новоутворення середнього дошкільного віку

Свідомі дії, що контролюють поведінку; усвідомлення морального змісту правил поведінки; бажання бути корисною дорослому; пізнавальні процеси набувають довільного характеру, інтелектуалізуються; сюжетно-рольова гра дітей; чутливість до пояснювального мовлення.

Освітня лінія “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”

ІНВАРІАНТНА ЧАСТИНА

Здоров'я та фізичний розвиток

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Здоров'я

Дати елементарні поняття про роботу дихальної, серцево-судинної системи та опорно-рухового апарату і процеси, які відбуваються в них: дихання, харчування, кровообіг; мозок впливає на розвиток тіла, зміцнення фізичного та психічного здоров'я; рухи тіла впливають на роботу мозку.

Поглибити знання про шкіру, її дихальну функцію.

Закріплювати знання щодо проявів відчуттів шкіри: дотик і температура. Тіло людини складається з багатьох різних частин, що працюють разом, узгоджено, досконало, ритмічно.

Поглибити знання про людину як живу істоту, яка разом із такими ж людьми, як і сама, живе серед живої та неживої природи.

Дати знання, що біля дорослого й дитини можуть жити свійські тварини: кішка, собака, корова, коза тощо. Люди повинні доглядати за ними — від цього отримають задоволення, радість, продукти харчування.

Дати знання: щоб тіло було міцним, необхідно рухатися, жити за ритмом, правильно харчуватися, працювати, відпочивати, думати.

Учити робити прості висновки про повітря: чисте, брудне, із запахом, свіже, прислухатися до самопочуття.

Сформувати уявлення про вплив явищ природи (у різні пори року) на стан частин тіла, його органів (очі, горло, шкіру, ноги).

Безпека життєдіяльності

Поінформувати про згубний вплив для здоров'я вживання алкоголю, тютюну; про збереження здоров'я та деякі засоби протидії хворобі; правила захисту органів, частин тіла від непогоди.

Учити відрізнити корисні для харчування рослини від шкідливих, отруйних.

Здоров'я та хвороба

Навчити визначати й називати всі параметри свого здоров'я (зріст, масу тіла, температуру тіла, відсутність больових відчуттів).

Познайомити з назвами та основними ознаками розповсюджених дитячих хвороб.

Навчити відчувати радість від здорового тіла.

Сформувати уявлення про існування психічного нездоров'я.

Учити розпізнавати реакцію свого організму на спрагу, голод.

Гігієна життєдіяльності

Дати знання про наявність мікроорганізмів у тілі.

Навчити більш старанно засвоювати правила догляду за обличчям, руками, ногами, нігтями, ротовою порожниною; самостійно виконувати основні гігієнічні процедури; самостійно керуватися правилами користування милом, рушниками, гребінцем тощо. Учити використовувати мочалку, дитячий шампунь; під час споживання їжі привчатися брати небагато їжі, добре її пережовувати, не розмивати її і не кришити на стіл, на одяг, їсти над тарілкою. Учити правильно користуватися ложкою та виделкою.

Рухова активність і саморегуляція

Сформувати вміння й навички правильного виконання рухів: легко бігати, ритмічно та енергійно відштовхуючись, повністю випрямляючи ноги; стрибати з місця, відштовхуючись обома ногами і змахуючи руками.

Навчити: лазити по гімнастичній стінці довольним способом, не пропускаючи щаблів, ловити м'яч кистями рук, приймати правильне вихідне положення під час кидання предметів на дальність та в ціль. Учити бути ведучим у колоні, навчити орієнтуватись у просторі.

Сформувати навички ходьби: високо піднімаючи коліна; з різних положень ступні, на зовнішньому і внутрішньому боці; на носках, п'ятках, малими та широкими кроками; "змійкою" між предметами (кубики, кеглі, м'ячі); чергувати ходьбу зі стрибками; ходити в колоні, змінювати темп; зі зміною ведучого.

Вправляти в бігу: з різними положеннями ступні (на носках), ніг (високо піднімаючи коліна), широким кроком; у колоні й парами, у різних напрямках: по колу, у колоні змійкою, між предметами, які розставлені на одній лінії на відстані 50–60 см, із середньою швидкістю в чергуванні (три-чотири рази) з ходьбою (півдистанції — ходьба); на 10 м — із максимальною швидкістю за 3,4–3,7 с; 20 м — за 5,4–6 с; 30 м — за 8,5–9,5 с (наприкінці навчального року); човниковий біг: три рази по 5–8 м.

Навчити стрибків: на правій та лівій нозі на місці; з ноги на ногу; на двох ногах із поворотами навколо себе ліворуч і праворуч на 90° за один стрибок; через чотири-шість мотузків

(відстань між ними до 50 см); у довжину з місця (відстань 70–80 см) з приземленням на пісок (траву); з висоти 20–30 см (лави, куба, колоди); із короткою скакалкою (16–20 стрибків).

Сформувати вміння та навички в підкиданні м'яча вгору й ловінні його обома руками (3–6 разів підряд); ударяти м'яч об землю (підлогу) та ловити його; перекидати маленькі м'ячі однією, двома руками через мотузок (з відстані 2–2,5 м), підвішений на рівні голови дітей.

Учити: відбивати м'яч об підлогу правою (лівою) рукою не менше 6 разів підряд; кидати торбинки з піском, м'ячі в горизонтальну ціль (ящик, кошик), у вертикальну ціль (щит, дерево) з відстані 2,5–3 м.

Навчити: повзати по дошці, лежачи на животі і підтягуючись руками, по похилій дошці вгору та вниз; “змійкою” підлізати під предметами, правим і лівим боком, підповзати під них; підлізати під нижньою рейкою гімнастичної лави; лазити по гімнастичній стінці, парканчику, похилій драбинці (заввишки до 2 м) однойменним способом; переходити з одного прольоту гімнастичної стінки на інший приставним кроком вліво та вправо.

Формувати навички рівноваги: виконувати вис (із погойдуванням) на турніку, ходити по гімнастичній лаві (завширшки 20–15 см, заввишки 25–30 см) з предметами на витягнутих долонях, на голові, з різноманітними додатковими рухами (переступанням через предмети, руки в сторони, на талії, з поворотами тощо); підніматись на гірку, сходити або збігати з неї; робити перекати з п'яток на носки й навпаки, стоячи серединою ступень на гімнастичній палиці.

Удосконалювати координацію рухів під час виконання різноманітних вправ, привчатися слідувати за положенням свого тіла.

Учити: додержуватися певних інтервалів під час руху в різних шикуннях, не відставати від дітей, які попереду; бути ведучим у колоні; виявляти рухову активність під час виконання загальнорозвивальних вправ.

Навчити виконувати вправи для рук та плечового поясу: попеременно піднімати руки вгору-вперед, відводити ривком назад; стискувати й розтискувати кисті, обертати їх, зводити та розводити пальці, витягати їх у положеннях руки в сторони; робити колові рухи зігнутими в ліктях руками; піднімати й опускати зігнуті руки.

Удосконалювати вправи для ніг: присідати повільно (швидко), тримаючи руки на талії, відводячи руки в сторони, розводячи руки в сторони з положення вперед; відтягувати носки, згинати ступню; піднімати пальцями ніг мотузок із вихідного положення сидячи; захоплювати ступнями ніг та перекладати з місця на місце предмети сидячи; переступати приставним кроком убік, спираючись п'ятками на палицю, канат, носками — на підлогу.

Навчити вправ для тулуба, нахилитися праворуч і ліворуч, тримаючи руки на талії, за головою, за спиною (у замку).

Учити прокочувати навколо себе м'яч із вихідного положення сидячи на підлозі та стоячи на колінах; піднімати обидві ноги над підлогою в упорі сидячи, руки позаду; згинати й випрямляти, опускати їх на підлогу; сідати та вставати з положення — ноги калачиком; в упорі стоячи на колінах: прогинати й вигинати спину, по черзі піднімати руки.

Навчити перевертатися різними способами: зі спини на живіт із витягнутими руками: уперед, угору, в сторони; піднімати витягнуті вперед руки, плечі й голову із положення лежачи на животі.

Учити та вдосконалювати танцювальні вправи: виконувати крок галопа; рухатись парами по колу в танцях та хороводах; виконувати рухи відповідно до характеру мелодії і змісту пісні.

Удосконалювати вміння та навички шикуння і перешиковування невеличкими групами та всією групою в пари, шеренгу; перешиковуватись у ланки; повертатися праворуч, ліворуч, кругом.

Привчати під час рухливих ігор чітко виконувати їхні правила; дати знання про зміст і всі правила кількох із них.

Удосконалювати вміння та навички ходьби, бігу, рівноваги; відпрацьовувати рухи з пов'язанням і лазінням; знайомити з правилами ігор із киданням та ловінням предметів; учить виконувати стрибки; навчити орієнтуватись у просторі в рухливих іграх. Формувати навички у вправах спортивного характеру.

Катання на санках: учить спускатися з невисокої гірки по одному, гальмувати під час спуску п'ятками ніг.

Навчати ходити на лижах — поперемінним ковзним кроком одне за одним; виконувати поворот переступанням ногами на місці, праворуч, ліворуч, кругом в обидва боки; підніматись на гірку напів'ялинкою, спускатись із гірки; проходити на лижах 800–1200 м (грати в ігри “Ширше крок”, “Ворітця”, “Хто далі проїде”).

Учить кататися на велосипеді (триколісному і двоколісному) по колу, робити повороти праворуч, ліворуч.

Готувати до плавання: ходити по одному на руках вперед та назад (ноги випрямлені): занурюватись у воду по підборіддя, до очей, опускати у воду все обличчя, дути на воду, утворювати хвилі; занурюватись у воду з головою; плавати зручним способом.

Залучати до участі в іграх: “Гойдалка”, “Катання на кругах”, “Покажи п'ятки”.

Пропонувати ходити в пішохідні переходи в природному темпі у два переходи (по 20–25 хв. кожний) з активним відпочинком між ними; усвідомлювати значення витривалості для навчання.

Навчити цінувати в собі здатність переносити невеликі перенапруження; підтримувати дружні взаємини з однолітками; розвивати вміння бути організованим.

Елементи туристичної діяльності

Сформувати уявлення про такі види туризму, як-от: гірський, водний, автомобільний, а також їхній вплив на екосистему.

Формувати поняття про спорядження туриста — ложка, ніж, кухоль, миска; матеріали, із яких вони мають бути виготовлені.

Познайомити із правилами укладки рюкзака, встановлення намету.

Залучати до участі у складанні плану дитячого садка, накреслюванні маршруту походу навколо нього з використанням найпростіших топографічних знаків.

Здоров'язбереження

Пропонувати комплекс вправ для попередження порушень постави і плоскостопості.

Формувати поняття корисності загартувальних процедур; правила поведінки в процесі навчання різних видів оздоровлювальних процедур.

Поглиблювати уявлення, знання про валеологічні аспекти національної кухні, рибні та м'ясні продукти.

Дати знання назви основних напоїв (вода, сік, молоко), їхню роль у здоров'ї організму.

Показники здоров'язберезувальної компетенції дитини:

- контролює гігієнічний стан свого тіла і дотримання правил гігієни;
- виконує правила користування гігієнічними засобами;
- виконує комплекс вправ для попередження порушень постави та плоскостопості;

- розуміє корисність загартовувальних процедур; дотримується правил поведінки під час різних оздоровлювальних процедур;
- називає словами всі параметри власного здоров'я;
- знає назви й ознаки деяких хвороб;
- знає про згубний вплив для здоров'я вживання алкоголю, тютюну;
- зберігає особисте здоров'я засобами загартування, ранкової гімнастики;
- користується деякими способами зміцнення здоров'я;
- уявляє, що існує психічне нездоров'я;
- знає основні частини свого тіла та тіла дорослого, функції деяких органів;
- має знання про функції шкіри і догляд за нею;
- орієнтується у вікових змінах організму;
- уявляє залежність стану організму від умов життя;
- знає правила захисту тіла від непогоди;
- має деякі практичні навички правильного харчування та культури споживання їжі;
- знає про оздоровлювальну спрямованість українського харчування: корисність печеного гарбуза, картоплі, яблук тощо;
- володіє навичками догляду за обличчям, руками, ногами;
- виконує основні гігієнічні процедури під час умивання;
- координує опорно-руховий апарат, знає основні природні чинники (сонце, повітря, вода);
- має знання про деякі хвороби, про догляд за хворим;
- відчуває радість від здоров'я, співчуває дітям, дорослим із фізичними вадами;
- бере участь у проведенні таких рухливих ігор, як “Знайди схованку”, “Де знаходиться?”, “Помилка топографа” тощо;
- розуміє значення руху для власного оздоровлення й оздоровлення інших дітей, дорослих.

Самоставлення. Гендерна соціалізація

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Формувати уявлення про незмінність статі, про спільне та відмінне в будові тіла хлопчика — чоловіка, дівчинки — жінки. Учити визначати й наслідувати в іграх майбутні соціальні ролі відповідно до обраної статі.

Поведінка хлопчиків. Формувати бажання прийти на допомогу дівчинці, захистити її, якщо в цьому є необхідність. Продовжувати формування чоловічих моральних якостей: хоробрості, стійкості, поміркованості, витриманості тощо.

Поведінка дівчаток. Виховувати охайність, бажання підтримувати порядок в ігровому куточку. Продовжувати формування жіночих моральних якостей: тактовності, ввічливості, ретельності, ласкавості тощо.

Хлопчики та дівчатка в спільних видах діяльності. Учити дітей поступатися одне одному під час спільних ігор, бути вдячними за поступливість. Учити визначати емоційний стан протилежної статі: радість, гнів, розпач, образу тощо. Виховувати бажання впорядковувати простір життєдіяльності відповідно до особистісних потреб.

ПОКАЗНИКИ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- наявні еталони чоловічої (жіночої) поведінки під час установаження взаємовідносин з однолітками (дівчатками, хлопчиками): хлопчики намагаються бути уважними до дівчаток; дівчатка розповідають хлопчикам про те, що красиве, позитивне вони побачили навкруги;
- виявляє зацікавленість емоційним станом протилежної статі;
- узгоджує свої дії відповідно до потреб протилежної статі: виявляє елементарні чоловічі (жіночі) моральні якості.

ВАРІАТИВНА ЧАСТИНА

Інформаційна культура

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Формування в дитини уявлення про зміст поняття *інформація* (відомості з книжок, газет, розмов, телебачення тощо; інформація допомагає уточнити наші уявлення про об'єкт, дослідити його); про необхідність правдивої інформації для людини; про джерела інформації та способи її передання, якими користується дитина і її батьки; про використання інформації в повсякденному житті; про необхідність зберігання інформації.

Порівняння джерел інформації — книги та зображення, а також джерел інформації, які дитина бачить навколо і якими може користуватися. Порівняння способів передання інформації, якими користується дитина та їхні батьки.

Навчити в найпростіших ситуаціях розуміти, чи правдиву інформацію їй повідомляють; вибрати, на її погляд, кращий спосіб передання інформації і пояснити, чому вибрано саме цей спосіб.

Навчати визначати особливості джерел та способів передання інформації, пояснювати, у яких ситуаціях повсякденного життя ефективнішими мають бути певні джерела і способи передання інформації; добирати доречні в певній ситуації повсякденного життя джерела та способи передання інформації.

Познайомити з найпростішими способами зберігання інформації, якими користуються в повсякденному житті (фотографування, малювання, запис (тексту на папері, звуку)).

ПОКАЗНИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- дитина розуміє, навіщо потрібна інформація, як її можна передавати і використовувати в повсякденному житті;
- наводить приклади джерел інформації, якими користуються в її найближчому оточенні;
- розуміє можливі наслідки передавання неправдивої інформації для неї самої та людей, з якими живе поруч; втрати інформації в різних ситуаціях повсякденного життя;
- розуміє, що правдивість інформації залежить від її джерела і способів передання;
- пропонує способи зберігання певної інформації; знає, як та де певну інформацію можна використовувати; розуміє необхідність зберігання інформації.

Розвиток духовного потенціалу

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Виховувати в дітей потребу поводитись у групі, на улиці, у громадських місцях відповідно до встановлених правил культурної поведінки. Познайомити з правилами взаємовідносин з ровесниками і дорослими. Учити поступатися своїми бажаннями, прислухатися до побажань та порад батьків. Висловлювати своє поважне ставлення до рідних через культуру звертання, прохання, виконання обов'язків без нагадування.

Формувати уявлення про моральні норми відносин між людьми: доброзичливість, турботливість. Виховувати гуманні почуття: чуйність (уміння запропонувати свої послуги, допомогу, поспівчувати, поступитись), справедливість (під час розподілу ролей, іграшок, обов'язків урахувати інтереси ровесників, правильно оцінювати свої вчинки і вчинки однолітків), чесність (визнавати свою провину, не перекладати її на інших, говорити правду). Учити налагоджувати доброзичливі стосунки з незнайомими ровесниками, молодшими та старшими дітьми, дорослими.

Розширювати уявлення дітей про традиції святкування свят християнської культури, познайомити з основним релігійним змістом свят, залучати дітей до участі у святах як активних учасників і глядачів.

Створювати відповідні умови для виховання морально-етичних та виявлення позитивних емоцій (повага до близьких, доброзичливість, бажання допомогти одне одному, ввічливість, слухняність, доброта, жаль). Надати дітям орієнтири добра, істини, любові на основі віри, надії, любові; навчити бути чуйними до ровесників і старших, розвивати здатність до співпереживання, уміння вирішувати конфлікти.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З РОЗВИТКУ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ:

- бережно поводитьься з речами, предметами, що знаходяться в групі та на майданчику;
- дотримується правил культурної поведінки: увічлива з дорослими й дітьми, називає дорослих на ім'я та по батькові; увічливо вітається і прощається не лише з вихователем та нянею своєї групи, а й з іншими працівниками дошкільного навчального закладу, з дітьми; не втручається в розмову старших, не перебиває однолітка, дорослого;
- під час розмови не опускає голови, не відвертається, спокійно вислуховує того, хто говорить, дивиться йому в обличчя; увічливо просить про що-небудь і дякує за послугу; не заважає іграм, заняттям інших дітей; не відбирає іграшок, ділиться ними, допомагає іншим;
- користується у своєму житті знаннями щодо поваги до близьких, доброзичливості, допомоги іншому, ввічливості, слухняності, доброти, жалю;
- користується елементарними знаннями щодо релігійного змісту свят християнської культури, вивчає вірші та декламує їх на святах.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- активна ігрова спільна діяльність із дітьми: сюжетно-рольові ігри “Сім'я”, “Аптека”, “Лікарня”, “Поліклініка”;
- залучення дітей до ігор-експериментів та ігор-подорожей, пов'язаних з особистою гігієною, режимом дня, здоровим способом життя;

- використання дидактичних ігор “Мій організм”, “Здорові зуби”, “Режим дня”, “Вуха мити чи не мити”, “Очі”, “Вітаміни” тощо;
- організація ігор-етюдів за мотивами дитячих віршів; ігрові пошукові й ігрові пізнавальні ситуації;
- створення ігрового середовища в групі, спрямованого на розвиток ігрової діяльності дітей та ефективна ігрова взаємодія з дітьми;
- розгляд фотографій дітей, членів сім’ї, зафіксованих у процесі спільного вмивання, одягання, загартовування, прибирання кімнати і квартири;
- прослуховування аудіозаписів тематичного літературного матеріалу, тематичних дитячих пісень, наприклад: “Зарядка”, “Весела компанія”, “Моя іграшка”;
- проведення індивідуальних та підгрупових бесід із дітьми, обов’язково з опорою на вітагенний досвід дошкільників;
- розповідання, читання творів дитячої літератури;
- уведення в спільну діяльність із дітьми нескладних ситуаційних завдань: “Як ти думаєш, що буде далі, якщо хлопчик (дівчинка) не будуть умиватися, спати, гуляти, робити зарядку?”, “Наведи приклад того, що корисно для здоров’я, а що шкодить нашому здоров’ю”, “Знайди помилку (у казці, сюжетній картинці, цьому малюнку тощо)”, “Покажи або розкажи, що буде з лялькою (твоїм улюбленим ігровим персонажем), якщо вона буде дотримуватися / не дотримуватиметься правил особистої гігієни...”, “Придумай гру (загадку) про дівчинку замурзану, про Мийдодіра, про режим дня” тощо.

Освітня лінія “ДИТИНА В СОЦІУМІ”

Соціалізація. Сім’я. Родина

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Учити розповідати про себе (стать, вік), приймати різні соціальні ролі, наслідуючи дорослих.

Дати знання про членів сім’ї і привчати називати їх на ім’я; про свої обов’язки в сім’ї та дитячому садку (самостійно їсти, одягатися, прибирати іграшки після гри).

Учити ініціювати розмову в грі з дорослими й однолітками, підтримувати стиль спілкування.

Привчати самостійно добирати іграшки та атрибути для гри. У грі використовувати предмети-замісники, будувати з ними ігрові дії (процесуальна гра).

Допомогти засвоїти первинні гендерні уявлення (хлопчики — сильні і сміливі, дівчатка — ніжні), навчити орієнтуватись на правила гри. Сприяти установам та підтриманню емоційних стосунків з однолітками в процесі діяльності (старшими і молодшими), а також із дорослими за ситуацією.

Сприяти виявленню розуміння загальних правил спілкування та поведінки; здатності до оцінювання власних учинків із точки зору їхніх наслідків для фізичного й емоційного стану

іншої людини та самої себе. Учити висловлюватись про стан власних почуттів на певний момент; використовувати в спілкуванні і спільній з іншими дітьми діяльності вербальні та невербальні засоби емоційної експресії для виявлення радощів, захоплення й інших станів.

Сприяти активному виявленню самостійності, оцінюванню вчинків однолітків щодо встановлених правил, за допомогою дорослих адекватно оцінювати власні вчинки, намагатись не повторювати вчинки, оцінені дорослими негативно.

Соціалізація. За межами сім'ї, родини, житла

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Формувати в дітей знання про те, що в кожній людині є своє рідне місто (село), де вона народилася.

Продовжувати формувати уявлення про рідне місто (село), в якому живе дитина, вулицю, на якій вона мешкає, та громадські установи на цій вулиці. Дати знання про назви споруд соціального призначення, що знаходяться на цій вулиці і є об'єктами найближчого оточення (крамниця, пошта, школа, аптека, кінотеатр тощо).

Знайомити дітей з історією міста (села), спираючись на найближче оточення: історія родини, найближчі історичні та природні об'єкти — рельєф, річки, водоймища, рослини, пам'ятки, заповідники, національні пам'ятки.

Знайомити дітей із поняттям *Батьківщина*. Батьківщина — це місце, де народилась і живе людина, де живуть рідні й близькі їй люди. Наша Батьківщина — Україна, головне місто в Україні — це її столиця Київ. Люди, які живуть в Україні, — це український народ.

Продовжувати знайомити дітей зі святами (національними, обрядовими, релігійними).

Використовувати державну символіку, привертати увагу до прапора, гімну, виховувати шанобливе ставлення до них.

Ознайомити з правилами культури поведінки в громадських установах. Дати знання про те, що вулиця складається з проїжджої частини для руху транспорту (автомобілів, автобусів, тролейбусів, трамваїв) і тротуару для пішоходів. Дати знання щодо правил дорожнього руху, навчити керуватися ними.

Формувати уявлення про різні види громадського транспорту. Учити впізнавати, називати та розрізняти його за способом пересування (наземний, повітряний, водний) і за призначенням (вантажний, пасажирський). Дати знання щодо залежності будови машини від призначення, характеру вантажу (самоскид, молоковоз, фургон, поштова машина тощо). Навчити розрізняти та називати головні частини й деякі деталі автобуса. Сформувати поняття про те, що машинами керують спеціально навчені люди різних професій: шофери, водії, машиністи, пілоти, моряки.

Дати знання про деякі види сільськогосподарських машин: трактор, комбайн.

Сформувати уявлення про доцільність поділу міста (села) на вулиці, відведення спеціальних місць для руху людей та транспорту.

Познайомити з телефоном як важливим засобом зв'язку між людьми одного й різних міст завдяки праці телефоністів.

Дати дітям знання про можливість телефонного зв'язку з батьками за місцем їхньої роботи у випадку негайної потреби.

Соціалізація. Дитячий садок

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Дати знання про назви приміщення дитячого садка (музична зала, кабінет лікаря, кабінет медичної сестри, кухня) та кімнати інших вікових груп на своєму поверсі; про призначення приміщення дитячого садка; про вулицю, на якій розташовано дитячий садок. Познайти з працею дорослих у дитячому садку: музичного керівника, лікаря, медсестри, пралі.

Учити шанобливо ставитися до працівників дитячого садка і ввічливо звертатися до них.

ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- має уявлення про себе (ім'я, прізвище, домашня адреса, статеві приналежність, статус у родині);
- зберігає життєрадісний, дружелюбний стан, охоче спілкується, уважна до висловлювань дорослих, виявляє прагнення до позитивних форм поведінки;
- орієнтується в людських відносинах, відчуває та усвідомлює доброзичливе й недобре ставлення до себе тих, хто оточує; помічає зміни настрою, емоційного стану близьких дорослих, однолітків; виявляє увагу, співчуття;
- не ініціює спілкування з незнайомими людьми;
- прагне дістати знання від дорослих про свій організм, свою родину;
- може ідентифікувати свої дії щодо дій однолітків;
- має місце висока загальна самооцінка (“Я — хороший”), більш об'єктивно оцінює інших, ніж себе;
- розуміє, що Україна — це рідна країна, Батьківщина;
- знає та поважає державні символи;
- має уявлення про те, що в родині, рідного міста (села), країни є своя історія.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- різноманітне спілкування і спільна діяльність вихователя з дітьми;
- організація розвивальних практичних та ігрових ситуацій спільної діяльності, що забезпечують накопичення особистого досвіду культури поведінки і співробітництва в парі або невеликій підгрупі;
- сюжетно-рольові, режисерські та дидактичні ігри, у яких відображаються соціальні уявлення про життя і відносини дорослих (соціальний та ознайомлення з предметним довкіллям);
- організація образних ігор-імітацій, ігор-драматизацій, театралізованих етюдів з метою розвитку емоційних проявів і формування уявлень про емоційні стани людей;
- читання художньої літератури, обговорення подій у творах та вчинків героїв з метою збагачення моральних уявлень про те, “що таке добре і що таке погано”, пробудження співпереживання героям тощо.

Освітня лінія “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”

Природа планети Земля. Нежива природа

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Допомагати дітям виділяти суттєве, спільне для всіх об’єктів неживої природи: вода, земля, пісок, глина, каміння, повітря — неживе. Усе неживе не живиться, не дихає, не має потомства, не росте. Проте все живе не може існувати без неживого. Продовжувати вдосконалювати, уточнювати та розширювати уявлення про ознаки і властивості об’єктів неживої природи. Продовжити формування уявлень про значення Сонця, води, землі, глини, піску, каміння для дітей та дорослих.

Розрізняти та називати об’єкти і явища неживої природи за їхніми ознаками. Допомогати зрозуміти взаємозв’язки в природі. Відбивати в мовленні дітей, в образотворчій діяльності результати спостережень, дослідів, порівнянь, використовувати слова-ознаки (*теплий — тепліший, холодний — холодніший, світлий — світліший, темний — темніший*). Навчити дітей виявляти турботу про неживу природу. Дати перші уявлення про природоохоронну діяльність людей.

Вода. Уточнювати уявлення про зовнішні ознаки води на дотик: вода тепла та холодна. На смак — не солодка, не солена, не кисла (без смаку). За кольором — прозора: якщо покласти у воду предмет, його можна побачити.

Вода тече, збирається в річку, калюжу, море, озеро й інші водоймища. З’ясувати з дітьми поняття *водоймище*. Вода буває чиста та брудна. Учити розрізняти якості чистої (прозора, без запаху, без смаку) і забрудненої води (непрозора, має запах, смак). Чисту воду п’ють люди, тварини; вона потрібна рослинам, її треба берегти. Забруднену воду пити не можна. Дати поняття *фільтрація води*. Експериментально з’ясувати, що вода — рідина. Дощ, калюжі — це вода. Колір калюж залежить від стану неба: у сонячну погоду — світлий, у похмуру — темний.

Зміни води. Вода може нагріватися, у результаті чого вона стає теплою, гарячою, дуже гарячою (кип’яток, окріп). З’ясувати з дітьми поняття *кип’яток, окріп*.

За низької температури вода перетворюється на лід. Властивості льоду: гладенький, прозорий, слизький, крихкий, твердий. Лід твердий, по ньому можна ходити, кататися на ковзанах (разом із дорослими). Розглядаючи лід, запропонувати дітям провести по ньому легенько пальчиком — він гладенький. Якщо лід посипати піском, по ньому важко кататися, так ведуть боротьбу з ожеледицею. Щоб люди не падали в ожеледицю, льодяні доріжки посипають піском. (З’ясувати з дітьми поняття *ожеледиця*). Щоб легко було кататися на санчатах, ковзанах, лід заливають водою. Від холоду вода замерзає, перетворюється на лід (бурульки), а якщо лід кришити — буде сніг. *Сніг* — це маленькі замерзлі краплинки (якщо роздроблені льдинки занести до кімнати — будуть краплі води).

Узагальнення: сніг — прозорі зірочки; лід — прозорий, твердий; вода — прозора (крізь неї видно); від нагрівання, від тепла стає теплою, гарячою, кипить, перетворюється на пару. Від холоду (на морозі) вода замерзає, перетворюється на лід, сніг; від тепла — знову перетворюється на воду.

Сезонна характеристика. Улітку від Сонця вода нагрівається (причинно-наслідкові зв’язки: є Сонце — вода тепла). Восени вода холодна, темна, бо мало Сонця; літом світла, блакитна, бо багато Сонця; узимку — замерзає та перетворюється на лід.

З’ясувати, чому весною багато води (тепло — лід, сніг розтає, перетворюється на воду).

Навчати дітей берегти воду, водоймища.

Порівнювати воду, каміння, пісок за однією ознакою або властивістю (різні контрастні властивості).

Вода в природі. Збагачувати знання дітей про типові для певної місцевості явища природи (дощ, туман). Пояснювати правила поведінки людей, учити дітей дотримуватися цих правил.

Стан неба. Хмари. Хмари бувають різної форми (“*На що схожі?*”), різного кольору: білі, сірі. Хмари рухаються: плывуть швидко чи повільно.

Сонячного тихого дня небом повільно плывуть хмари. Вітряної днини хмари рухаються швидко-швидко. Після сонячних днів настають похмури, тоді волохаті хмари нависають над землею (з’ясувати поняття *волохаті хмари, нависають*). У різну погоду хмари бувають різні: легкі або важкі (з’ясувати поняття *легка (важка) хмара*). Дати елементарні уявлення: хмари можуть бути світлі або темні, високі або низькі (з’ясувати поняття *високі хмари, низькі хмари*).

Узимку небо вкрите сірими хмарами, холодна імла заповнює навколишній простір. *Купчасті хмари* називаються так, бо тримаються купками.

Повітря. Вітер. Навколо нас є повітря. Воно прозоре, можна далеко бачити; невидиме, легке, переміщується.

Сонце прогріває повітря, тому воно буває тепле (біля батареї, на сонці влітку), холодне — взимку. Розрізняють стани повітря: холодне, тепле, гаряче. Повітря може рухатися; коли повітря рухається, утворюється вітер. Повітрям дихають рослини, тварини, люди. Восени багато вітряних днів. Особливо вітряними днями відзначаються середина й кінець осені, коли вітри холодні, непривітні, пронизливі.

Узимку дмуть холодні вітри, вони бувають сильні, піднімають сніг із землі та переносять його в інші місця. З’ясувати поняття *заметіль*.

Весняний вітер приємний, лагідний, теплий. Дмуть вітри різної сили (слабкий, помірний, сильний). Визначення сили вітру. Бувають урагани (“*Що таке ураган?*”).

Пояснювати дітям правила поведінки у вітряну погоду, учити дітей дотримуватися цих правил.

Ґрунт, пісок, глина, каміння складаються з дрібних піщинок. Сухий пісок сипучий, суха глина може розсипатися, бути камінням. Із мокрого піску, глини можна ліпити, але глина більш пластична, вироби з неї можна переміщати.

Під впливом низької температури земля замерзає. Замерзла земля — тверда.

Пісок, земля, глина, каміння бувають різного кольору: пісок — білий, жовтий, червоний, сірий; глина — біла, жовта, червона, сіра; земля (ґрунт) — темно-коричнева, світло-коричнева, сіра, чорно-коричнева; каміння — голубе, жовте, червоне, зелене, одного кольору, на камінні бувають кольорові візерунки. Колір об’єкта змінюється залежно від вологості.

Допомогти дітям зрозуміти значення землі для росту рослин. Показати на прикладах, у якій землі вони краще ростуть (м’якій, вологій).

Формувати в дітей уявлення про властивості ґрунту (землі), значення ґрунту для рослин, тварин, людей.

Земля буває м’якою, твердою залежно від вологості. Може бути теплою (на сонці), холодною. У теплій землі ростуть рослини.

Дати дітям уявлення про одну з причин руйнування ґрунтів — витоптування.

Узагальнення в мовленні: усе неживе не живиться, не росте.

Сонце. Спостереження за Сонцем. Навесні і влітку Сонце високо в небі, воно зігріває землю, воду, повітря. Восени та взимку від Сонця йдуть косі промені, тому тепла менше. (Порівняти на малюнку косі й прямі промені Сонця).

Допомогти дітям зрозуміти, що Сонце рухається небосхилом. Узимку шлях Сонця на небосхилі короткий, тому воно не гріє, над Землею піднімається невисоко, дні короткі (з'ясувати поняття *шлях Сонця небосхилом*).

Сонячного осіннього дня запропонувати дітям заплющити очі та повернутися обличчям до Сонця. З'ясувати, чи так Сонце гріє восени, як улітку.

На початку весни Сонце ще не гріє, а тільки яскраво світить, але з кожним днем воно помітно піднімається небосхилом, дужче припікає.

Учити дітей визначати зміну положення Сонця на небосхилі за орієнтиром.

Сезонні зміни. Стан погоди. Сприяти самостійному спостереженню дітей за станом погоди та вчити називати її ознаки: *тепла, холодна, вітряна, безвітряна, хмарна, ясна, дощова*; дати знання про її вплив на поведінку людей, тварин, стан рослин.

Збагачувати знання дітей про типові для певної місцевості явища природи (наприклад: туман, вітер, гроза). Пояснювати правила поведінки людей, учити дітей дотримуватися цих правил.

Спостереження за послідовністю сезонних змін у природі: зміною положення Сонця, стану землі, повітря, рослин, поведінкою тварин, діяльністю людей (сезонна сільськогосподарська праця людей). Дати дітям уявлення про характерні прикмети кожного сезону.

Тепло (влітку) змінюється холодом (восени, взимку); *теплий вітер — холод, плаття — пальто, зелені овочі — спілі овочі, багато птахів — мало птахів, дерева з листям — без листя*.

Стає холодніше, бо Сонце менше гріє; небо похмуре, ідуть дощі, тому люди одягають теплу одягу.

Сезонні зв'язки: коли настає осінь, відбуваються сезонні зміни: стає холодно, птахи відлітають... На Сонці предмети нагріваються, у похмуру погоду — не нагріваються.

Властивості об'єктів. Твердий — м'який. (На снігу залишаються сліди, а на льоду — не залишаються). Тоне — не тоне (чому?). Важкий — легкий. Виділення ваги серед кольору, форми, величини. Гладенький — шорсткий. Звучить — не звучить. Рух у природі (швидко — повільно).

Природа планети Земля. Жива природа

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Поінформувати про рослини та тварин, які внесено до Червоної книги України.

Рослини, які внесено до Червоної книги України

Дерева: кримський ялівець високий, сунічник дрібноплідний, тис ягідний та ін.

Трав'янисті рослини: пролісок складчастий, цикламен, чабер кримський, шавлія, горіцвіт, простріл, ковила, солодка, волошка, тюльпани, крокуси, безсмертник піщаний та ін.

Тварини, яких внесено до Червоної книги України

Тварини: краб, дельфіни: афаліна і білобочка, землерийка мала та ін.

Птахи: білоголовий сип, орлан-білохвіст, чорний гриф, дрохва та ін.

Плазуни: середземноморський гекон, леопардовий полоз та ін.

Комахи: бражник “мертва голова”, кримська зерниста жужелиця та ін.

Осінь

Рослинний світ. Формувати уявлення про вирощування овочів і фруктів. Поповнити знання дітей про кімнатні рослини куточка природи, прийоми догляду за ними. Разом із дорослими пересаджувати рослини, доглядати їх, збирати насіння на квітнику; допомагати старшим дітям

та дорослим збирати врожай овочів і фруктів, упізнавати їх за зовнішніми ознаками, визначати назву; доглядати за кімнатними рослинами (поливати, промивати листя), розподіляти працю між собою.

Навчити встановлювати залежність між явищами живої та неживої природи: Сонце гріє менше, стало прохолодно, сохне трава, відцвітають квіти, жовтіє й опадає листя; розрізняти дерева та кущі за основними ознаками: у дерев — один стовбур, гілки — товсті й тонкі, у кущів — кілька тонких стовбурів, вони нижче за дерева; виділяти та називати за стовбуром, формою й кольором листя хвойні та листяні дерева (наприклад: дуб, клен, береза, тополя, липа, сосна (ялина), горобина, акація тощо), кущі (бузок, жасмин, таволга тощо); знаходити й називати кілька видів ягід у ягіднику (в лісі), наприклад: полуниці, малина, смородина, ожина, суниця; гриби, розпізнавати їстівні та неїстівні, отруйні; упізнавати рослини куточка природи, називати їхні частини.

Тваринний світ. Розширювати уявлення дітей про звички диких тварин. Учити встановлювати залежність зовнішнього вигляду від умов життя (наприклад: білка, заєць, їжак, ведмідь, лисиця, вовк). Проводити спостереження за жабою, виділяти частини тіла, покрив, характерні звички; впізнавати метеликів і жуків (засвоїти, що одні жуки тільки повзають, інші — повзають та літають); називати істотні ознаки мешканців куточка природи, залучати дітей до участі в догляді за ними.

Підгодовувати птахів; розрізняти їх за зовнішнім виглядом, звичками (наприклад: горобці, ворони, сороки, синиці, голуби); засвоїти, що залишилися лише птахи, які зимують, решта (ластівки, шпаки та інші) — полетіли в теплі краї.

Зима

Рослинний світ. Формувати уявлення про умови вирощування рослин із насіння. Учити садити насіння. Учити вирощувати овес, горох, цибулю; спостерігати за змінами в розвитку кімнатних рослин: відмічати схожість і різницю у формі, величині, кольорі листя, квітів; доглядати за ними.

Тваринний світ. Формувати в дітей уявлення про особливості поведінки свійських тварин, користь, яку вони дають людям, турботу людини про тварин (наприклад: кішку, собаку, корову, козу, свиню, коня, вівцю) та особливості поведінки їхніх малят.

Закріпити знання дітей про мешканців акваріума й догляду за ними (риб годують сухим та живим кормом, виловлюють сачком, доливають чисту воду, витирають стінки акваріума). Учити помічати зміни в поведінці птахів узимку (де живуть, чим живляться, де ховаються від холоду), разом із дорослими підгодовувати птахів на ділянці.

Весна

Рослинний світ. Уточнювати уявлення дітей про будову трав'янистих рослин, про значення коріння в їхньому житті. Учити розрізняти рослини найближчого оточення (на ділянці, на городі, в саду, на лузі, в лісі), називати їх. Разом із дорослими готувати грядки для посадки цибулі та насіння; пересаджувати з дорослими рослини в куточку природи, розглядати коріння рослин; вправлятися в обприскуванні рослин; помічати й милуватися першими весняними квітами, пізніше — розквітаючими деревами; спостерігати за появою сходів, квітів, плодів, їхнім ростом, доглядати їх (знає, що для їхнього росту потрібні волога та тепло).

Тваринний світ. Формувати уявлення дітей про життя диких тварин у природних умовах у весняно-літній період (чим живляться, як улаштовують собі житло, пристосовуються до середовища, дбають про своїх малят), чим відрізняються малята від дорослих тварин (зовнішній вигляд, поведінка).

Збагачувати знання дітей про працю людей із догляду за тваринами. Спостерігати за ящіркою, черепахою, за прильотом птахів, їхнім зовнішнім виглядом і поведінкою навесні;

за комахами (наприклад: мурашкою, метеликом, жуком, сонечком, клопом-солдати́ком); визначати особливості їхнього зовнішнього вигляду та руху.

Літо

Рослинний світ. Учити розрізняти рослини лук і лісів: у трав'янистих рослин є стебло, листя, квітки, а під землею — коріння; розуміти, що корінням рослина утримується в землі, вбирає вологу та поживні речовини; допомагати дорослим і старшим дітям у догляді та в збиранні врожаю, насіння.

Тваринний світ. Навчити помічати особливості поведінки тварин куточка природи в ставленні до людей; самостійно доглядати тварин; розрізняти за характерними ознаками птахів, які відвідують ділянку дитячого садка (горобці, голуби, шпаки та інші), дізнаватися, чим вони живляться; розпізнавати звуки, характерні для комах (коника).

Природа Космосу

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Дати дітям перші уявлення та знання про нашу планету Земля як про наш спільний Дім. Розширювати й поглиблювати уявлення дітей про небо та його вплив на життя планети Земля. Розвивати сприйняття краси і багатоманітності проявів небесної сфери, продовжувати формувати усвідомлення єдності Землі та Космосу як основи цілісного сприйняття довкілля.

Продовжувати спостереження з дітьми на прогулянках за життям Природи. Познакомити з глобусом — моделлю Землі. Показати знімки нашої планети з Космосу, пояснити, що Земля — це спільний Дім для всієї Природи.

Упродовж року спостерігати за небом, Сонцем, кольоровими змінами і проявами неба, вечірнім зоряним небом, Місяцем. Пояснити, як залежить життя людини та Природи від світла й тепла Сонця, наводити приклади із життя. Спостерігати за видимою різноманітністю Сонця, змінами Місяця. Узимку, коли рано темніє, спостерігати за зірками та сузір'ями, упізнавати знайомі й найяскравіші. Поєднувати спостереження з відповідними легендами, казками.

ПОКАЗНИКИ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- розповідає про перших героїв-космонавтів, про відвічне бажання людини линути до інших світів, до пізнання Космосу;
- знає про Сонячну систему — сонячну сім'ю планет, до якої належить і наша Земля; розповідає про неї;
- усвідомлює невідокремленість нашого життя від життя Всесвіту, відчуває себе частинкою цього безмежного світу;
- мріє та розмірковує про життя в глибинах Всесвіту, де в Природі, окрім нашої планети, є безліч інших домівок;
- розрізняє об'єкти і явища природи за їхніми ознаками, виокремлює сукупності їхніх сенсорних ознак;
- використовує всі способи сенсорного аналізу, вміє порівнювати об'єкти та явища природи за ознаками, поступово навчається самостійно виокремлювати підстави для порівняння;
- уміє встановлювати різноманітні за змістом зв'язки, узагальнювати об'єкти за сенсорними еталонами, використовуючи моделі;

- складає описові розповіді про тварин і рослини, які їй знайомі, відбиває в мовленні результати спостережень, порівнянь тощо; використовує слова, які з'ясовують міру якості тієї чи іншої ознаки, узагальнення;
- під керівництвом та контролем дорослого здійснює догляд за рослинами і тваринами куточка природи, городу, квітника (поливає, розпушує ґрунт, очищає рослини від пилу різними способами, розмножує рослини цибулинами, великим та дрібним насінням; годує тварин, має напувалки, годівниці, допомагає готувати корм);
- виявляє деяку самостійність, радіє досягненням, бачить позитивні результати своєї праці;
- виявляє інтерес до особливостей зовнішнього вигляду, способу життя рослин і тварин; співчуття живому організму, якщо порушена його цілісність або завдано шкоди його здоров'ю; доброзичлива та обережна під час ігор у природі;
- цікавиться працею дорослих під час догляду за рослинами і тваринами;
- намагається допомагати дорослому;
- естетично сприймає природу.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- використовувати різноманітність екологічних ігор та вправ (дидактичних, словесних, рухливих, ігор-інсценувань);
- збагачувати й уточнювати уявлення дітей у процесі читання художньої літератури;
- уточнювати та закріплювати уявлення дітей у процесі бесід (“Чому осінь називають золотою?”, “Що б ти побачив, сидячи на хмарі?”, “Як живуть дерева взимку?”, “Навіщо білочці пухнастий хвіст?” тощо), складання описових розповідей;
- заохочувати відображати свої враження від змін у природі в різноманітній продуктивній діяльності (малюнки, вироби з природного матеріалу);
- в осередку художньої діяльності, залежно від пори року, помістити обведення, контури (фруктів, овочів, грибів, дерев, звірів, птахів, сніжинок), тонований папір для зображень, складання пейзажів і натюрмортів; розглядати репродукції;
- використовувати спостереження природи, її звуки та класичну музику для того, щоб допомогти дітям на емоційному рівні сприйняти і краще усвідомити уявлення про довкілля.

Освітня лінія “ДИТИНА У СВІТІ КУЛЬТУРИ”

Ознайомлення з предметним довкіллям

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Житло. Рідна домівка. Предмети домашнього вжитку

Формувати уявлення про українське житло, розуміння його відмінностей від житла людей інших національностей. Дати знання, що для України характерне традиційне впорядкування житла: прикрашення його вишитими рушниками, виробами народних умільців (українським

народним посудом, народною іграшкою, вишивкою тощо). Учити цінувати речі, вироблені руками рідних та інших людей, майстрів.

Виховувати почуття рідного дому, теплоти батьківської хати.

Продовжувати знайомити з предметами домашнього вжитку. Учити називати предмети і їхні складові частини, позначати словом форму, розмір, колір та матеріал, із якого зроблено предмети.

Дати знання про основні властивості деяких матеріалів, що широко використовуються (папір, дерево, скло, метал) для виготовлення предметів (скло прозоре, його легко можна розбити; папір гладкий, м'який, може легко розмокнути тощо).

Учити орієнтуватись у різноманітності предметів одного виду (сукні різного кольору, фасону, розміру). Продовжувати вчити класифікувати предмети на основі однієї ознаки й навчити змінювати критерії, перегруповувати предмети вдруге на основі іншої ознаки. Учити робити узагальнення, диференціювати предмети в межах одного виду (посуд чайний, столовий, кухонний).

Учити звертати увагу на естетичні якості предметів та інтер'єру оселі. Сформувати уявлення про традиційні ознаки українського одягу.

Ознайомити з деякими побутовими приладами (газова плита, пральна машина, м'ясорубка, пилосос, праска тощо), які допомагають людям у домашньому господарстві і правилами безпеки щодо їхнього використання дорослими. Навчити використовувати назви побутових приладів в активному словнику. Виховувати оцінне ставлення до предметного оточення, його оформлення.

Рукотворний світ: практична діяльність

Праця дорослих. Сформувати уявлення про те, що всі речі навколишнього предметного світу вироблено руками людей з різних матеріалів (дерева, паперу, тканини тощо).

Познайомити з конкретними трудовими процесами дорослих, сформувати уявлення про їхню спрямованість на одержання результату праці та задоволення потреб людей.

Дати поняття про структуру трудового процесу, взаємозв'язок його компонентів (від мети праці буде залежати, які предмети, матеріали й інструменти треба взяти для виконання трудових дій та отримання результату, що відповідає його призначенню).

Ознайомити з предметно-схематичною моделлю трудового процесу і вчити розповідати за її допомогою, використовуючи в активному словнику: *“Який предмет вирішили зробити? З якого матеріалу? Які потрібні інструменти? У якій послідовності робили? Що спочатку? Що потім? Що отримали наприкінці роботи?”*.

Учити разом із дорослими встановлювати зв'язок між метою та результатом праці.

Формувати в дітей уявлення, що в дитячому садку працює багато людей, які дбають про них. Розширювати знання про працю вихователя, помічника вихователя.

Ознайомити з працею музичного керівника, лікаря і медичної сестри, пралі. Учити розрізняти трудові дії лікаря (*лікує хворих дітей та дорослих*) та медичної сестри (*міряє температуру, дає ліки* тощо).

Продовжувати знайомити з побутовою технікою, яку використовують удома і в дитячому садку (*овочерізка, м'ясорубка, пральна машина* тощо), їхньою роллю для прискорення отримання якісного результату та полегшення праці людини (*овочерізка швидко нарізає овочі рівними, красивими шматочками; її використовують, коли треба нарізати багато овочів*).

Продовжувати формувати уявлення про роботу працівників транспорту, ознайомити дітей із професіями водія міського транспорту, машиніста електровоза, пілота літака, матроса, капітана.

Продовжувати ознайомлювати з працею будівельників: дати знання про зміст трудових дій та особливості роботи муляра, монтажника-кранівника, водія панелевоза.

Знайомити із сільськогосподарською працею: формувати уявлення, що хліб здобувається наполегливою працею хліборобів — сільських трударів, які обробляють поле, сіють зерно, доглядають посіви, а потім збирають урожай. Учити шанувати працю хліборобів, виховувати бережливе ставлення до хліба. Знайомити дітей із поширеними продуктами харчування, нескладними стравами української кухні.

Праця дітей. Виховувати в дітей бажання працювати, привчати дітей до самостійності, відповідальності у виконанні доручень. Виробляти вміння приймати мету, що поставив дорослий; за допомогою вихователя планувати послідовність конструктивних дій, самостійно вибирати обладнання; здійснювати найпростіший контроль ходу роботи, отримувати результат.

Виховувати вміння виконувати колективні доручення на основі елементарних способів співробітництва, прибирати місце після закінчення занять та ігор, бережно ставитись до предметів і засобів праці.

Самообслуговування. Удосконалювати набуті раніше навички одягання, роздягання, взування та роззування, виявляти самостійність, цілеспрямованість дій. Формувати вміння своєчасно приводити одяг до ладу (чистити, просушувати), виробляти звичку раціонально розміщувати одяг і взуття у відповідних для цього місцях.

Господарсько-побутова праця. Формувати нові вміння щодо підтримання порядку в груповій кімнаті: класти на місце предмети побуту та іграшки, витирати з них пил; підклеювати разом із вихователем книжки, лагодити коробки з-під настільних ігор тощо.

Залучати до участі в прикрашенні групової кімнати. Виховувати емоційно-позитивне ставлення до впорядкованого і художнього оформлення приміщення групи.

Продовжувати вчити дітей виконувати обов'язки чергових по їдальні; учити сумлінно виконувати нові обов'язки чергових під час підготовки до занять.

Залучати до прибирання майданчика.

Викликати потребу підтримувати привабливий вигляд ігрового майданчика. Розширювати обсяг трудових дій залежно від сезону. Заохочувати до спільної праці на території ігрового майданчика.

Праця в природі. Формувати вміння самостійно доглядати за мешканцями куточка природи: поливати рослини, мити годівниці, напувалки, піддони, наливати воду та класти готовий корм, насипати його риbam.

Залучати до участі в садінні коренеплодів цибулі, великого насіння квітучих рослин.

Учити дітей допомагати вихователю пересаджувати рослини, міняти воду в акваріумі, підгодовувати птахів, які зимують. Залучати до роботи на городі і в квітнику, до планування грядок, посипання доріжок між грядками піском, поливання, розпушування ґрунту, висівання насіння, садіння розсади.

Учити доводити до ладу городньо-садовий інвентар, після користування складати його у відведеному місці.

ПОКАЗНИКИ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- знає предмети домашнього вжитку та їхні деталі, застосування;
- знає назву рідного міста (села); назву вулиці, де розташовано дитячий садок;
- виявляє інтерес до праці дорослих; сумлінно виконує обов'язки чергового по їдальні і під час підготовки до занять;

- уміє виявляти активність, охайність, самостійність у практичній трудовій діяльності; виявляє увагу, бережно ставиться до праці дорослих; піклується про результат праці;
- уміє додержуватися послідовності в одяганні та роздяганні;
- володіє елементарними правилами поведінки в громадських місцях і вмінням додержуватися правил безпеки на вулиці.

Сприйняття мистецтва. Ціннісне ставлення до мистецтва

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Виховувати потребу: в осмисленні різних форм існування краси (природа, побутові речі, людські стосунки, сама дитина та продукти її образотворчої діяльності); у гармонізації простору навколо себе і себе в ньому.

Розвивати сенсорну сферу, яка забезпечує адекватність пояснення краси (зорове, слухове, тактильне, рухове, нюхове сприйняття).

Учити: розуміти естетичну цінність продукту власної образотворчої діяльності; створювати зображення, яке можна впізнати; отримувати знання в різних видах образотворчої діяльності (малювання, ліплення, декоративно-ужиткова діяльність, спорудження з будівельного матеріалу); розуміти основні принципи дій у різних техніках та виражальні можливості кольорової (орнаментальний ритм, відбиток) плями, формоутворювальної лінії, пластичного способу ліплення з доліплюванням деталей, витинання із закріпленням на тлі; плетіння.

Збагачувати уявлення про красу і форми її існування (природа, твори мистецтва, людські стосунки, сама дитина та продукти її образотворчої діяльності).

Сприяти усвідомленню дитиною того, що все, що її оточує, може стати предметом зображення в різних техніках.

Ознайомити із зображувальними матеріалами (папір, фарби, гуаш, кольорові олівці, тканина, природний і покидьковий матеріал) та їхніми зображувально-виражальними можливостями в досягненні образно-естетичної виразності продукту власної образотворчої діяльності.

Знайомити: з видами й жанрами образотворчого мистецтва з метою розвитку рефлексійної діяльності: живопис (натюрморт), графіка (книжкова ілюстрація, техніка формоутворювальної лінії, відбиток), скульптура, декоративно-ужиткове мистецтво, архітектура; з різними зображувальними техніками (кольорова пляма, формоутворювальна лінія, відбиток; пластичний спосіб ліплення тощо); з технікою декоративно-ужиткової діяльності (орнамент, ліплення, плетіння, витинання тощо).

ПОКАЗНИКИ МИСТЕЦЬКОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- самостійно створює умови для визначення задуму, ідеї, теми зображення; вибору зображувального матеріалу і способу зображення; усвідомлює принципи дій, властивих різним технікам; досягає образно-естетичної виразності продукту образотворчої діяльності;
- виявляє пізнавальну зацікавленість проявами краси в усіх формах її існування; уміє знайти та пояснити свій вибір;
- ставиться до образотворчої діяльності як до процесу створення краси, як до інтелектуальної діяльності;
- уміє здійснити задум, вибір зображувального матеріалу і способу реалізації задуму;
- використовує колір, форму, композицію як виражальні засоби;

- володіє техніками кольорової плями, формоутворювальної лінії, пластичним способом у ліпленні, плетінні та витинанні, розуміє закони будови і виразні можливості орнаменту;
- уміє творити візерунок, використовуючи закони орнаментального ритму (повторення елементів, чергування за кольором та формою тощо);
- дбайливо ставиться до зображувальних матеріалів.

Образотворче мистецтво

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Познайомити дітей з різними видами образотворчого мистецтва.

Живопис

Створювати інтерес до живопису, до картин художника. Дати знання про те, що художні картини відносяться до мистецтва живопису, розуміти його відмінності від графіки, емоційно відгукуватися, відчувати настрій художніх образів. Упізнавати й розрізняти жанри живопису: натюрморт, пейзаж.

Скульптура

Учити відрізняти скульптуру від живопису, дізнаватися про особливості її змісту та деяких засобів виразності (об'ємність, маса, статика, рух), значення матеріалу, з якого виконана скульптура. Продовжувати знайомити дітей з анімалістичною скульптурою малих форм.

Графіка

Знайомити з особливостями книжкової графіки, що супроводжує текст. Учити відмічати виразність зображуваних образів, упізнавати їх, співвідносити їх із відповідним текстом: розуміти деякі особливості малюнка, засобів виразності графіки; усвідомлювати зміст малюнка, звертати увагу на виразні засоби.

Декоративне мистецтво

Продовжувати викликати в дітей бажання емоційно сприймати твори народного декоративно-ужиткового мистецтва: вишивка, одяг, килими, кераміка, народна іграшка. Розвивати чутливість до гармонії, кольору, виразності лінії та форми васильківської, опішнянської, косівської кераміки, писанок. Знайомити з творами народних митців свого краю.

Рекомендовані твори мистецтва

С. Шишко “Осінь”, І. Левітан “Золота осінь”, Т. Яблонська “Весна”, О. Шовкуненко “Повінь”, “Конча-Заспа”, В. Непийпиво “Яблуневий цвіт”, А. Куїнджі “Березовий гай”, І. Шишкін “Зима”, “Ліс”; казкові звірі та птахи М. Приймаченко; українські народні керамічні, дерев'яні іграшки, ляльки.

ПОКАЗНИКИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- орієнтується в деяких засобах виразності, розуміє, для чого вони використовуються;
- знає вид скульптури (декоративної), її призначення та хто створює; деякі народні іграшки (димківську, опішнянську, яворівську, каргопільську тощо), на елементарному рівні розповідає про них; призначення ілюстрацій і хто їх створює; деяких художників та їхні картини;
- розрізняє жанри живопису (пейзаж, натюрморт);
- висловлює бажання відвідувати музеї.

Малювання

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Учити правильно розташовувати зображення на аркуші паперу (вертикально або горизонтально); виділяти плани (по всьому листу, два плани — небо і земля); виділяти головне кольором, розміром, розташуванням на аркуші; створювати чітко основні форми; складати зображення з декількох частин; передавати в роботах пози, рух, жести персонажів, деякі деталі (бантик у дівчинки, гудзики на сорочці); співвідносити предмети за величиною.

Створювати ситуації добору дітьми кольору для відповідного зображуваного предмета. Підтримувати бажання використовувати різноманітність кольору, застосовувати колір як засіб виразності; передавати стан, характер образу (*добрий — злий, теплий — холодний*), своє ставлення до героя чи явища, ознаки казковості під час малювання за мотивами казок (колірним рішенням, атрибутами).

У сюжетному зображенні вчити дітей передавати просторові й тимчасові відношення. У декоративному зображенні — наочно прикрашати предметну (шарфик, шапочку, вазу, кухоль) та геометричну (коло, прямокутник, квадрат) основи за допомогою ритму плям, геометричних елементів візерунка. Учити співвідносити колір й елементи декору з фоном, створювати нескладну композицію з виготовлених предметів.

Формувати в дітей уміння добирати зображувальні матеріали та інструменти, способи зображення відповідно до створюваного сюжету (за непрямої допомоги дорослого).

Активізувати використання правильних формотворчих рухів для створення образу. Допомогти дітям зрозуміти співвідношення якості руху руки зі створюваним образом (легкість, плавність, розмах, натиск). Розвивати вміння впевнено проводити вузькі й широкі лінії, смуги (кінцем пензлика), малювати кільця, точки, дуги, мазки, трилисник; правильно утримувати олівець, пензлик, фломастери, кольорову та воскову крейду; здійснювати вільні рухи рук у процесі малювання; зафарбовувати малюнки пензлем, олівцем, фломастером, проводячи лінії тільки в одному напрямку, ритмічно роблячи мазки, штрихи по всій формі, не виходячи за межі контуру.

Учити створювати новий колірний тон на палітрі (зелений колір — змішуванням синього і жовтого), накладати одну фарбу на іншу, штрихувати кольоровими олівцями, фломастерами, крейдою, працювати щетинним пензлем, поєднувати деякі матеріали (гуаш та воскову крейду).

Нагадувати про необхідність зберігати правильну позу під час малювання, не напружувати спину і руку, акуратно користуватися матеріалами.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З МАЛЮВАННЯ:

- сприймає та розуміє художні твори образотворчого мистецтва, висловлює свої почуття;
- володіє раціональною послідовністю зображення предметів простих форм, використовує різноманітні фарбувальні матеріали;
- створює і передає основні ознаки зображуваного об'єкта;
- володіє технічними навичками та прийомами зображення персонажа, предмета;
- створює художньо виразний образ у кольоровому просторі, адекватному цьому образу;
- володіє технічними навичками і прийомами їхнього зображення;
- здатна до вирішення творчих художніх завдань.

Ліплення

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Учити виділяти структурні особливості предмета, передавати їх у ліпленні; створювати нескладні сюжетні композиції.

Розвивати вміння ліпити предмети, іграшки, тварин пластичним та конструктивним способом; ініціативу, творчість у реалізації власного задуму; самостійно застосовувати набуті вміння.

Навчити користуватися прийомами ліплення під час передачі виразності пластичного образу.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З ЛІПЛЕННЯ:

- відтворює характерні ознаки зображуваного;
- володіє необхідними їй способами і прийомами ліплення предметів, образів;
- відтворює сюжетні композиції;
- поєднує предмети, образи в сюжетні композиції; реалізовує власний задум, самостійно добирає засоби його втілення;
- уміє передавати структурні особливості образів;
- володіє способами та прийомами ліплення в процесі створення пластичного образу;
- реалізує власний задум у роботах із ліплення.

Аплікація

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Виховувати зацікавленість до аплікації, ускладнюючи її зміст і розширюючи можливості створення різноманітних зображень. Розвивати вміння складати предмет із декількох частин, навчити розміщувати у візерунку 10–12 форм; розвивати відчуття кольору, вчити добирати розмір, форму відповідно до завдання.

Формувати вміння правильно тримати ножиці та ними користуватися. Засвоїти навички вирізання за прямою й округлою лініями. Учити вирізати круглі форми з квадрата та прямокутника, утворюючи круг та квадрат. Учити перетворювати форми, розрізаючи їх навпіл (круг — на півкола, квадрат — на тругники).

Формувати відчуття композиції, доповнювати обрах деталями, у візерунку заповнюючи кути, сторони і центр.

Закріплювати навички акуратного наклеювання форм та наліпок; учить акуратно користуватися клеєм: намазувати його пензликом на зворотний бік фігури на спеціально підготовленій клейонці, прикладати боком, що змазаний клеєм, до аркуша паперу і щільно притискати серветкою; відривати наліпку від аркуша-заготовки, тримаючи двома руками, впевнено та акуратно притискати до аркуша паперу, дотримуючись композиції аплікації.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З АПЛІКАЦІЇ:

- створює з паперу й наліпок образи; ураховує особливості матеріалу;
- у процесі розміщення образу предмета орієнтується на площині;
- складає візерунки з рослинних елементів та геометричних форм, ураховуючи кольорові сполучення, форму;

- вирізує частини, викладає й акуратно наклеює зображення;
- виявляє самостійність та творчість у роботі;
- володіє навичками різання і вирізування;
- підтримує порядок, дотримується правил безпеки під час роботи.

Музика

Слухання музики

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Формувати вміння слухати та запам'ятовувати музику. Розвивати емоційне сприйняття музичного твору.

Виховувати оцінне ставлення до музики, закладаючи основи музичного смаку. Розвивати музичні здібності дітей (музикальний слух, пам'ять, мислення).

Учити розрізняти висоту, тембр, динаміку музичного звука; розрізняти музику за характером, жанром і засобами музичної виразності. Розвивати вміння висловлювати свої думки.

Формувати вміння розрізняти гру на різних дитячих музичних інструментах за тембровим звучанням, а також гру на фортепіано та скрипці.

Учити відображати рухами зміст музичного твору; передавати в малюнках настроїв музики, її образ і свої музичні переживання.

Спонукаати до бажання слухати музику під час самостійної діяльності; одержувати задоволення від улюбленого музичного твору; втілювати у творчих вільних рухах загальний характер музики, її образів.

ПОКАЗНИКИ МУЗИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- уміє уважно, зацікавлено слухати вокальну та інструментальну музику, дослуховує її до кінця;
- упізнає твір за вступом, знає його назву; твір за мелодією, яку зіграють або проспівують без слів;
- розрізняє звучання музичних інструментів і голосів за тембром;
- уміє розрізняти засоби музичної виразності: динамічні (голосно — тихо); темпові (швидко — повільно); регістрові (високо — низько);
- розрізняє контрастні за настроєм музичні твори; марш, танок, колискову.

Співи

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Формувати в дітей навички та вміння зі співу. Учити співати природним голосом, без напруги, не вигукуючи окремі звуки і слова.

Розвивати голос, не допускати монотонного співу, а також гудіння.

Учити дітей співати в правильній позі.

Розвивати вільність артикуляційного апарату; вміння розподіляти дихання, брати його між короткими фразами. Учити дітей інтонаційно правильно передавати мелодію, прислухову-

ватись до звучання музичного інструмента (фортепіано) або до співу дорослого. Учити співати самостійно чи невеликими групами із супроводом інструмента та без нього. Співати в діапазоні ре1 — сі (до2).

Учити імпровізувати різноманітні приспівки на основі засвоєних навичок зі співу, імітувати звукові образи.

Сприяти самостійному використанню знайомих пісень в іграх, хороводах, грі на музичних дитячих інструментах.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ ЗІ СПІВІВ:

- співає виразно, природним голосом, без напруги;
- уміє співати легко, плавно; брати дихання між короткими фразами;
- промовляє чітко слова;
- уміє інтонаційно правильно передавати мелодію;
- втілює в співах характер музики, виразні елементи;
- уміє злагоджено співати в ансамблі; імпровізує різноманітні приспівки на основі засвоєних навичок зі співу, імітує звукові образи;
- самостійно використовує знайомі пісні в іграх, хороводах, грі на музичних дитячих інструментах.

Музично-ритмічні рухи

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Учити дітей свідомо починати й закінчувати рухи одночасно з початком та кінцем музики, змінювати рухи в кожній частині музичного твору.

Учити дітей змінювати рухи відповідно до регістру (високий — низький), динаміки (тихо — голосно), темпу (помірний, швидкий, повільний), характеру (веселий — сумний) музичного твору.

Учити дітей виконувати найпростіший ритмічний малюнок, відмічати рухами сильну долю такту.

Формувати вміння самостійно розрізняти двочастинну форму музики, рухатись відповідно до кожної частини музичного твору.

Розвивати емоційне ставлення до музики, мімікою і пластикою передавати музичний образ, його характер, настрої.

Учити достатньо виразно передавати відповідні елементи музично-ігрового образу в інсценівках, драматизаціях, сюжетно-рольових іграх; самостійно шукати виразні рухи, не повторюючи рухи інших; з бажанням займатися музичними рухами; активно виконувати творчі завдання.

ПОКАЗНИКИ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- уміє ходити під музику легко, ритмічно, бігає швидко, легко, високо піднімаючи ноги; підстрибує з невеликим просуванням уперед; перестрибує з ноги на ногу; стрибає на двох ногах, виконує прямий галоп;

- виконує рухи різноманітного характеру з предметами та без них;
- уміє передавати пластикою і мімікою музичний образ;
- самостійно змінює рухи відповідно до двочастинної форми музики;
- уміє самостійно ставати в коло та виходити з нього; зменшує і збільшує коло;
- уміє запрошувати пару до танцю, веде свою пару по колу; уміє ходити та бігати в парі на носочках і тримаючись руками з партнером (руки вперед, навхрест). Дотримується правильного положення в парі (хлопчик спиною до кола, дівчинка — обличчям у коло);
- уміє komponувати танець із декількох фігур;
- уміє виконувати танцювальні рухи: ставити ногу на п'ятку, носок уперед, напівубік; притоптувати однією ногою або тупотіти двома; плескати долонями в такт музики; плескати по колінах; виконувати напівприсідання; плавно піднімати руки вгору — у сторони — вгору; відходити спиною; кружляти в парах, додержуючись правильної постави; робити “вертушки” парами; робити перші спроби щодо виконання елементів народних танців.

Свята та розваги

Свята: Новий рік, Мамин день.

Розваги: різноманітні театри (ляльковий, настільний, пальчиковий, маріонеток, тіньовий, театр іграшок, театр картинок тощо); прослуховування музичних казок; невеличкі музичні концерти силами дітей; невеличкі постанови лялькового театру; ігри-драматизації; День народження; “Мандрівка до казкового лісу”; ігри-забавлянки, “Пори року” тощо.

Театральне мистецтво

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Учити: сприймати театральний образ як живе акторське дійство; інсценувати за ролями вірші, казки; розрізняти й передавати інтонації, характери казкових персонажів. За допомогою засобів емоційної виразності (інтонації, міміки, жестів) відтворювати різні риси характеру персонажів.

Розвивати в дітей виразність інтонації, міміки, рухів.

ПОКАЗНИКИ ТЕАТРАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- має уявлення про театр як вираження життєвих ситуацій в акторській грі, виявляє себе емоційним та естетично чутливим глядачем;
- бере участь у виготовленні атрибутів до ігор-драматизацій (до “Червоної Капелюшки” — ліпити із пластиліну окремі частини, розфарбовувати капелюшок, фартушок, споруджувати ліжко тощо).

Художньо-мовленнєва діяльність

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Усна народна творчість

Учити розрізняти і впізнавати жанр малих поетичних форм українського фольклору: забавлянка, українська народна пісня, прислів'я, закличка, мирилка, загадка, лічилка, скоромовка. Учити запам'ятовувати зміст нових фольклорних творів, доречно використовувати їх у спілкуванні. Розігрувати як за вказівкою вихователя на занятті, так і самостійно в повсякденному житті тексти забавлянок, пісень, відтворювати відповідні дії та рухи з іграшками, предметами в самостійній ігровій діяльності.

Залучати дітей до святкових дійств, розваг на матеріалі доступних і знайомих фольклорних творів.

Продовжувати читати та розповідати дітям українські народні казки про тварин, знайомити з новими соціально-побутовими казками. Учити розуміти їхній зміст, співвідносити казкові елементи із соціально-історичними віхами життя українського народу, розуміти алегорію боротьби правди і кривди, добра і зла. Ознайомити дітей з поняттям *українська народна казка*, учити виділяти (відшукувати самостійно) зачин, кінцівку, знаходити повтори, яскраві специфічні образні вирази, визначати мораль казки. Учити відповідати на запитання за змістом казки та ілюстрацій до неї; упізнавати знайомих героїв казок на ілюстраціях, співвідносити їх зі змістом казки, описувати, пригадувати зміст казкових ситуацій; самостійно розповідати добре знайомі казки на прохання вихователя і дітей.

Ознайомити дітей із жартівливими “надокучливими” казками (*“Розповісти тобі казочку про солом'яного бичка? — Розкажіть. — Ти мовиш “розкажіть”, і я мовлю “розкажіть”. Розповісти тобі казочку про солом'яного бичка?”* тощо) як жанром народної творчості.

Читання

Продовжувати читати дітям твори морально-етичного, гумористичного, розважального змісту. Ознайомити із жартівливим гумористичним жанром віршованих творів: небилиці, твори-жарти, небувальщини, перевертні. Учити співвідносити зміст художнього тексту із власною поведінкою та поведінкою тих, хто оточує, визначати позитивні й негативні риси персонажів, героїв (добрий, злий, смішний, скромний, чемний, чесний, брехливий, підлий, слухняний і т. д.), оцінювати вчинки та поведінку героїв твору, авторську інтонацію. Учити розрізняти жанр твору (казка, жарт, небилиця). Залучати дітей до бесід різного типу за змістом художнього твору, у зв'язку з прочитаним, твором морально-оцінного змісту. Учити запам'ятовувати автора (ім'я та прізвище письменника, скажімо, Тарас Шевченко, Наталя Забіла) твору. Продовжувати вчити дітей бережно поводитися з дитячою книжкою, розглядати книжку акуратно, чистими руками, обережно перегортати сторінки, розглядати ілюстрації. Залучати до чергування в куточку книги, ручної праці із лагодження книг, влаштування тематичних виставок, святкових куточків, присвячених дням народження письменників. У процесі роботи з книгою та читання художніх творів збагачувати словник дітей новими словами.

Розповідання вихователя з наочним матеріалом

Продовжувати розповідати дітям казки з використанням ілюстрацій і різних видів театрів (іграшок, тіньового, байкового, магнітного, лялькового, театру Петрушок, пальчикового, масок). Залучати дітей до показу фрагментів театралізованих розповідей, розповідання за окремими сценками (передавати діалоги дійових осіб, повтори, пісеньки); спонукати впізнавати знайомих героїв, казкові ситуації (театралізовані літературні вікторини).

Показувати діафільми морально-етичного та гумористичного змісту. Залучати дітей до “коментування” змісту окремих кадрів. Організовувати перегляди дитячих кінофільмів.

Виразне читання

Продовжувати знайомити дітей із поезією українських поетів — як класиків (Т. Шевченко, Леся Українка та ін.), так і сучасних (Г. Бойко, П. Тичина, Н. Забіла, Л. Костенко, Марійка Підгірянка та ін.). Спонукати запам'ятовувати вірш, його автора, виразно передавати за допомогою інтонації різний характер поетичних творів: задушевність, ліризм, гумор, радість, сум, урочистість, піднесеність; правильно користуватися логічними наголосами, паузами, мовним диханням, дотримуючись відповідного темпу, сили голосу, вдало поєднувати мовні і немовні (жести, рухи, міміка) засоби виразності. Учити знаходити рими в тексті віршів. Спонукати вчити напам'ять та виразно читати вірші різної тематики, співвідносити зміст вірша з його назвою.

Театралізовано-ігрова діяльність

Драматизувати з дітьми нові для них казки більш складного змісту в музичному супроводі. Стимулювати до самостійних ігор-драматизацій за змістом добре знайомих художніх творів, казок. Спонукати дітей до вдалої заміни авторських слів своїми словами, інтонаційно виразно передавати діалоги, виразні рухи героїв.

Продовжувати вчити дітей розігрувати зміст віршів, забавлянок, українських народних пісень, епізоди знайомих казок, оповідань (театралізовані ігри та ігри за змістом художніх творів), творчо імпровізувати їхній зміст у сюжетно-рольових іграх “Наш театр”.

Інсценування

Залучати дітей до інсценування віршованих творів (жартівливих, морально-етичного змісту), написаних у діалогічній формі, дотримуючись дослівного відтворення тексту. До свят і ранків інсценувати зміст знайомих казок у супроводі декорацій, костюмів, музики. Учити дітей імітувати виразні рухи героїв, інтонаційно передавати їхнє мовлення.

ПОКАЗНИКИ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- розрізняє жанрові особливості прозових та віршованих творів, упізнає, називає, знає напам'ять утішки, забавлянки, українські народні пісні, лічилки (3–4), скоромовки (3–4), мирилки (1–2), заклички (1–2), прислів'я, приказки (4–5), загадки (4–5);
- влаштовує ігри (розігрує) за змістом знайомих малих фольклорних творів, імітує виразні рухи персонажів твору;
- знає, називає українські народні казки (до 5–6 назв), виявляє інтерес до слухання нових казок, упізнає знайомих казкових героїв на ілюстраціях;
- визначає і повторює зачини та кінцівки казок, розуміє мораль казки, адекватно оцінює поведінку позитивних і негативних героїв у казках про тварин;
- за власною ініціативою малює за змістом знайомих казок, супроводжує свої малюнки розповідями епізодів із казки;
- відповідає на запитання за змістом казки, знаходить яскраві образні вирази, розповідає за змістом ілюстрацій, репродукцій художніх картин за змістом казки;
- самостійно розповідає 2–3 казки на пропозицію дорослого чи дітей. Знає 2–3 тексти “надокучливих” казок, використовує їх у спілкуванні з дітьми;
- упізнає твори-жарти, небилиці, оповідання, вірші, знає та називає прізвища письменників і поетів знайомих оповідань, казок, віршів. Упізнає на портреті письменників: Т. Шевченка, Лесю Українку, Г. Бойка, Н. Забілу;

- бере участь у бесідах за змістом уперше прослуханих творів; чергує в куточку книги, складає книжки, допомагає лагодити їх, підклеювати, влаштовувати виставки. Розуміє призначення книжки: книжка дає нові знання;
- знає і виразно читає напам'ять 5–6 віршів українських поетів;
- на прохання вихователя показує фрагменти театральних вистав з іграшками, фігурками тварин, розповідає про них, розповідає за окремими кадрами знайомих діафільмів;
- самостійно влаштовує (за підказкою вихователя) ігри в театр (театралізовані ігри та ігри за сюжетами знайомих творів), ігри-драматизації за змістом добре знайомих казок (за наявності ігрових атрибутів);
- бере участь у святкових дійствах, ранках, інсценує тексти художніх творів.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- спостереження конкретних трудових процесів людей різних професій на цільових прогулянках і екскурсіях;
- бесіди про професії дорослих з використанням ігрових персонажів та наочності (*“Розповімо Чомусику, хто працює в дитячому садку”*);
- загадки, читання дитячої художньої літератури;
- розгляд картин та ілюстрацій про професії дорослих, предмети, інструменти, матеріали як компоненти трудового процесу;
- дидактичні ігри, що моделюють структуру трудового процесу: мета і мотив праці, предмет праці, інструменти та обладнання, трудові дії, результат праці;
- створення колекцій родових понять (*“Світ іграшок”, “Світ одягу та взуття”, “Світ посуду”, “Світ інструментів”*);
- ігрові ситуації щодо навчання дітей процесів господарсько-побутової праці (*“Навчимо Чомусика мити чашку (сервірувати стіл, витирати пил, прати серветку)”*);
- сюжетно-рольові ігри, які дозволяють дітям відображати в грі світ дорослих;
- організація життєвих та ігрових ситуацій, що дозволяють дітям накопичувати досвід безпечної й економічно доцільної поведінки;
- чергування, колективна праця, трудові доручення в умовах дитячого садка та сімейного виховання;
- експериментування з образотворчими матеріалами (*“У що можна перетворити відбиток долоні?”, “Чи можна малювати вишневим соком (помадою)?”, “Якого кольору небо?”, “Які бувають лінії?”*), використання сполучень уже освоєних дітьми технік та матеріалів (домалювати гуашевий малюнок кольоровими фломастерами, до малюнка додати елементи аплікації, “малювати” пластиліном). Використання різних нетрадиційних технік в аплікації (ватні кульки, шматочки зім'ятого паперу, сіль, пісок, конфеті), у малюванні (відбитки долоньок, ніжок, предметів, картопляних штампів);
- у ліпленні (солоне, кольорове тісто, волога вата тощо);
- різноманітні ігрові прийоми, які дозволяють зацікавити дошкільників майбутньою діяльністю, полегшують визначення задуму майбутньої роботи, активізують обігрування результатів і перехід продуктивної діяльності в гру;
- розглядання, обговорення, обігрування різноманітних естетично привабливих предметів (предмети народних промыслів, цікаві фотографії, заготовки, наприклад: дерев'яні

- вироби, одноразові тарілочки для розпису), елементів розпису (альбоми, аркуші), а також “проекування” з їхньою допомогою фрагментів середовища (лялькового куточка);
- настільно-друковані ігри для розвитку вмінь розрізняти, порівнювати візерунки, елементи, форми (“Народні промисли”, “Знайди форми”, “Добери колір”), різноманітні пазли;
  - ігри та вправи, спрямовані на розвиток творчих і естетичних здібностей: “Недомальовані картинки”, “Перетворимо предмети в героїв казок”, “На що схоже?”;
  - створення ситуації вправління, для чого в осередку творчості треба передбачити варіанти розмальовок, заготовки (папір із нанесеним малюнком або його частиною), дитячі журнали з творчими завданнями; розміщення на видному місці “напівготових матеріалів” (аркушів різної форми і кольору для малювання та аплікації, заготовок з нанесеними фігурами, “незавершених композицій” — художній матеріал для індивідуальної і колективної роботи); використання так званих поопераційних карт (карт або схем складання) у процесі ліплення, аплікації, конструювання;
  - вправи та ігри, що сприяють збагаченню сенсорного досвіду, розвитку дослідницьких дій, аналітичних умінь, освоєння сенсорних еталонів;
  - використання синтезу мистецтв та інтеграції видів діяльності — складання розповіді за картиною, придумування історії, загадки, розігрування сюжету, підбір музичного супроводу, звуків до образу (“озвучування картини”) тощо;
  - рекомендовані твори мистецтва: предмети побуту: розписний посуд, глиняні, дерев’яні іграшки (яворівська, опішнянська, димківська, каргопільська), іграшки із соломи; художні картини: натюрморти із зображенням квітів, фруктів, овочів — П. Кончаловський “Полуниця”, “Бузок у кошику”; І. Рєпін “Яблука”; К. Петров-Водкін “Яблука”; І. Левітан “Васильки”; пейзажі — Т. Яблонська “Яблуні в цвіті”; С. Шишко “Осінь”; М. Глуценко “Зимовий день”; І. Левітан “Осінь”, “Велика вода”; І. Шишкін “Дубовий гай”; скульптура малих форм, яка зображує тварин.

Освітня лінія “ГРА ДИТИНИ”

Гра як провідна діяльність

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Збагачувати зміст сюжетних ігор дітей на основі вражень про життя, працю людей, їхні відносини (“Сім’я”, “Крамниця”, “Лікарня”, “Перукарня”, “Дитячий садок”, “Моряки” та інші ігри).

Сприяти відображенню в іграх сюжетів знайомих казок і мультиплікаційних фільмів.

Сприяти перенесенню освоєного в спільній грі з вихователем досвіду в самостійні ігри. Підготувати умови для створення ігрової обстановки з використанням реальних предметів та їхніх замісників. Виховувати доброзичливі стосунки між дітьми, інтерес до спільного задуму й узгодження дій.

Сюжетно-рольова гра. Сприяти скороченню предметних ігрових дій дітей за рахунок позначення частини сюжету в мовленнєвому плані (“*Неначе ми вже погодували ляльок і тепер*”).

будемо одягати їх на прогулянку”); розвивати ініціативу дітей у створенні ігрового середовища (облаштує кімнату для ляльок, створює крамницю, перукарню, кабінет лікаря, гараж тощо).

Творчі вміння. Спонукати дітей до різноманітності ігрових задумів у самостійній сюжетно-рольовій грі, до виявлення ініціативи у вигадуванні ігрових подій. Додавати в ігровий сюжет нові події, ролі, творчо вибираючи предмети-замісники і створюючи ігрову ситуацію. Спонукати до комбінування в сюжеті 3–4 епізодів різноманітного змісту, заохочувати до використання за власною ініціативою в іграх перевдягань, масок, музичних іграшок (бубон, металофон, дудочки-свищики).

Режисерська гра. Розвивати вміння представити готову сюжетну ситуацію та показати її глядачеві (дорослому). Спонукати відтворювати сюжети знайомих казок, привносити в них зміни, що виникають під час здійснення ігрової діяльності. Учити самостійно пересувати іграшки по ігровому полю, озвучувати події, що відбуваються в грі. Спонукати висловлювати припущення про те, що станеться далі, розігрувати продовження ситуації, передавати діалоги героїв. Допомогати дитині придумувати та створювати за допомогою іграшок і предметів ситуацію-зав’язку сюжету режисерської гри, показувати її вихователю, одноліткам.

Вправляти в коментуванні подій, що відбуваються в режисерській грі, для вихователя, а з другого півріччя — для однолітків; у словесному вираженні оцінки героїв, їхніх дій (*“Зайчик-боягуз, боїться вовка, побіг”*), навчити орієнтуватись на партнера-дорослого або однолітка.

У *творчих імітаційних іграх* спонукати мімікою, жестами, рухами передавати різний емоційний стан персонажів (*зайчик заблукав, але його знайшли ведмежата, приголубили, відвели додому, і всі сміються, плескають у долоні, радіють*); у жестах та рухах передавати фізичні особливості ігрового образу (*летять великі птахи і маленькі пташки, йде по снігу великий ведмідь та маленька мавпочка*). Сприяти використанню предметів для ряжень, елементів костюмів казкових героїв, масок тварин, емблем із зображеннями улюблених літературних персонажів. В іграх-драматизаціях самостійно відтворювати епізоди казок, мультиплікаційних фільмів.

Пропонувати *ігри-експериментування* з різними предметами і матеріалами: ігри з водою, снігом, льодом; ігри з мильною водою і піною; ігри зі світлом; експериментування з тінню; ігри зі стеклами; ігри зі звуками.

Дидактичні ігри (ігри з готовим змістом і правилами). Спонукати до прийняття ігрового завдання або висунення самостійно свого завдання в знайомій грі. Діяти за правилами, прагнути до результату, контролювати його відповідно до ігрового завдання.

ПОКАЗНИКИ ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- здійснює вибір ролей;
- усвідомлює себе в певній ролі, виконуючи відповідні рольові дії;
- відтворює діалоги персонажів, передаючи за допомогою інтонації, міміки, жестів, рухів характер образів;
- супроводжує свій виступ піснею або грою на музичному інструменті;
- має інтерес до процесу та результатів гри;
- виділяє й узагальнює в грі предмети, що мають певні ознаки, порівнює їх між собою, може групувати;
- самостійно грається;
- додержується своєї черги діяти, поступається іншому, радіє своїм успіхам та успіхам своїх однолітків;
- виконує роль ведучого, роз’яснює правила гри;

- уміє переходити від відображення в грі послідовності взаємозв'язаних дій до відображення відносин дорослих; гратися наодинці, з іншими дітьми; об'єднуватись у грі на основі спільних інтересів, рольової взаємодії;
- реалізовує ігровий задум за допомогою предметних дій, вербальних і невербальних жестів;
- переходить від рольових дій та відносин до реальних відносин з партнерами по грі;
- уміє оцінювати поведінку партнерів і свою особисту, виходячи із правил гри;
- самостійно добирає та використовує за задумом предмети-замісники, іграшки, атрибути тощо.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- читання, розповідання казок, обговорення дитячого досвіду (відвідування поліклініки, перукарні, крамниці, цирку тощо), розглядання картинок і ілюстрацій;
- у спільних іграх з дітьми розвивати вміння до початку гри визначати тему, 1–2 ігрових події (“У що будемо грати? Що станеться?”), розподіляти ролі до початку гри;
- мовленнєве стимулювання відповідей на запитання про назву гри, про обрану роль та про ролі інших дітей;
- створення проблемних ситуацій: втрата будь-якого предмета (у перукарні зникли всі гребінці), неможливість досягти мети (корабель збився з курсу) тощо;
- ведення різних рольових діалогів: на початку року — у спільній грі з вихователем, а в другому півріччі — у спільній грі з однолітками;
- у спільну гру з вихователем включати рольові діалоги, змінювати зміст діалогу залежно від зміни ролей, обмінюватися ролями з вихователем, діючи відповідно до нової ігрової позиції (діалоги по телефону в різних ролях — матусі, татуся, бабусі, дітей та ін.).

Освітня лінія “ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ”

Уведення у світ кількості, геометрії, простору та часу

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Сенсорні здібності

Кількість та лічба. Закріплювати вміння лічити (у межах 5) однорідні й неоднорідні об'єкти, абстрагуватися від ознак об'єктів, несуттєвих для виконання певного завдання. Учити співвідносити: кількість — число — цифра (у межах 5). Учити порівнювати множини за кількістю їхніх елементів зіставленням елементів множин, використовувати слова *однаково*, *більше (менше)*, *більше (менше)*, *ніж...*; визначати, скільки елементів треба додати до (вилучити з) множини, щоб кількість елементів у заданих множинах стала однаковою.

Формувати уявлення про масу об'єктів та речовин, терези, їхнє призначення, використання в повсякденному житті. Учити користуватися терезами, знаходити предмети з більшою (мен-

шою) масою, ніж заданий предмет. Формувати уявлення про зміст понять *важкий, легкий, однакова маса, важчий (легший), ніж...* Учити порівнювати масу об'єктів за допомогою терезів, відчуттів, визначати, коли який спосіб варто використовувати, обґрунтовувати свою думку.

Формувати уявлення про те, що маса в певних ситуаціях може стати показником кількості (у *крамниці за масою ми визначаємо, скільки нам потрібно товару*), що не завжди величина і маса пропорційні одна одній (*великий предмет може бути легкий, а важкий — маленький*), тому маса допомагає порівнювати кількісно тільки однорідні об'єкти чи однакові речовини.

Формувати уявлення про об'єм об'єкта в просторі як кількісну характеристику величини об'єкта, використання цього поняття в повсякденному житті як місткості внутрішнього простору посудини, коробки тощо.

Формувати уявлення про одиниці вимірювання кількості об'єктів, маси, об'єму, які найчастіше використовуються в повсякденному житті (*кілограм, грам, літр, штука, склянка, столова ложка, чайна ложка*), а також про співвідношення між однорідними одиницями вимірювання. Учити використовувати ці одиниці вимірювання в ігрових ситуаціях (*приготування страв, купівля продуктів тощо*).

Величини. Учити порівнювати розміри об'єктів, які суттєво відрізняються за величиною, способом зорового зіставлення, та об'єктів, близьких за величиною, прикладанням і накладанням; визначати, який саме спосіб найбільше підходить для порівняння різних об'єктів.

Учити впорядковувати об'єкти за зростанням (спаданням) значення різних властивостей — *довжини, ширини, товщини, висоти, величини*. Учити оцінювати величину об'єктів: *довгий, короткий, довший, коротший, найдовший, найкоротший; широкий, вузький, ширший, вузчий, найширший, найвузчий; товстий, тонкий, товстіший, тонший, найтовстіший, найтонший; високий, низький, вищий, нижчий, найвищий, найнижчий; великий, маленький, більший, менший, найбільший, найменший*. Учити описувати свої дії, відрізняючи об'єкти за допомогою оцінки їхньої величини (*візьми найкоротшу дощечку, поклади біля довшої*). Формування уявлення про те, для яких задач підходить така оцінка, для яких — ні.

Формувати уявлення про ціле та його частини, про те, що ціле завжди більше своєї частини, з усіх частин можна скласти ціле.

Геометричні уявлення. Ознайомлювати з геометричними фігурами на площині — *круг, трикутник, квадрат, прямокутник* — і в просторі — *куля, куб, циліндр*, учити розрізняти їх. Учити знаходити в навколишньому середовищі об'єкти, схожі на знайомі геометричні фігури, порівнювати різні геометричні фігури на площині (у просторі).

Інтелектуальні здібності

Орієнтування в просторі. Учити орієнтуватись у просторі (в кімнаті, на майданчику для ігор, на вулиці тощо) та на площині (на аркуші паперу, на столі, на ковдрі тощо); визначати й описувати положення об'єктів відносно себе, відносно заданого об'єкта; рухатися в заданому напрямку; розміщувати і знаходити об'єкти за словесними інструкціями.

Орієнтування в часі. Учити розрізняти поняття *вчора, сьогодні, завтра*. Формувати уявлення про *світанок, сутінки, південь, північ*, про те, що в різні пори року світає та настають сутінки в різний час (*пізніше, раніше*). Формувати уявлення про поняття *швидко, повільно*, учити наводити приклади об'єктів, що рухаються швидко (повільно), швидкої (повільної) зміни подій.

Учити послідовно називати пори року, визначати попередню і наступну пору року; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки власних дій, подій у довір'язі, родині та дитячому садку, пов'язаних із порами року.

Логіко-математичні уявлення. Учити аналізувати й порівнювати об'єкти за 2–3 властивостями. Формувати уявлення про зміст слів *деякі, будь-який, кожний*, учити створювати мно-

жини за описом, визначати, чи підходить така множина під певний опис, самостійно описувати множини.

Розвиток творчих здібностей

Спонукаати вигадувати нові, зручніші в певних ситуаціях, одиниці вимірювання маси та об'єму об'єктів і речовин; способи, які дозволяють повідомляти кількість іншим людям.

Учити практично досліджувати об'єкт, самостійно шукати відповіді на запитання, встановлювати причинно-наслідкові взаємозв'язки: причина — дія — наслідки.

Формувати уявлення про об'єкт як цілісну систему — організовану множину взаємопов'язаних елементів будь-якої природи, які функціонують для виконання певних цілей (*дерево: гілки, листя, корінь, стовбур*) — та одночасно як підсистему інших систем (*дерево — ліс*). Учити аналізувати системи, тобто вивчати їхні частини і взаємозв'язки між ними (внутрішні зв'язки), а також взаємозв'язки між системою та зовнішнім світом (зовнішні зв'язки).

Формувати уявлення про функції об'єктів, способи їхнього використання. Учити виділяти головну і другорядні функції предмета, придумувати назву предмета відповідно до його функцій (*лопата — копалка, праска — гладілка*), знаходити різні варіанти використання об'єкта в повсякденному житті.

Учити уявляти предмети, які відповідають мовленнєвому опису, схемі; детально розповісти про уявлене або зображувати уявлені об'єкти. Учити створювати схематичне зображення реальних об'єктів. Розвивати творчу уяву дітей в іграх моделювального характеру.

Активізувати творчу уяву дітей шляхом обговорення нестандартних фантастичних ситуацій (*ми опинилися в країні велетнів (ліліпутів), країні, де все рухається надто швидко (повільно), де будинки та рослини рухаються, де всі предмети можуть рухатися за “власним бажанням”* тощо), спонукаати “ввійти” в ситуацію, описати, як у таких умовах треба поводити себе звичайній людині, що їй буде зручно, а що — ні, пробувати знайти ефективний спосіб усунення незручностей. Спонукаати дітей разом шукати вихід зі складних ситуацій.

Розвиток критичного мислення

Учити визначати, коли множини доцільно порівнювати способом зорового зіставлення, перевіряти правильність висновків. Учити визначати точність результатів порівняння множин різними способами, ситуації, коли не потрібна висока точність. Учити розділяти множини на дві множини з однаковою кількістю елементів без підрахунку елементів множини, визначати, чи завжди це можна зробити.

Формувати уявлення про співвідношення маси і кількості об'єкта (чим більше маса об'єкта, тим більша його кількість), доречність зіставлення одиниць вимірювання, доречність використання одиниці вимірювання в певній ситуації. Учити вибирати серед однорідних одиниць вимірювання ту, яку найзручніше використовувати в певній ситуації повсякденного життя. Учити правильно використовувати одиниці вимірювання в сюжетних іграх (*крамниця, сім'я, кафе* тощо). Формувати уявлення про перехід кількості в якість (*Чебурашка запитав: “Скільки коштує крапелька молока?”. “Ніскільки”, — відповіли йому. “Тоді накапайте мені літрову баночку”, — попросив Чебурашка*).

Учити визначати, які об'єкти за якою властивістю варто порівнювати та впорядковувати, обґрунтовувати свою думку. Учити виділяти в об'єктах суттєві властивості. Формувати уявлення про те, що в певних ситуаціях деякі суттєві властивості можуть стати несуттєвими і навпаки.

Учити бачити відносність оціненої величини об'єктів, положення об'єктів у просторі та на площині.

Формувати уявлення про те, що *швидко* і *повільно* — відносні поняття. Учити наводити приклади із повсякденного життя про суб'єктивність цих понять.

Учити передбачати результат дій, планувати та узгоджувати дії, спрямовані на виконання певного завдання.

Учити перевіряти відповідність плану і реальне розташування об'єктів. Учити виділяти об'єкти, які обов'язково мають бути на плані відповідно до мети його складання, а які непотрібні на плані.

Показники логіко-математичної компетенції дитини:

- визначає кількість елементів множини (у межах 5);
- рухається в заданому напрямку: *вперед, назад, униз, угору, праворуч, ліворуч*;
- відрізняє геометричні фігури (*квадрат, круг, трикутник, прямокутник; куля, куб, циліндр*), показує їхні елементи, описує їх;
- знаходить у довкіллі предмети, схожі на знайомі геометричні фігури в просторі та на площині;
- упорядковує об'єкти за заданими ознаками — *довжина, ширина, висота, величина, товщина*;
- знає, що таке маса предмета, як вона використовується в повсякденному житті;
- знає одиниці вимірювання кількості об'єктів, маси, об'єму, що найчастіше використовуються в повсякденному житті;
- знаходить закономірності в ланцюжках об'єктів за 1–2 якістьми;
- визначає відсутність певної якості чи властивості, використовує в повсякденному житті частку *не*, слово *деякі*;
- використовує на заняттях і в повсякденному житті узагальнювальні слова *всі, кожний, разом*;
- аналізує розташування об'єктів за нескладним планом;
- аналізує предмет, виділяє його частини.

Конструювання

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Конструювання на площині

Учити викладати нескладні силуети за зразками, не поділеними на геометричні фігури з набору, добирати кольори геометричних фігур, ураховуючи наявний набір для конструювання, знаходити різні варіанти розфарбування силуетів та порівнювати їх.

Учити викладати за зразками композиції силуетів: визначати послідовність викладання, планувати власні дії, розміщувати силуети на площині.

Учити використовувати під час конструювання прямокутні трикутники. Учити викладати з рівнобедрених прямокутних трикутників трикутники більшого розміру, квадрати, прямокутники. Формувати уявлення про те, що трикутники є половиною квадрата, про те, що фігуру поділити навпіл можна різними способами.

Учити з великих і малих прямокутників, великих і малих квадратів та рівнобедрених прямокутних трикутників викладати знайомі геометричні фігури, знаходити різні варіанти викладення геометричних фігур. Учити викладати геометричні фігури, використовуючи вже викладені блоки.

Розвивати геометричну інтуїцію під час розв'язування нескладних задач із паличками. Учити розв'язувати нескладні задачі цього типу, використовуючи палички.

Формувати уявлення про те, що таке мозаїка, її особливості та використання в повсякденному житті. Учити знаходити мозаїку в довкіллі, викладати нескладну мозаїку за схемою.

Конструювання в просторі (конструкторсько-будівельні ігри)

Урізноманітнювати деталі для конструювання (*гірка (трикутна призма), циліндр, брусок (довгий, короткий, широкий, вузький), пластина*) і способи їхнього поєднання. Учити дітей використовувати деталі будівельного матеріалу, враховуючи їхні особливості, вимоги до конструкції, яку треба побудувати (*красота, пропорційність, симетричність, міцність, відповідність зразку, величина, кількість деталей* тощо).

Формування вміння аналізувати зразки будівель (виділяти деталі конструктора, знайомі блоки, описувати їхнє розміщення в загальній конструкції та один відносно одного), планувати свої дії, діяти згідно з планом, працювати в колективі, узгоджувати свої дії з діями інших.

Формувати уявлення про зображення просторових об'єктів за допомогою креслення трьох проекцій. Учити зіставляти нескладні креслення конструкцій з кубиків і реальний об'єкт, будувати конструкції з кубиків за кресленнями, перевіряти правильність їхнього відтворення.

Ознайомлювати дітей з папером, різними природними матеріалами з точки зору їхньої придатності для конструювання, їхніми особливостями. Учити використовувати властивості природного матеріалу для створення виробів, з'єднувати частини майбутнього виробу, добирати природний матеріал відповідно до задуму.

Формувати уявлення про класичне орігамі, його основні прийоми. Учити складати орігамі за зразком вихователя (вихователь показує кожну дію, коментує її, діти повторюють), "читати" нескладні схеми (алгоритми) складання виробів орігамі.

Формувати уявлення про особливості конструювання з Lego, відмінності деталей конструктора Lego від звичайного будівельного матеріалу. Формувати вміння з'єднувати деталі конструктора Lego, комбінувати їх різними способами. Учити будувати нескладні конструкції з Lego, об'єднувати їх у композиції, використовувати в сюжетних іграх, змінювати конструкції відповідно до ігровому задуму.

Розвиток творчих здібностей

Учити добудовувати силуети за недомальованими зразками, знаходити кілька варіантів добудови силуетів, передбачати результат виконання завдання.

Учити добудовувати композицію силуетів, як відтворюючи вже знайомі силуети, так і самостійно придумуючи нові силуети. Спонукаати конструювати без зразка на задану тему.

Учити пояснювати, яких саме деталей не вистачає в наявному будівельному матеріалі для побудови задуманої конструкції. Учити використовувати під час конструювання знайомі предмети (*книжки, коробки, олівці* тощо), які доповнюють наявний будівельний матеріал, відповідають задуму дитини, необхідні для надання конструкції міцності тощо.

Учити зіставляти побудовані конструкції з об'єктами навколишнього світу — *ворота, будинки, віконечка, двері, стежинка* тощо. Учити придумувати назви конструкціям, способи їхнього використання під час сюжетних ігор, будувати власні конструкції відповідно до ігрового задуму.

Підтримувати прагнення дітей зробити конструкцію міцною, функціональною, красивою.

Розвиток критичного мислення

Учити чітко дотримуватись пропорцій відповідно до намальованого зразка, зіставляти викладений силует зі зразком, знаходити і виправляти помилки.

Учити складати задуманий силует геометричними фігурами з наявного набору (враховуючи їхню кількість, розміри, кольори), коригувати власний задум відповідно до набору геометричних фігур, що є в розпорядженні.

Учити описувати алгоритм конструювання, діяти за словесними інструкціями.

Учити відповідно до побутових потреб придумувати та будувати нескладні конструкції, використовуючи підручні матеріали, оцінювати їхню безпечність, надійність, необхідність.

Учити зіставляти інформацію, яку надає про просторовий об'єкт звичайне зображення, з інформацією, яку надають три проекції. Формувати уявлення про те, що три проекції є необхідною і достатньою кількістю зображень для надання повної інформації про форму просторового об'єкта, достатньої для його побудови.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З КОНСТРУЮВАННЯ:

- дотримується правил викладання силуетів;
- викладає силуети за зразками, не повністю поділеними на геометричні фігури з набору, що є в розпорядженні, композиції силуетів за зразками, нескладні пазли;
- викладає з квадратів та прямокутників великі квадрати і прямокутники, шукає різні варіанти викладання геометричних фігур;
- самостійно трансформує об'єкт (змінює довжину, висоту та ширину конструкцій) відповідно до завдання або ігрового задуму;
- використовує особливості різних матеріалів під час конструювання;
- використовує для скріплення частин конструкції клей і пластилін тільки якщо це потрібно;
- може дотримуватися правил викладання силуетів (геометричні фігури треба щільно прикладати одну до одної, не накладаючи одну на одну), перевіряти, чи задовольняє викладений силует цим правилам; конструювати за усними вказівками вихователя;
- уміє викладати нескладні силуети з набору геометричних фігур за неповністю поділеними зразками, нескладні пазли за зразком; викладає з квадратів та прямокутників великі квадрати і прямокутники, шукає різні варіанти викладання геометричних фігур;
- створює вироби з паперу та природного матеріалу;
- може ділити квадратні і прямокутні аркуші паперу навпіл двома способами (згинанням по діагоналі, згинання паралельно стороні), з'єднувати сторони та кути, приєднувати деталі до основної частини конструкції; виконувати нескладні вироби класичного оригамі;
- уміє зводити споруди з кубиків різного розміру; самостійно будувати конструкції з кубиків за зразком, знаходити різні варіанти побудови одного й того самого об'єкта, порівнювати їх, визначати конструктивні знахідки, використовувати їх у подальших конструкціях; змінювати довжину, висоту та ширину конструкцій; використовувати особливості різних матеріалів під час конструювання;
- виконує нескладні вироби класичного оригамі;
- уміє будувати за допомогою конструктора Lego, використовує різні способи з'єднання деталей конструктора;
- будує конструкції з кубиків за трьома проекціями, перевіряє правильність їхнього відтворення.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

Освоєння задач сенсорно-пізнавального розвитку дітей здійснюється в активних практичних діях порівняння, упорядкування, узагальнення, розподілу, як спільно з дорослими, так і самостійно. Ігри, ігрові матеріали сприяють освоєнню рахунку, властивостей та відносин форм, розмірів, тимчасових, просторових і кількісних. Це ігри:

- на відтворення та зміну за формою, кольором: “Хамелеон”, “Унікуб”, “Кольорове панно”, “Тетріс”, “Маленький дизайнер”;
- на площинне й об’ємне моделювання: “Кубики для всіх”, “Чудо-хрестики”, “Чудо-стілники”, “Танграм”, “Чарівний круг”, “Ігровий квадрат”, “Змійка”;
- на співвіднесення карток за змістом: ігри з пазлами: “Кольори і форми”, “Асоціації”, “Частина і ціле”, “Числа і цифри”;
- на трансфігурацію та трансформацію: “Змійка” (об’ємна), “Квітка лотоса”, “Ігри з паличками” (головоломки), “Геометричний конструктор”, Lego;
- на освоєння відносин “ціле — частина”: “Дробі”, “Прозорий квадрат”, “Чудо-квітка”, “Геоконт”, “Математичний планшет”, “Граємо разом”;
- ігрові матеріали: “Блоки Дьенеша”, “Кольорові рахункові палички Кюїзенера” та методичні посібники до них.

Освітня лінія “МОВЛЕННЯ ДИТИНИ”

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Звукова культура мовлення

Удосконалювати вимову приголосних звуків [б], [п], [м], [в], [д], [т], [з], [к], [х], [з], [ц], [с], [ф], як твердих, так і м’яких (пом’якшених), у різних позиціях.

Закріплювати вимову шиплячих звуків [ж], [ч], [ш] у різних позиціях.

Учити твердо вимовляти звукосполучення [шч], правильно артикулювати та вимовляти звуки [р] і [р'] у різних позиціях, вибуховий звук [т], дзвінко вимовляти звук [б] у кінці слів.

Стежити за твердою вимовою шиплячих звуків, напівпом’якшеною перед “і” та пом’якшеною вимовою подвоєних шиплячих в іменниках середнього і жіночого роду третьої відміни в орудному відмінку.

Продовжувати розвивати м’язи мовного апарату, рухомість язика, рухливість губ, уміння утримувати нижню щелепу в певному положенні. Розвивати змішаний тип мовного дихання. Учити правильно дихати, робити вдих через ніс, плавний, вільний, подовжений видих.

Привчати дітей говорити без напруження, регулювати силу голосу залежно від ситуації: нормально голосно, тихо, пошепки.

Домагатися нормального темпу мовлення, говорити помірно, чітко, не поспішаючи. Для розвитку темпу мовлення та закріплення звуковимови використовувати скоромовки.

Продовжувати розвивати інтонаційну виразність мовлення (дикцію, тембр, мелодіку, фразовий і логічний наголоси).

Залучати дітей до звукового аналізу слів, визначати перший та останній звуки в слові, інтонаційно виділяти потрібний звук у слові.

Дати знання, що слова складаються зі звуків, слова звучать по-різному, звуки вимовляються в певній послідовності, слова є короткі й довгі, придумувати слова з відповідним звуком. Закріпити поняття *слово*, *звук*.

Формування словника

Збагачувати словник дітей новими словами (усі частини мови) відповідно до тем: “*Дитячий садок*”, “*Ігри та іграшки*”, “*Родина. Родинні стосунки*”, “*Предмети побуту*”, “*Взаємовідносини дітей*”, “*Навколо рідної природи*”, “*Праця та професії дорослих*”, “*Транспорт, місто (село, селище)*”, “*Одяг та взуття*”, “*Наші найменші друзі*”, “*Святкові дні*”, “*Рослини*”, “*Продукти харчування*”, “*Ввічливі слова*”, “*Наша Україна*”.

Активізувати словник дітей іменниками, які позначають назви предметів та явищ близького, віддаленого і далекого оточення.

Збагачувати словник іменниками спільного роду (чоловічого та жіночого); іменниками, які мають лише однину або лише множину; складними словами зі з’єднувальними голосними “-о-”, “-е-”, іменниками зі здрібніло-пестливими суфіксами “-атк-”, “-ятк-”, “-єць”, “-ц(е)”, словами, що позначають явища природи, взаємовідносини між дітьми, родинні стосунки, професії дорослих, національну їжу, національний посуд, національні свята і святкову їжу, слова, пов’язані з нашою державою — Україною.

Продовжувати збагачувати словник іменниками, що позначають збірність, абстрактні поняття, час та простір, узагальнювальними словами.

Поповнювати словник прикметниками, які мають коротку форму, присвійними прикметниками, позначеннями ступенів прикметників, словами *більш*, *менш*, *трохи*. Збагачувати словник дітей дієсловами: із суфіксами “-ну-”, “-ону-” (*кричати* — *крикнути* — *крикнути*); із префіксами “про-”, “від-”; дієсловами наказового способу зі словами *хай*, *нехай*, безособовими.

Уводити в активний словник дієприкметники, дієприслівники, прислівники з префіксом “по-”, ступені прислівників, прислівники місця, прийменники: *через*, *крізь*, *коло*; частки. Ознайомити дітей з різними значеннями багатозначних слів. Продовжувати збагачувати словник словами-синонімами та антонімами (різні частини мови).

Учити класифікувати предмети, речі, явища за відповідними ознаками, називати складові цілого.

Образне мовлення. Збагачувати словник дітей образними, художньо-поетичними виразами.

Увести в активний словник дитини прислів’я, приказки і фразеологічні звороти, звуконаслідувальні слова та вигуки.

Граматична правильність мовлення

Закріплювати вміння узгоджувати слова в реченні в роді, числі і відмінку, правильно вживати граматичні форми.

Учити дітей утворювати нові форми іменників, що позначають професію людини (чи її діяльність), від іменників, від дієслів; від іменників чоловічого роду утворювати іменники жіночого роду.

Уживати іменники, що позначають назви істот без указівки на стать, назви тварин, які позначаються різними словами залежно від статевої та вікової приналежності.

Утворювати іменники із суфіксом “-к(о)”, назви приміщень із суфіксом “-альн(я)”, посуду із суфіксом “-иц(я)”.

Правильно вживати граматичні форми іменників, які змінюють місце наголосу під час зміни числа, назв різних видів взуття.

Правильно вживати кличну форму іменників із чергуванням приголосних в основі, в іменах, по батькові; невідмінювані іменники.

Учити утворювати дієслова від іменників, від прикметників, за допомогою префіксів “пере-”, “об-”, “оби-”, “о-”, “роз-”.

Правильно вживати форми дієслів *дути*, *м'яти* в теперішньому часі, у наказовому способі; дієслова умовного способу із часткою *би* (*б*), безособові дієслова; форми дієслів минулого, теперішнього, майбутнього часу, 2-ї особи однини і 1-ї особи множини наказового способу.

Учити утворювати дієслова від звуконаслідувальних слів.

Закріплювати вміння узгоджувати прикметники з іменниками в роді, числі та відмінку.

Учити вживати в мовленні ступені порівняння прикметників зі словами *багато*, *набагато*, *куди*, *трохи*, утворювати прикметники з часткою *не-*, складні прикметники.

Узгоджувати кількісні й порядкові числівники з іменниками, збірні числівники *трое*, *четверо*, *п'ятеро*, *обоє*, *обидва* (*четверо хлопців*, *двоє хлоп'яток*, *обидві дівчинки*), кількісні займенники *скільки*, *стільки*, *котрий* (*Котра година? Скількох зайчиків не стало? На скількох стільчиках? Скількома ложками?*).

Правильно вживати відмінкові форми займенника *чий*, неозначених займенників *якийсь*, *чийсь*, *хтось*, *щось*, *кимось*, *чимось*, займенника *кожний*.

Формувати корекційні навички, чуття мови.

Учити дітей будувати різні типи складних речень: складносурядні зі сполучниками *проте*, *однак*, *зате*, складнопідрядні зі сполучними словами *звідки*, *що*, *де*, *якби*.

Зв'язне мовлення

Діалогічне мовлення. Учити дітей вступати з дорослими в невимушену розмову та будувати діалог за допомогою дорослих у тематичних ситуаціях: “Знайомство”, “У колі друзів”, “У колі сім'ї”, “У дитячому садку”, “Ранок”, “Вечір”, “У їдальні”, “У крамниці”, “В аптеці”, “Запрошуємо до гри”. Учити використовувати різні форми мовленнєвого етикету, типові для цих стандартизованих ситуацій, розгортати діалог за допомогою мовленнєвих штампів.

Самостійно вступати в невимушену розмову з іншими дітьми, підтримувати запропоновану тему розмови, звертатись із запитаннями до інших, відповідати на запитання інших дітей.

Продовжувати вчити залучати до участі в полілозі (трое-п'ятеро дітей) як у невимушеній розмові, так і під час організованих занять, використовуючи засоби інтонаційної виразності. У тактовній формі висловлювати незгоду, відмову.

Монологічне мовлення. Учити дітей складати описові розповіді про іграшки і предмети за зразком вихователя (1. Назва предмета чи іграшки. 2. Ознаки. 3. Властивості. 4. Будова. 5. Дії предмета чи дії з ним. 6. Оцінка цього предмета, ставлення дитини до нього), описові розповіді за змістом сюжетних картин (спільно з вихователем; вихователь починає, дитина продовжує; наприклад: вихователь описує одне кошеня, а дитина — інше), сюжетні розповіді за змістом знайомих дидактичних картин за зразком вихователя.

Залучати дітей до складання розповідей на основі сюжетів дидактичних картин, розповідей про свою діяльність за зразком вихователя. Учити розуміти композиційну структуру розповіді (*початок*, *середина*, *кінцівка*), ознайомити з різними мовними формами початку розповіді.

Переказувати добре знайомі дітям художні твори та казки, дотримуючись інтонаційних засобів виразності, використовуючи пряму мову.

Продовжувати розвивати пояснювальне мовлення (*Спочатку поясни, як ти будеш...*), спонукати дітей до міркування (*Як ти гадаєш, чому так трапилося?*).

Стилі мовлення. Познайомити дітей з різними стилями мовлення, що існують в українській мові: розмовний, літературний.

Збагачувати словник дітей образними, художньо-поетичними виразами. Увести в активний словник дитини прислів'я, приказки і фразеологічні звороти, звуконаслідувальні слова та вигуки.

ПОКАЗНИКИ МОВНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- оволодіває правильною вимовою всіх звуків рідної мови, у тому числі шиплячими і звуком [p], хоча ще спостерігається деяка нестійкість у вимові шиплячих та звука [p]. Тип мовного дихання — змішаний;
- диференціює близькі звуки, має добре розвинений фонематичний слух. Темп мовлення нормалізується, регулює силу голосу відповідно до ситуації;
- виділяє з тексту слова з потрібним звуком, у слові виділяє перший та останній звуки, інтонаційно промовляє звук у слові, добирає слова з потрібним звуком, диференціює поняття *звук, слово*;
- створює нові слова від усіх частин мови (*вагонята, куцата, левіки, цухла, чийна, повзук, намолочився*), наприкінці року дитяче словотворення поступово згасає;
- правильно використовує багатозначні слова;
- добирає синоніми, антоніми, класифікує предмети за ознаками, властивостями; недостатньо розуміє переносне значення слів;
- користується образними виразами (*кіт-воркіт, маки-маківочки*);
- знає прислів'я, загадки, скоромовки, приказки, використовує фразеологічні звороти відповідно до ситуації, звуконаслідувальні слова;
- уживає форми словесної ввічливості, мовленнєвого етикету в ситуаціях вітання, прощання, знайомства, подяки, вибачення, прохання без нагадування вихователя;
- у мовленні ще спостерігаються граматичні помилки, особливо під час чергування приголосних;
- утворює нові граматичні форми з допомогою суфіксів, префіксів від інших частин мови, виявляє ініціативу щодо мовних ігор із дорослим ("*Нові слова*");
- утворює форми однини і множини (але припускається помилок у вживанні іменників спільного роду);
- засвоює рід іменників, кличну форму у зверненні як до дітей, так і до дорослих; наказовий спосіб дієслів;
- будує речення різного типу: прості, складносурядні та складнопідрядні зі сполучниками, сполучними словами, прямою мовою;
- самостійно вступає в розмову з іншими дітьми, дорослими, підтримує діалог у межах ситуації, веде організований (стимульований) діалог на запропоновану тему, полілог (бесіду);
- відповідає реченнями на запитання за змістом картини, художнього тексту;
- уміє складати розповіді за зразком вихователя: описові, сюжетні з власного досвіду;
- переказує знайомі оповідання й казки;
- знає напам'ять вірші, забавлянки, пісні;
- активно вступає в мовленнєве спілкування з дорослими та дітьми, стежить за правильною побудовою речень і вимовою всіх звуків у словах;
- регулює темп мовлення та висоту голосу; правильно й чітко вимовляє звуки мови та всі слова, які є в активному словнику.

Пропедевтичний курс навчання грамоти

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Продовжувати ознайомлювати зі значенням термінів *слово*, *звуки* практично без визначень, тобто вчити розуміти і вживати ці слова під час виконання вправ, у мовних іграх. Знайомити з тим, що слова складаються зі звуків, які звучать по-різному й подібно та в слові вимовляються у відповідній послідовності. Звернути увагу на тривалість звучання слів (короткі й довгі).

Формувати вміння розрізняти на слух тверді і м'які приголосні (без визначення термінів), визначати та ізольовано вимовляти перший звук у слові, називати слова із заданим звуком. Учити виділяти голосом звук у слові: виділяти заданий звук протяжно (*ррак*), голосніше, чіткіше, ніж вимовляється звичайно, називати ізольовано.

Продовжити знайомство із найбільш уживаними літерами, пригадувати та називати їх іменем звука. Підтримувати бажання з'єднувати знайомі літери в склади, невеличкі слова.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З ГРАМОТИ:

- активно вступає в мовленнєве спілкування з дорослими та дітьми, стежить за правильною побудовою речень і вимовою всіх звуків у словах;
- впізнає та називає найбільш уживані літери, позитивно реагує на пропозицію прочитати і читає склади, короткі слова;
- регулює темп мовлення та висоту голосу; правильно й чітко вимовляє звуки мови та всі слова, які є в активному словнику;
- володіє навичками диференціації твердих і м'яких приголосних звуків, виконує завдання на добір слів із заданим звуком.

Культура мовленнєвого спілкування

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Продовжувати вчити дітей культури мовленнєвого спілкування: розмовляти спокійним, лагідним тоном, здійснювати зоровий контакт, без сторонніх жестів та рухів, під час розмови стояти прямо, не крутитися, не тримати руки в кишенях.

З повагою й доброзичливістю ставитися до співрозмовника, уважно його слухати, не перебивати. Пропонувати замінити слова-вульгаризми, жаргонні слова словами літературного мовлення. Продовжувати збагачувати словник дітей новими формами мовленнєвого етикету в ситуаціях вітання, прощання, знайомства, подяки, вибачення, компліменту.

Учити самостійно, залежно від ситуації, влучно використовувати формули мовленнєвого етикету, форми звертання на *Ви* та на *Ти*.

Учити проявляти увагу й гостинність до знайомих та незнайомих людей чи однолітків; чітко і виразно читати вірші напам'ять, контролюючи швидкість мовлення; використовувати стандартні вирази мовленнєвого етикету, коли це потрібно.

Учити проявляти доброзичливість до тих, хто оточує, контролювати власну поведінку; прагнути налаштовувати позитивні взаємини, позитивно вирішувати конфлікти, організовувати спільні ігри тощо; контролювати тон та гучність голосу під час розмови і спілкування з тими, хто оточує; бути уважним слухачем.

Показники компетенції дитини з культури мовлення:

- використовує форми звертання, адекватні ситуації (у межах повсякденного спілкування);
- обмінюється інформацією, невимушено ділиться думками та почуттями в колі добре знайомих людей (дітей або дорослих);
- підтримує етикетні діалоги з тем за програмою;
- почувається впевнено під час спілкування, виявляє симпатію до тих, хто оточує.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- словесні доручення для виконання двома-трьома дітьми (зібрати листя для осіннього букета; навести порядок в ігровому куточку; зробити з конструктора гараж для машини);
- стимульоване спілкування дітей у процесі сюжетно-рольових і дидактичних ігор (домовитися про розподіл ролей, визначити, хто першим буде ходити в грі тощо);
- колективні обговорення подій із життя дітей у дитячому садку;
- запровадження правил, ритуалів та традицій і їхнє обговорення в групі;
- організація пошукової діяльності (введення наскрізного ігрового персонажа Щедрика) та створення проблемних освітніх ситуацій, що вимагають роздумів і міркування (“дитяча філософія”);
- складання описового оповідання шляхом організації ігрових освітніх ситуацій, що стимулюють інтерес дітей до опису наочно представлених предметів (“Що у тебе, а що у мене”, “Відгадай улюблену іграшку”, “Відгадай, що задумали”), а потім до опису за схемою та за поданням (“Моя улюблена іграшка вдома”, “Подорож до країни загадок” тощо);
- звертати увагу дітей на властивості і якості предметів, з якими вони діють, організувати експериментування для виявлення їхніх особливостей;
- у процесі ігрових ситуацій з персонажами настільного та пальчикового театру, іграшками допомагати дітям придумувати закінчення і колективно складати розповіді про тварин, казкові історії про літературних героїв та іграшки;
- для розвитку пояснювального мовлення використовувати створення ігрових проблемних ситуацій, елементарне експериментування, загадування загадок ігровому персонажу;
- активно використовувати описові загадки і загадки з порівнянням;
- читання (розповідання) дорослого з подальшою бесідою;
- розгляд ілюстрацій;
- моделювання — предметно-схематичне зображення в малюнках основного змісту літературного тексту (картки В. Проппа);
- театралізовані ігри: ігри-драматизації та ігри з фігурками різних видів настільного, стендового і лялькового театрів, що забезпечують вправління дітей у різних видах художньо-мовленнєвої та театральної-ігрової діяльності за текстами знайомих літературних творів;
- створення осередку мовленнєво-творчої діяльності, у якому куточок книги доповнюється атрибутами для театралізованої, образотворчої і музичної діяльності дітей, що забезпечує розвиток лінгвокреативних здібностей на основі фольклорних та літературних творів.

“СТЕЖИНКИ У ВСЕСВІТ”

(програма для дітей старшого дошкільного віку)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Цей вік є періодом розквіту сюжетно-рольової гри. Збагачуються зміст і форми інших видів діяльності дитини. Значну роль відіграє навчання.

Провідна діяльність

Відбувається подальше ускладнення сюжетів гри, зростає їхня різноманітність та розгорнутість. Дітей цікавлять не тільки локальні події з їхнього власного досвіду, а й такі, що мають значення в межах усього людського суспільства. Часто відтворюються епізоди із життя людей різних професій (вихователь, учитель, лікар, рибалка, капітан морського судна, шофер, продавець, директор крамниці, контролер у транспорті). Основне в грі — передача рольових відносин, однак діти не просто передають людські стосунки, а й моделюють їх. Гра дедалі набирає творчого характеру.

Діти самостійно добирають матеріал до гри. Надзвичайно привабливими для дітей стають аксесуари, що позначають роль (бінокль, хустка медсестри). Якщо якийсь матеріал чи аксесуари гри відсутні, то діти самостійно виготовляють їх.

Розвиваються інші види та підвиди сюжетно-рольової гри: *режисерські, ігри-фантазії, ігри з правилами*. У режисерській грі, коли дитина складає сюжет і ролі, роздає їх іграшкам, а потім сама їх пересуває, відбивається прагнення дитини керувати подіями життя, управляти іншими. Бажання втілити в грі надзвичайні, неймовірні образи своєї уяви, здатність створити у фантазії сюжет, до того ж, можливо, нестандартного характеру, та розгорнути його в уявленні породжують гру-фантазію. Гра з правилами в цьому віці доводить, що діти вперше усвідомлюють певною мірою значення виграшу, прагнуть до досягнень, одержують від них емоційне задоволення. Про це свідчить і те, що дітей більшою мірою цікавить *результат гри-змагання*, а не її процес, хоча звичайно в грі діти орієнтовані саме на процес. Гра з правилами важлива в декількох аспектах: вона є фактором подальшого розвитку довільності поведінки та психічних процесів, спеціальних рухових і сенсорних здібностей, формування багатьох властивостей особистості.

У процесі розвитку гри розвиваються стосунки між членами дитячого колективу. Вона згуртовує дітей, збагачує їхній реальний досвід взаємин.

Інші види продуктивної діяльності

Шостий рік життя — вік розвитку малювання. Саме в цей період здійснюється перехід до *сюжетного малювання*. Створенню самих малюнків передують *розгорнутий задум*. Він стає все більш стійким. Наївність та відкритість почуттів — характерні ознаки відтворених образів.

Набуває подальшого вдосконалення конструювання. У п'ять років дитина вже може конструювати як за умовами, що пропонує дорослий, так і за власним задумом. Формуються найпростіші *узагальнені способи побудови образу*: операції просторового мислення, навички просторової зміни або заміни деталей конструкції, поєднання безлічі різноманітних деталей, побудови цілісної основи майбутньої споруди. Як і в малюванні, так і в конструкторській діяльності їй передують задум та складання плану його виконання.

У цей віковий період у дітей спостерігається багатий і різноманітний досвід виразних музичних дій, одночасне орієнтування не на один, а на декілька засобів музичної виразності

(темп, тембр, динаміку). Співочий голос іще досить слабкий, тому можливе виразне виконання лише нескладних пісень.

Для художньо-мовленнєвої діяльності характерне бажання дитини створювати власні казки, незвичайні історії, вигадки. Вона розповідає ці історії виразним, голосним мовленням з багатими інтонаціями. Під час сприймання літературних творів зовнішні прояви емоційного сприйняття та відгуку на події меншою мірою виражені, ніж у попередні вікові періоди, однак внутрішня емпатія висока. Найбільше розуміння змісту літературного твору відбувається через його програвання.

Спостерігаються значні індивідуальні відмінності в наданні переваги репродуктивним або творчим формам діяльності.

Істотну роль починають відігравати *елементи навчальної і трудової діяльності*. Діти п'яти років можуть систематично виконувати посильні трудові обов'язки. Вони намагаються зробити щось корисне для інших, бути потрібними їм. Зароджується розуміння *суспільного значення праці*. Саме усвідомлення значення власних дій для інших та обов'язковості одержання запланованого результату надає цим діям характеристик трудової діяльності. У процесі праці формуються навички спільної діяльності, а саме: разом планувати дії, підпорядковувати їх поставленій меті, домагатися окресленого результату. Спочатку все це відбувається за участі і під керівництвом дорослого. Організація діяльності дітей, коли діти усвідомлюють, що їхня участь та якість роботи є складовою спільного результату, сприяє формуванню трудових дій.

П'ятирічні дошкільники починають відрізняти навчальні завдання від гри, практичних життєвих ситуацій, з інтересом ставляться до навчання, але сприймають і запам'ятовують тільки ті знання, які можна безпосередньо використати в грі або в художній діяльності. Діти звертаються до дорослих із проханням оцінити правильність виконання навчальних завдань. У старших дошкільників розуміння відмінності між серйозною справою, заняттям та грою набуває ще більш виразного характеру. Цьому сприяє відчуття важливості занять, усвідомлення себе на порозі нового, шкільного життя. *Діти прагнуть навчатися*. З'являється особливий інтерес до читання, навчання математики, потреба виявити себе в цих видах діяльності. Наприкінці дошкільного віку діти не просто "утилітарно" засвоюють знання, які можна було б ужити під час гри, конструювання тощо, а й знання "про запас", які не дають відразу ситуативної користі. Розвиваються навчальні вміння усвідомлення завдання, способу дії, самоконтролю в процесі виконання завдань, самооцінювання навчальних досягнень. Однак переважна кількість дітей, як і раніше, схильна переоцінювати свої можливості.

Процес навчання супроводжується позитивними інтелектуальними емоціями. У цьому діти вбачають шлях до дивовижних відкриттів. Тому неврахування в процесі навчання вікових особливостей дітей, образності їхнього мислення, емоційності (репродуктивні методи навчання, занадто абстрактний характер матеріалу, відсутність ситуацій, сповнених світлою радістю пізнання, тощо) відбивається не тільки на якості навчання, а й у цілому на особистісному розвитку дитини.

Розвиток пізнавальної сфери

Сприймання. У п'ять років обстеження предмета набуває *систематизованого планового характеру*. Воно вже не має глобального характеру, виділяється властивість предмета, і сама ця окрема властивість є об'єктом спеціального розгляду. Властивість предмета називається словом та стає *категорією пізнавальної діяльності* (категорії кольору, величини, форми, просторових відношень). Посилюється усвідомлене сприймання. Завдяки аналітичності і свідомості сприймання діти в змозі послідовно, детально розглядати малюнки, інтерпретувати їх, давати правильні пояснення сюжету. Удосконалюється сприйняття простору та часу.

Наприкінці шостого року сприймання стає ще більш цілеспрямоване, точне й узагальнене. Діти правильно бачать пропорції предметів, виокремлюють просторові, кольорові ритми,

бачать перспективні відношення в малюнку. За спеціального навчання вдосконалюється слухове сприйняття мовлення та музики.

Пам'ять — довільна як під час сприйняття і збереження інформації, так і під час відтворення. Діти продовжують оволодівати вмінням виділяти мнемічну мету, тобто самі намічають запам'ятати те, що необхідно. До операцій запам'ятовування відноситься не лише голосне повторювання, а й повторення пошепки. Стає доступним смислове запам'ятовування, що базується на розумінні матеріалу, встановленні значущих зв'язків між частинами інформації. Однак мимовільна пам'ять більш продуктивна, особливо якщо вона пов'язана із проявами інтересів, інтелектуальних, естетичних, моральних емоцій.

Мислення. Відбувається бурхливий розвиток *наочно-образного* мислення. З'являється здатність використання в мисленні *модельних образів*, які за допомогою схем, символів матеріалізують приховані зв'язки між предметами та явищами. Завдяки цій здатності можливі: розуміння відношень різних предметів, їхніх складових, розуміння відношення частини й цілого (наприклад змісту віднімання та додавання), конструювання за простим кресленням (наприклад корабля), розуміння розвитку сюжету казки тощо.

Експериментування з новим матеріалом з метою відкриття нового — ще одна важлива характеристика мислення цього вікового періоду. В дітей з високим рівнем пізнавального розвитку воно має чіткий, послідовний ("крок за кроком") характер. Кожний крок перетворень закінчується аналізом змін, а потім настає новий крок. Сам процес пошуку перетворень матеріалу має всі ознаки творчості: комбінування дій, дивергентність мислення.

Процес експериментування може здійснюватись не тільки наочно, а й подумки. Завдяки експериментуванню дитина несподівано одержує нові знання. Розвинені вміння з експериментування, комбінаторні дії, послідовність і чіткість перетворень — ознаки високого інтелекту та обдарованості.

Можливість високого рівня розвитку експериментування подумки, а також його чітка послідовність свідчать про те, що в цьому віці починає розвиватися *словесно-логічне мислення*. Діти розмірковують про явища, роблять елементарні висновки. Розвивається вміння докладно й послідовно розповідати про ті чи інші події. Однак у дитячій логіці можуть бути помилки, коли дитина не може в сукупності проаналізувати всі деталі ситуації або інтелектуального завдання, виокремити в них основне.

Результатом навчання та розвитку мислення є те, що ситуативні уявлення про світ систематизуються і стають *знаннями*. Серед них розрізняють:

- 1) стійкі та стабільні знання;
- 2) знання-здогадки, гіпотези.

Формуються узагальнені способи мислення: порівняння, відшукування схожості, відмінностей, класифікація, аналіз, поєднання тощо.

Розвивається здатність бачити суперечності в явищі і прогнозувати майбутні події.

Запитання дитини здебільшого спрямовані на пізнання світу, отримання знань.

Мовлення. У п'ять років закінчується сензитивний період розвитку мовлення. Це означає, що основні його складові, які виявляються в таких його показниках, як-от: активність, зв'язність (діалогічність), розуміння іншого, тісний зв'язок із мисленням тощо, — мають бути сформовані в цей період. Діти користуються розгорнутими фразами, можуть скласти невеликі сюжетні розповіді.

Наприкінці шостого року мовлення набирає ознак *внутрішнього*, що сприяє розвитку здатності діяти подумки, подумки планувати, контролювати діяльність. З'являється *пояснювальне мовлення*. До шести років діти вільно говорять, висловлюють свої враження та думки, їм доступний звуковий аналіз мовлення.

Уява все більше набирає творчого характеру. Дитина здатна передбачати майбутнє, може уявити не тільки кінцевий результат власної діяльності, а й її проміжні етапи.

П'ять років — період розквіту наївної креативності дитини, що базується, з одного боку, на яскравих образах, емоційності, імпульсивності й жвавості поведінки дитини, а з іншого, на незнанні законів логіки, загальних закономірностей явищ, відсутності жорстко закріплених правил мислення. Разом із тим, розвиток більш тісних зв'язків із мовленням, формування довільності у виникненні продуктів уяви, критичність мислення, прагнення до наслідування інших та нормативності поведінки в дитини старшого дошкільного віку створюють умови виникнення діалектичних суперечностей у розвитку уяви.

Наприкінці дошкільного віку дитина розрізняє уявне й вигадане, фантастичне й реальне.

Увага. Наприкінці шостого року складається довільна увага. Дитина може цілеспрямовано, свідомо виділяти предмети з оточення, які їй потрібні, зосереджуватись на них.

Емоційний розвиток

Діти старшого дошкільного віку більш стримані та менш образливі. Наприкінці шостого року можуть приховати страх, агресію, сльози. Засвоюють “мову” почуттів: міміку, жести, пози, інтонації голосу тощо. Відбувається подальша *диференціація почуттів*. Тепер уже діти здатні відчувати гордість, жалість, ревності, заздрощі. У ставленні до дітей інших вікових категорій виникає специфічне почуття “старшості”.

Сильні переживання в дітей можуть викликати непорозуміння з дорослими й ровесниками. Іншими джерелами почуттів є краса природи, речей, твори мистецтва.

Розвиток вольової сфери

Дитина п'яти років може обмежувати свої бажання, долати перешкоди, правильно оцінювати результати власних дій. Наприкінці шостого року дитина може підкоряти свою увагу вимогам дорослого та усвідомлювати цю необхідність. Розвивається здатність передбачати наслідки дій. Формується почуття відповідальності за свою поведінку, елементи самоконтролю. Дитина підпорядковує свої дії меті, але привабливі обставини можуть відвернути її увагу від намірів. Здатність наслідувати позитивний еталон поведінки краще реалізується в присутності дорослого.

Контролювання власної поведінки стає більш тривале і стійке.

Упродовж старшого дошкільного віку дитина набуває здатності довільно керувати пізнавальними процесами, однак це управління відбувається досить важко.

Розвиток особистості

До старшого дошкільного віку дитина приймає оцінки власної поведінки та особистості на віру. Наприкінці шостого року уявлення про себе стають більш самостійні. Зростає критичність дитячої оцінки. Однак самооцінка все ще залишається завищеною, і це є нормальним явищем психічного розвитку дитини.

У цей період формуються нові якості особистості: почуття справедливості, адекватне переживання удачі або невдачі, здатність регулювати спільну діяльність, колективізм, дисциплінованість, стриманість, відповідальність.

Яскраво виражена потреба в спілкуванні з ровесниками призводить до мимовільного порівняння себе з іншими, до наслідування дій іншого. У цей період також різко зростає прагнення до участі в якій-небудь справі з іншими. Наприкінці шостого року виникають спільноти дітей, які займаються однією діяльністю, грою (3–4 дітей, іноді в хлопчиків — 8–9 осіб). Виявляються елементарні форми групової солідарності. Діти починають вирізняти особисті властивості однолітків: “дуже добрий”, “гарно стрибає” тощо.

Під впливом засвоєння норм та правил формуються етичні еталони поведінки.

Можливі кризисні періоди

Можливості дитини переросли види діяльності, у яких вона задіяна, і насамперед — гру: соціальна ситуація розвитку: “Я великий(а)”, “Я немалий(а)” — домагання ролі дорослого, усвідомлення ролі школяра, прагнення до самостійності. Тому дитина з радістю сприймає перспективу вступу до школи.

Новоутворення старшого дошкільного віку

Становлення ієрархії мотивів діяльності (на перший план виступають мотиви морального змісту); формування диференційованої самооцінки; виникнення потреби в суспільно значущій діяльності; здатність до рефлексії; антиципація (передбачення можливих дій та оцінок із боку інших, попередження тієї чи іншої ситуації).

Освітня лінія “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”

ІНВАРІАНТНА ЧАСТИНА

Здоров'я та фізичний розвиток

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Здоров'я

Розширювати, уточнювати уявлення й елементарні знання про тіло — частини, функції, системи та їхнє фізичне здоров'я.

Уточнювати знання та поняття про настрій.

Продовжувати вчити спостерігати за своїм настроєм і настроєм інших дітей, дорослих.

Формувати нові знання про кістяк дитини: кістки, м'язи, суглоби.

Сформувати уявлення про їхню роль у розвитку та збільшенні тіла, формуванні і зміцненні фізичного здоров'я.

Учити диференціювати відчуття тіла, різних його частин.

Закріплювати поняття про людину, її частини тіла, деякі зовнішні та внутрішні органи.

Знайомити з головними умовами довгого життя, які покращують (погіршують) його, — праця, настрої, довкілля, погода, природа, краєвид, сезонність, побут, виробництво тощо.

Розширювати, уточнювати й систематизувати уявлення про: користь живої та неживої природи для здоров'я дитини (людини), вплив її на фізичне і психологічне здоров'я; вплив поведінки дитини (людини) на стан живої та неживої природи.

Розуміти значення природи в житті дитини (житті людини), для її організму, фізичного і психічного здоров'я.

Дати знання про вплив стану Землі, погодних та температурних явищ на здоров'я дитини (людини).

Розуміти залежність дитини (людини), рослин і тварин від стану природи та їхнього ставлення до природи. Установлювати взаємозалежність сезонних змін і самопочуття дитини (людини).

Знайомити з інформацією про вплив комах на здоров'я дитини (людини).

Формувати навички використання рослин у харчуванні.

Рухова активність і саморегуляція

Вправляти в розвитку та зміцненні фізіологічні системи: серцево-судинну, дихальну, нервову, руховий апарат, шкіру тощо.

Формувати навички стрибків у висоту і довжину з розбігу, інтенсивно розбігатися, групувати тіло в процесі польоту, м'яко приземлятися.

Учити нових прийомів гри з м'ячем (мішечками та іншими предметами): підкидати й ловити та вести м'яч (по колу, з відбиванням від землі) однією або двома руками, поєднувати замах з енергійним кидком предмета.

Ознайомити з лазінням по канату як у спортивній залі, так і на майданчику. Тренувати поєднання ходьби по похилій дошці з лазінням по гімнастичній стінці.

Учити чергувати повзання з іншими видами рухів: ходьбою, бігом, переступанням тощо.

Розвивати рухові якості: швидкість, спритність, загальну витримку, силу, гнучкість.

Навчити аналізувати особисті рухи та рухи однолітків, порівнювати їх зі зразком дорослого.

Самостійно розташовувати фізкультурний інвентар на занятті.

Формувати сміливість, дисциплінованість, організованість, самостійність, виявлення почуття дружби, взаємодопомоги. Оволодівати знаннями з різних видів спорту.

Навчити різних способів ходьби: на носках, п'ятках, на зовнішньому й внутрішньому боці стопи, навприсядки, схресним кроком, спиною вперед, із предметами в руках перед грудьми, за спиною, приставним кроком.

Ходити в колоні по одному, парами та по 3–4 дитини зі зміною темпу. Ходити із заплученими очима (3–4 м).

Удосконалювати різні види бігу: з подоланням перешкод — оббігати й перестрибувати предмети (іграшки, кубики, м'ячі) в середньому та швидкому темпі.

Учити бігати: “змійкою”, між розставленими на підлозі предметами в одну лінію, не торкаючись їх; “зигзагом”, “равликом”; вправляти в човниковому бігу 3 x 10 м на швидкість.

Бігати з максимальною швидкістю 20 м за 5,4–6 с, 30 м за 7,9–7,3 с, у повільному темпі 2–2,5 хв.

Пробігати повільно 300–350 м по пересіченій місцевості.

Навчити: стрибати на одній нозі, потім на другій, змінюючи їх поперемінно, просуваючись уперед; застрибувати на предмети: колоду, лаву, куб, пеншок (заввишки до 20 см).

Удосконалювати: стрибки в довжину з місця (відстань 80–90 см), у висоту (35–45 см) з повільного, потім інтенсивного розбігу 6–8 м; стрибки в довжину (на 130–150 см) з розбігу 8 м (повільного, потім інтенсивного).

Формувати вміння й навички стрибати через довгу скакалку, обертаючи її вперед та назад у різних темпах (повільному, швидкому).

Учити перекидати м'яч з однієї руки в іншу в різному темпі (повільному, швидкому).

Закріплювати вміння: відбивати м'яч від землі на місці (не менше 12 разів підряд) у різному темпі і просуваючись уперед поперемінним та приставним кроком (до 5–6 м); перекидати м'яч одне одному обома руками від грудей, із-за голови, стоячи або рухаючись уперед; знизу з відскоком від підлоги, ловити його з різних вихідних положень (стоячи, сидячи).

Формувати вміння й навички кидати великі м'ячі від грудей, знизу та з-за голови обома руками в кільце, прикріплене на відстані 2,2 м. Відбивати м'яч від підлоги (землі) з різною швидкістю і положенням тіла (стоячи на місці або рухаючись повільним, швидким кроком уперед).

Вправлятися: в повзанні на передпліччях та колінах, штовхаючи головою перед собою м'яч (5–6 м); перелізати з похилої дошки (заввишки 30–40 см) на гімнастичну стінку; перелізати через лаву.

Навчити: сидячи на лаві, колоді, пересуватися вперед за допомогою рук і ніг.

Удосконалювати вміння: лазити по гімнастичній стінці однойменним способом у різному темпі; перелізати приставним кроком з одного прольоту стінки на інший у повільному темпі; пролізати в обруч грудьми вперед, лівим та правим боком.

Учити: тримаючись за канат (жердину) з положення сидячи, перехоплюючи його руками, перейти у вис стоячи; піднятися на носки, захопити руками канат над головою, на короткий момент відірвати ноги від підлоги (повиснути); захоплювати канат ступнями ніг; лазити по канату (жердині) довільним способом.

Навчити ходити й бігати по дошці, покладеній похило (завширшки 15–20 см, кут нахилу 15–20 градусів).

Удосконалювати ходьбу по рейці гімнастичної лави, по мотузку (завдовжки 8–10 м), покладеному на підлогу прямо, по колу, зигзагоподібно, “змійкою”, з торбинкою або медицинболом на голові (маса 500 г) у різному темпі.

Учити: стоячи на гімнастичній лаві (колоді), підніматись на носки, повертатись навколо себе з різними положеннями рук; стояти на одній нозі (друга відведена назад, руки в сторони) впродовж 20–40 с; крутитися парами, тримаючись за руки зі зміною темпу.

Привчати: свідомо ставитися до досягнення чіткості у виконанні фізичних вправ, аналізувати свої рухи, порівнювати їх зі зразком вихователя.

Загальнорозвивальні вправи виконувати з різних вихідних положень (стоячи, сидячи, лежачи) з використанням гімнастичних палиць, обручів, скакалок, м'ячів та інших предметів.

Удосконалювати виконання вправ для рук і плечового поясу: розводити руки в сторони, випрямляти вперед, розгинати руки в ліктях, піднімати руки вгору, розводити в сторони долонями вгору.

Піднімати руки вперед-вгору зі зчепленими в замок пальцями (кисті повертати всередину тильною стороною).

Учити виконувати вправи для ніг: присідати кілька разів підряд, кожного разу нижче, піднімати пряму ногу перед махом.

Робити випад уперед, убік, тримаючи руки на талії, виконуючи руками рухи вперед, убік, угору.

Розучувати вправи для тулуба: стати до стіни без плінтуса, притиснутися до неї потилицею, плечима, спиною, сідницею з п'ятками, піднімати руки вгору та опускати їх униз.

Притиснувшись спиною до гімнастичної стінки, взятися руками за рейку (на рівні стегон), по черзі піднімати зігнуті й прямі ноги.

Прийняти упор присівши, з нього переходити в упор присівши на одній нозі, відводячи другу вбік.

Стоячи на колінах, робити переكاتи в положення сидячи на підлогу праворуч та ліворуч від колін.

Лежачи на животі, упиратися руками, випрямляти їх, трохи піднімаючи голову і плечі.

Підтягуватися на руках по гімнастичній лаві.

Учити танцювальних вправ: крок галопу, чергування простого та дрібного кроку.

Розходитись і сходиться парами. Творчо застосовувати знайомі танцювальні рухи.

Удосконалювати шиккування та перешиковування: у колони, шеренгу по одному, парами, в коло.

Перешиковуватися з однієї колони в три, чотири через центр трійками, четвірками, повертатися праворуч і ліворуч.

Учити ігор із ходьбою, бігом, рівновагою; вправлятися в повзанні та лазінні; виконувати рухи кидання й ловіння предметів; навчити орієнтуватися у просторі в рухливих іграх.

Учити виконувати послідовно вправи на доріжці перешкод: біг, підлізання під дугу, пролізання в обруч, ходьба по колоді (лаві), стрибок у глибину, швидке повернення на місце до старту.

Навчити правильно тримати ракетку в грі “Бадмінтон”.

У грі “Городки” вчити кидати біту збоку, приймати правильне вихідне положення; засвоїти три-чотири фігури.

У грі “Баскетбол” удосконалювати вміння перекидати м’яч однолітку обома руками від грудей, вести м’яч правою та лівою рукою з відскоком від землі (підлоги). Кидати м’яч у кошик обома руками від грудей, знизу, зверху.

У грі “Футбол” закріплювати удари по м’ячу з місця і з розбігу.

Учити вести м’яч правою та лівою ногою по черзі, ударяти м’ячем об стінку декілька разів підряд.

Влучати м’ячем у предмети (булава), забивати м’яч у ворота. Грати за спрощеними правилами.

У грі “Хокей” закріплювати прокочування шайби (маленького м’яча) ключкою в парній грі. Учити забивати шайбу у ворота. Грати за спрощеними правилами.

Відпрацьовувати катання на санчатах із гірки по одному, по двоє.

Закріплювати ходьбу на лижах: навперемінним ковзним кроком із палицями, виконувати повороти на місці переступанням лиж навколо п’яток праворуч і ліворуч, а також у русі.

Сходити на гірку драбинкою, спускатися зі схилу в середній стійці.

Продовжити формування навичок катання на велосипеді: по прямій та з поворотами праворуч, ліворуч.

Учити кататися на самокаті, відштовхуючись правою або лівою ногою.

У плаванні виконувати повзання на грудях, робити видих у воду.

Плавати з надувними іграшками або кругом у руках.

Плавати довільним способом до 10 м.

Залучати до участі в пішохідному переході: ходити в природному темпі в два переходи (по 25–30 хв. кожний).

Удосконалювати вміння переносити мінімальне фізичне перевантаження в короткий проміжок часу.

Навчити сидіти спокійно впродовж 30–35 хв.

Елементи туристичної діяльності

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Дати знання про нестандартні види туризму — спелеотуризм, кінний, подорож на повітряній кулі тощо.

Познайомити з розподілом туристських обов’язків, предметами, які, зазвичай, туристи беруть із собою в похід, взуттям і одягом туристів.

Навчити укладати рюкзак, зав’язувати найпростіші вузли.

Формувати уявлення про великий та малий привал, організацію біваку.

Знайомити з картою, планом — робота з планом мікрорайону, міста. Ознайомити з компасом. Дати уявлення як про стандартні, так і про нестандартні види туризму. Учити впізнавати знайомі місця на карті міста, мікрорайону.

ПОКАЗНИКИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- має прості уявлення та елементарні знання про тіло: частини, функції, системи;
- робить висновки про те, як стимулюється настрій, якими видами діяльності, як настрої відбивається на потребах, інтересах, діяльності, фізичному і психічному станах;
- знає про свій кістяк: кісті, м'язи, суглоби;
- уміє пов'язувати знання з особистою руховою діяльністю;
- сприймає диференційовані відчуття тіла, різних його частин;
- знає про деякі зовнішні та внутрішні органи людини;
- виконує технічно ходьбу й біг: енергійно відштовхується від підлоги, землі ногами, піднімає стегно вгору, збільшує довжину кроку; бігає з різною швидкістю, поєднуючи біг із подоланням перешкод;
- учиться приземлятися відповідно до виду стрибка та утримувати тіло в правильному положенні;
- лазить по гімнастичній стінці (драбині) різними способами для рук і ніг (однойменним та різнойменним), акуратно злізає з неї;
- удосконалює навички пролізання: в обруч різними способами (лівим, правим боком, грудьми вперед); підлізає під дугу, куці боком і грудьми вперед; перелізає через колоду (лаву) довільним способом декілька разів;
- контролює особисту поставу, зміцнює стопу за допомогою коригувальних вправ;
- виконує доручення з догляду за фізкультурним інвентарем;
- виявляє: інтерес до особистого виконання фізичних вправ та однолітками; інтерес до цікавих подій фізкультурного життя в Україні;
- ходить, змінюючи положення рук (підняті вгору, витягнуті вперед, розведені в сторони), з оплесками в долоні перед тулубом, за спиною;
- бігає: на носках, високо піднімаючи коліна; короткими і широкими кроками; в колоні по одному, парами, трійками; перешиковується на сигнал із бігу врозтіч у колону по одному, парами;
- пробігає швидко відстань 10 м (4–5 разів із перервами);
- стрибає, стоячи на місці, з різних положень ніг: навхрест, нарізно, одна нога вперед, друга назад; перестрибує з ноги на ногу на місці, просуваючись уперед із різними положеннями рук (на талії, розведені в сторони, підняті вгору);
- перестрибує обома ногами предмети (5–7 предметів) висотою 20–25 см, закріплює підстрибування до предмета, підвішеного на 15–20 см вище від піднятої вгору руки;
- вправляється в стрибках: у глибину (з колоди, лави, куба, пенька заввишки 30–40 см) у зазначене місце; через коротку скакалку (у різному темпі);
- кидає: м'яч угору, об землю з різною швидкістю і ловить його обома руками не менше як 8–10 разів підряд, однією рукою — не менше як 6–8 разів підряд; м'ячі, торбинки з піском (маса 200 г) правою та лівою рукою у вертикальну і горизонтальну ціль із відстані 3,5–4 м; на дальність не менше 6–9 м (наприкінці року), регулюючи силу кидка;
- ловить м'яч із різних вихідних положень (стоячи, сидячи);
- повзає по лаві, колоді, похилій дошці в упорі стоячи на колінах, спираючись кистями рук у різному темпі;

- повзає на грудях та животі по лавах різної довжини, рухаючи кінцівками поперемінно з різною швидкістю, чергує повзання з іншими видами рухів — ходьбою, бігом, переступанням тощо;
- підлізає: під дугу, мотузку, палицю, розміщені на висоті 40–50 см, різними способами: головою вперед, боком (лівим, правим); під гілки кущів, дерев грудьми вперед і боком;
- переступає приставним кроком убік на п'ятках, спираючись носками ніг на палицю, канат;
- виконує приставні кроки з присіданням, змінює характер рухів на швидкий, пошавлений, виконує ритмічний малюнок;
- спритна, смілива під час катання з однолітками на велосипедах;
- може кататися на самокаті за допомогою дорослого;
- самостійно виконує рухи ногами (вгору, вниз) сидячи, лежачи на м'якому та спираючись на руки;
- активно відпочиває між пішохідними переходами, бере участь у рухливих, спортивних іграх;
- може деякий час обходитись без їжі;
- може інформувати словами вихователя про своє перенапруження і почуття дискомфорту від нього.

Гігієна та безпека життєдіяльності

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Здоров'я та хвороба. Гігієна

Навчити поводитися згідно з хворобливим станом. Дати знання про деякі лікувальні процедури: лежати в ліжку, вживати ліки.

Учити усвідомлювати вплив спраги й голоду на поведінку (власну) людини (дитини) та її діяльність.

Закріплювати знання про наявність в організмі мікроістот (вірусів, мікроорганізмів, бактерій) і які негативні явища вони в ньому викликають.

Навчити правил догляду за обличчям, шиєю, вухами, руками, ногами, нігтями, волоссям, ротом, зубами. Допомогти оволодіти навичками самостійного виконання основних гігієнічних процедур (вмити обличчя, шию, вуха, руки, ноги, тіло, органи виділення, почистити зуби).

Учити користуватися масажною щіткою, ножицями, пилочкою для нігтів. Учити контролювати свою поставу в процесі занять та в повсякденному житті.

Навчити з'їдати всю страву, їсти й пити беззвучно, користуватися виделкою, ножом. Під час їди не заважати одноліткам, за потреби допомагати; без нагадування полоскати рот після їжі.

Засвоювати знання про користь для зміцнення здоров'я та попередження хвороби: загартування, щоденної ранкової гімнастики, плавання, правильного харчування, догляду за тілом.

Навчити найпростіших прийомів загартування: обливання ніг, вологе обтирання тощо.

Реалізовувати навички здорового способу життя: загартування, виконання гімнастичних вправ.

Сформувати уявлення й поняття про те, що людина може жити довго, якщо вона піклується про своє тіло, мозок, настрій.

Дати знання про: зв'язок ваги тіла, його здоров'я з кількістю та якістю їжі; назви напоїв: кефір, кисляк, йогурт тощо, їхня роль для організму.

Безпека життєдіяльності

Безпека в побуті. Дати знання про правила безпечного користування електронагрівальними приладами (плойками, прасками, кип'ятильниками тощо), печами, камінами; побутовою технікою (холодильниками, пирососами тощо), слюсарними інструментами, голками, цвяхами, водою (гарячою, холодною). Називати причини виникнення пожеж (пустощі із сірниками, запальничками, вибуховими речовинами).

Уміти робити вибір місця і предметів для гри, безпечного розташування іграшок. Дати знання, як уникнути небезпечних ситуацій за відсутності дорослих (поведінка на балконі, біля вікна, на горищі).

Дати знання про правила поведінки, якщо сторонні намагаються проникнути в житло, виникають вимагання з боку доросліших дітей, про небажаність розповсюдження інформації про купівлю коштовних речей удома; якщо виникають загрозові зустрічі в ліфті та під'їзді: пропонування незнайомцями ласощів, висловлення бажання прогулятися або поїхати на автомобілі, зайти у квартиру тощо; як необхідно діяти, коли дзвонять у двері, по телефону.

Безпека на ігрових і спортивних майданчиках, під час перебування в групі. Дати знання, як себе поводити під час рухових ігор, спортивних змагань, про правила запобігання травматизму.

Дати знання, що конфліктні ситуації з іншими дітьми — одна з причин можливих травм.

Безпека під час перебування на вулиці. Дати знання про назву мікрорайону, основні дороги, вулиці, розташовані навколо дитячого садочка, безпечний маршрут від дому до садочка.

Розрізняти дорогу та її основні частини: проїжджа частина, тротуар, узбіччя, кювет, їхнє призначення. Навчити орієнтуватися під час руху, розуміти сигнали світлофора.

Дати знання про правила переходу вулиць і доріг регульованими пішохідними переходами, безпечні місця переходу дороги в мікрорайоні дошкільного навчального закладу. Називати місця для розваг та ігор на вулицях.

Дати знання, що бруківка не для ігор; називати місця для катання на велосипедах, самокатах, роликах, ковзанах, санках, лижах.

Ознайомити з правилами користування громадським транспортом, правилами очікування громадського транспорту, посадки і висадки пасажирів. Дати знання про правила поведінки пасажирів у салоні транспортного засобу; зупинка громадського транспорту — найнебезпечніше місце для пішохода.

Дати знання про правила поведінки в дорожньому русі під час екскурсій великих груп дітей, користування транспортними засобами (метро, автобус, трамвай, канатні дороги тощо).

Ознайомити з правилами поведінки під час зустрічей із незнайомими людьми, як себе поводити в незнайомих місцях, коли заблукали, уміти повідомити дорослих про небезпеку в разі її виникнення.

Безпека під час перебування біля водоймищ, грози, повені та інших стихійних лих. Дати знання про правила безпечної поведінки на воді влітку і взимку на льоду; сонячні та водні процедури, їхню користь і шкідливість для організму дитини. Судомо: причини виникнення та способи її позбутися.

Пожежна безпека. Електротравматизм. Сформувані уявлення про запалювальні засоби, пожежонебезпечні об'єкти, причини виникнення пожеж.

Дати знання про основні правила пожежної безпеки в житловому приміщенні, під час відпочинку в лісі, на лузі, в степу; попередження пожеж; небезпечність ігор із вогнем.

Навчити безпечно користуватися електроприладами. Дати знання про електромережу й розподіл електроенергії в приміщенні (вимикачі, розетки, перехідники, лічильники тощо).

Сформувані уявлення про небезпеку електротравматизму.

Дати знання про шкідливі звички, що небезпечні для життя та здоров'я.

Показники компетенції дитини з гігієни та безпеки життєдіяльності:

- може прийняти рішення в разі екстремальних ситуацій удома; обирати безпечні місця для ігор; безпечно користуватися сірниками; визначати призначення речовин за етикетками; користуватися ігровими комп'ютерними приладами (тривалість роботи, відстань від екрана тощо);
- може вибрати безпечні місця відповідно до змісту гри; уникати небажаних стосунків, уміти відмовлятися від небезпечних пропозицій з боку дорослих; доглядати свій одяг; вчасно використовувати вправи для зняття напруги, якщо стомлені очі, спина, пальці рук; правильно сидіти за столом під час виконання завдань, малювання тощо;
- може користуватися найбільш безпечним маршрутом від дому до садочка (з визначенням небезпечних частин маршруту); переходити вулиці й автомобільні магістралі, користуючись регульованими та нерегульованими пішохідними переходами; рухатися в складі великої групи під час екскурсій і вийти зі скрутного становища в разі відставання від неї; уникати та позбавлятися загрозливих (небажаних) стосунків; відповідно поводити себе, якщо знайдено небезпечні предмети; обирати безпечні місця для ігор удома й на вулиці;
- може організувати безпечні ігри біля водоймищ; купатися під наглядом дорослих, стрибати у воду; правильно користуватися сонячними процедурами; надати допомогу та самодопомогу під час судоми; учити плавати; передбачати екстремальні ситуації; оцінювати ситуацію й надавати оптимальну допомогу та самодопомогу відповідно до своїх можливостей;
- може: викликати по телефону пожежників, службу газу, швидку допомогу, міліцію; користуватися медикаментами: зеленкою, йодом, перекисом водню, лейкопластиром, бинтом, ватою; користуватися дозволеними батьками побутовими приладами й інструментами; зателефонувати батькам на роботу (родичам, сусідам, знайомим); обирати безпечні місця для ігор; правильно діяти, якщо ті, хто оточує, уражені електричним струмом;
- усвідомлює вплив стану тіла на здоров'я, визначає свій настрій;
- знає про вплив умов життя та виховання на стан організму;
- має навички догляду за власним тілом.

Самоставлення. Гендерна соціалізація

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Формувати елементарне уявлення про статеву двоїстість природи, особливості власної тілобудови. Учити орієнтуватися в ознаках власної статевої приналежності, спокійно, природно ставитися до оголеності (власної та інших людей) під час купання, перевдягання, фізіологічних відправлень тощо. Знайомити з майбутніми професіями відповідно до можливостей статі, інтересів і вподобань.

Поведінка хлопчиків. Формувати в хлопчиків уявлення про те, що вони — майбутні чоловіки. Учити брати на себе складні, нецікаві, але необхідні обов'язки, доручення. Виховувати силу, витривалість, вміння долати труднощі, досягати мети, бути спокійними, розсудливими, поважно ставитися до дівчаток, дорослих жінок. Розвивати вміння планувати діяльність та самостійно вирішувати проблеми, що виникають. Формувати уявлення про майбутню соціальну

роль: чоловік, батько, дідусь, брат. Виховувати повагу до жінки — матері, дівчинки — майбутньої матері.

Поведінка дівчаток. Формувати в дівчаток уявлення про те, що вони — майбутні жінки. Учити виконувати доручення, пов'язані зі створенням краси, затишку. Виховувати дбайливість, ніжність, чуйність, лагідність, бажання бути привабливими. Розвивати вміння планувати майбутню діяльність. Формувати уявлення про майбутню соціальну роль: дружина, мама, бабуся, сестра.

Хлопчики та дівчатка в спільних видах діяльності. Учити хлопчиків виявляти увагу до дівчаток, виховувати повагу до них, бажання надавати допомогу. Учити дівчаток ділитися з хлопчиками враженнями від красивого й некрасивого, доброго і злого тощо. Формувати вміння слухати одне одного, поважати думку кожного.

У самостійній діяльності стимулювати прояви моральних якостей, які характеризують поведінку хлопчика (дівчинки), в іграх добирати виконання ролей за професією відповідно до можливостей статі. Навчити орієнтуватись в ознаках статевої приналежності; володіти уявленнями про те, що він (вона) в майбутньому чоловік (жінка), поводитися відповідно до цього.

ПОКАЗНИКИ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- має уявлення про двоїстість природи, визначає спільне й відмінне між хлопчиком — чоловіком, дівчинкою — жінкою;
- для хлопчиків характерною є емоційна стриманість, для дівчаток — вольовий контроль над емоціями. Простежується прояв “чоловічих” (“жіночих”) способів поведінки в різних ситуаціях: хлопчики один з одним поводяться дещо інакше, ніж із дівчатками, вони демонструють силу, розум, гідність, а перед дівчатками — повагу до них, бажання надати допомогу. Дівчатка під час спілкування одна з одною обмінюються думками, міркуваннями про красиві предмети, книги, музику тощо, обмінюються думками із хлопчиками про прекрасне навкруги.

Інформаційна культура

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Розширення уявлень дітей про джерела інформації: ознайомлення із джерелами, способами передання, використання та зберігання інформації, яку використовують представники різних професій, їхнє порівняння; визначення наслідків недостатності інформації, передання неправдивої інформації і втрати інформації для представників різних професій та в різних ситуаціях повсякденного життя.

Формування уявлень дітей про способи забезпечення від неправдивої інформації, способи захисту інформації, найпростіші способи перевірки надійності інформації.

Учити перевіряти надійність інформації доступними способами, порівнювати різні способи передання і зберігання інформації, визначати їхню ефективність та надійність у різних ситуаціях повсякденного життя.

ПОКАЗНИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- розуміє, що різні люди можуть сприйняти одну й ту саму інформацію по-різному, тому під час розповсюдження інформації треба діяти обережно та диференційовано;

- знає, що не завжди всі джерела, способи передавання і зберігання інформації доречно порівнювати одне з одним;
- розуміє, чим масова інформація відрізняється від іншої, її особливості та особливості її використання.

ВАРІАТИВНА ЧАСТИНА

Розвиток духовного потенціалу

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Спонукаати дітей додержуватись установлених правил культури поведінки в дитячому садку і громадських місцях, виконувати їх без нагадування та за відсутності дорослих.

Формувати гуманні почуття, сформувати уявлення про доброту, чуйність, сміливість і боягузтво, скромність і зазнайство. Виховувати турботливе ставлення до людей, вміння помічати прикрощі та невдачі в однолітків; прагнення допомогти, стати на захист слабшого.

Виховувати доброзичливість у відносинах із людьми, дружні, товариські стосунки з однолітками. Спонукаати дітей висловлювати своє ставлення до вчинків ровесника, давати об'єктивну й доброзичливу оцінку; справедливо обґрунтовувати свої вимоги, пропозиції; допомагати правильно оцінювати власні вчинки.

Учити дітей ставити загальну мету в спільних іграх, праці, художній діяльності та досягати її, додержуватись правил взаємовідносин, гуманної спрямованості. Посилити увагу до формування основ морально-вольових якостей особистості дитини; організованості, дисциплінованості, самостійності в поведінці, стосунках і спільній діяльності, відповідальності та наполегливості в досягненні цілей.

Закріпити уявлення про доброзичливу поведінку, засвоєні в попередньому віці, познайомити з новими. Учити шанобливо ставитися до рідних, поважати думки й рішення батьків, залучатися до участі у веденні домашнього господарства: учити помірної стриманості в задоволенні своїх бажань.

Залучати дітей до моральних традицій християнської культури на основі зразків із життя конкретних історичних особистостей, допомогти дітям у розкритті для себе особистого смислу високих моральних цінностей, формувати в дітей позицію неприйняття цинічного раціоналізму, жорсткості, непристойності, жадібності, хамства.

Надати дітям орієнтири добра, істини, любові на основі віри, надії, любові; навчити бути чуйними до ровесників та старших, розвивати здатність до співпереживання, вміння вирішувати конфлікти.

Познайомити з книгою життя — Біблією, життям святих як зразком для наслідування у власному житті; увести дітей до кола основних християнських свят, показати їхній тісний зв'язок із народним життям, народним мистецтвом і творчістю.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З РОЗВИТКУ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ:

- розуміє та називає моральні якості, переживання і стан людини (смілива, добра, сильна, весела, сумна, радісна, сердита, скромна); поважно ставиться до людей, доброзичлива, ввічлива: вітається та прощається, ввічливо розмовляє, запитує, просить про що-небудь, дякує за послуги; дає дорослим дорогу, поступається місцем, піднімає річ,

що впала; вислуховує до кінця звернення дорослих, відповідаючи — дивиться в обличчя, охоче виконує їхні вказівки й вимоги;

- піклується про друзів, рахується з їхньою думкою, якщо оцінює свої вчинки та вчинки інших; піклується про малят (допомагає їм одягатися, роздягатися, розважає іграшкою тощо);
- слухає біблейські розповіді, бере участь у святах християнської культури як активний учасник і глядач.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- привернення уваги дитини до фізичних вправ як особливого об'єкта пізнання: педагог використовує показ у поєднанні з поясненням, частковий показ рухів, показ деяких вправ дитиною, вказівки, аналіз, оцінку рухів дитини, спонукає до оцінки рухів однолітка та елементарної самооцінки;
- розглядання фізкультурних знарядь, виконання рухів з ними відповідно до цих властивостей;
- використання спеціальних підготовчих вправ, що створюють м'язове відчуття правильного виконання елемента техніки основного руху, спортивної вправи;
- розвиток фізичних якостей за допомогою рівномірного, позмінного, ігрового, змагального методів;
- організація підготовчого періоду, спрямованого на розвиток фізичних якостей у дітей перед навчанням техніки найбільш складних основних рухів: стрибків у довжину та висоту з розбігу, лазіння по сходах різнойменним способом, метання вдалину способами “прямою рукою зверху”, “прямою рукою знизу”, “прямою рукою зверху”, “з-за спини через плече”;
- бесіди, читання дитячої художньої літератури, розглядання картин, фотографій, перегляд відеофільмів, комп'ютерні презентації про різні фізичні вправи, види спорту, спортсменів різного віку, з обмеженими фізичними можливостями;
- дидактичні ігри, що моделюють структуру основного руху, загальнорозвивальні вправи, що розширюють уявлення про фізичні вправи: ігри “Оживи чоловічка”, “Склади комплекс із карток”, “Що не так?”;
- створення умов для самостійної здоров'ятворювальної діяльності дітей, ініціювати різноманітні ігрові проблемні й пошукові ситуації щодо прояву здоров'язбережувальної компетенції старших дошкільників;
- пропонувати дітям ситуаційні завдання: склади режим дня для малюків (свого маленького братика, сестрички); придумай та покажи, як навчити маленьку дитину (брата, сестричку) мити руки, витирати руки насухо рушником, полоскати рот після їжі; розкажи, що буде з твоєю улюбленою лялькою, якщо вона перестане мити руки, якщо не буде чистити зуби, якщо відмовиться пити ліки; вибери, які з цих продуктів найкорисніші; подивися на ці картинки і розкажи, які діти вміють стежити за своїм здоров'ям;
- організувати разом із дітьми найпростіші практичні ситуації: як вчинити, якщо закладено ніс, захворіло вухо, промокли ноги, як провести гімнастику для очей, як піклуватися про шкіру;
- залучати дітей до проектної діяльності, пропонуючи самостійно вирішити завдання, пов'язані зі здоровим способом життя та поведінкою: “Створюємо абетку здоров'я”,

“Шукаємо відповідь на запитання “Хто допомагає нам бути здоровим?”, “Придумуємо рекламу корисних для здоров’я продуктів”, “Придумуємо рецепт “салату здоров’я”, “Малюємо плакат для малят “Як допомогти побачити хороший сон”;

- читати дітям літературні твори відповідної тематики;
- пропонувати матеріали для образотворчої діяльності, що дозволяє дітям у малюнку відобразити своє ставлення до фізичної культури, свої інтереси;
- доцільна інтеграція з іншими освітніми лініями.

Освітня лінія “ДИТИНА В СОЦІУМІ”

Соціалізація. Сім’я. Родина

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Формувати культуру особистості, пропонувати докладно розповісти про себе (події біографії, захоплення) і свою родину, називати не тільки імена батьків, а й пояснювати їхні професійні обов’язки.

Вправляти в шанобливому ставленні до тих, хто оточує, дбайливому ставленні до малюнків, літніх людей; привчати допомагати їм.

Надавати можливість самостійно придумувати нові й оригінальні сюжети ігор, творчо інтерпретуючи минулий досвід ігрової діяльності та зміст літературних творів (розповідь, казка, мультфільм), пояснювати одноліткам зміст нових для них ігрових дій.

Залучати до участі в різних театралізованих виставах: ігри в концерт, цирк, показ сценок із вистав; проявляти вміння використовувати засоби виразності (поза, жести, міміка, інтонація, руху) і театральні-ігрові здібності.

Учити врегульовувати ігрові відносини, аргументуючи свою позицію. Учити взаємодіяти з партнерами по грі, прагнути домовитися про розподіл ролей; контролювати дотримання правил (може обуритися несправедливості, поскаржитися вихователю).

Дати знання про правила поведінки та як керуватися ними, взаємодіючи з вихованцями своєї групи, прагнути утримати їх від “поганих” учинків, пояснювати можливі негативні наслідки.

Стимулювати до розповідей про дітей в інших країнах, права дітей у світі (Декларація прав дитини), українські й міжнародні організації, що займаються контролем дотримання прав дитини (ЮНЕСКО).

Поширювати коло спілкування з малознайомими людьми, а саме: у спільній діяльності в м’якій, привітній формі висловлювати свої пропозиції, поради, прохання; надавати емоційну підтримку однолітку в разі утруднень; піклуватися про друзів, які тимчасово не відвідують дошкільний навчальний заклад із різних причин; визначати різні емоційні стани однолітків, дорослих, тварин (у реальному житті та в художніх творах) відповідно до способів вираження ними експресії (міміка, жести, поза, інтонації тощо).

Учити надсилати листа з привітанням, використовувати різні ситуації для спілкування по телефону; за допомогою соціально прийнятих засобів спілкування захищати себе, виявляти почуття власної гідності в ситуаціях, коли партнер у грі кричить, сердиться або командує; ви-

користувати ці вміння як під час спілкування з невпевненими в собі дітьми, так і з однолітками з підвищеною імпульсивністю, проявами агресії.

Допомагати в рольових і режисерських іграх відтворювати стосунки між дітьми в групі дошкільного навчального закладу та дорослими в сім'ї; усвідомлювати необхідність і доцільність виконання правил у взаємодії з людьми різного віку та статі; із задоволенням перебувати серед однолітків і дорослих у дошкільному навчальному закладі та вдома.

Сприяти самостійності у використанні отриманих знань у різних видах творчої, продуктивної і комунікативної діяльності.

Показники соціальної компетенції дитини:

- адекватно ідентифікує себе з представниками своєї родини і статі;
- добре орієнтується в правилах культури поведінки, володіє різними формами та засобами спілкування;
- виявляє доброту, турботу, увагу; уміє просити допомоги й надавати її в разі потреби; поважає бажання інших людей; може стримувати себе та заявляти про свої потреби в прийнятній формі; добре орієнтується в новій обстановці; розуміє різний характер ставлення до неї тих, хто оточує; уміє помічати зміни настрою, емоційні стани близьких дорослих й однолітків, ураховувати це під час спілкування;
- керує своєю поведінкою, прагне спілкуватися та діяти так, щоб не заважати іншим;
- має позитивну самооцінку і розуміє свою соціальну відповідність у партнерських взаємовідносинах з однолітками.

Соціалізація. За межами сім'ї, родини, житла

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Дитячий садок. Дати знання про адресу, номер, назву дитячого садка та групи, дорогу з дому до дитячого садка.

Учити дітей вільно орієнтуватися в приміщенні дитячого садка і в найближчому мікрорайоні (де розташовані крамниця, аптека, поліклініка, пошта, школа, бібліотека).

Продовжувати формувати уявлення про працю дорослих у дитячому садку, учити правильно називати їхні професії (завідувач, методист, завгосп та ін.). Учити розповідати про дитячий садок, працю дорослих, цікаві події, свята, про дітей своєї групи.

Дати знання про те, що старші діти готуються до школи: їм багато треба вміти, щоб бути добрими школярами. Учитись у школі потрібно для того, щоб бути освіченою людиною, і в цьому учням допомагають учителі. Сформувані уявлення про клас та шкільні речі.

Виховувати бажання йти до школи.

Вулиця, місто (село), область (край). Формувати сукупність уявлень про рідне місто (село), рідний край, які об'єднані історичними зв'язками і географічним розташуванням населеного пункту, особливостями праці дорослих, засобів зв'язку тощо. Познакомити дітей із краєзнавчими об'єктами своєї області: економічними (заводи, господарства, шахти); історичними (пам'ятники, заповідники, пам'ятки природи тощо); культурно-мистецькими (театри, музеї, бібліотеки, навчальні заклади тощо).

Сформувані уявлення про зв'язки між окремими явищами (територія будь-якої області велика: на ній розташовано багато міст та сіл; місто більше за село, велике місто має центральну частину і райони (мікрорайони)).

Продовжувати формувати уявлення про місто (село), край, де живе дитина, про походження його назви, про славне історичне минуле (Запорозька Січ, козацька слава тощо) та про трудове сьогодення.

Учити диференціювати поняття *місто, село, область*, знаходити схоже й відмінне. Продовжувати формувати знання щодо орієнтації у своєму мікрорайоні: знання своєї вулиці та прилеглих до неї. Формувати уявлення про те, чим місцезнаходження однієї вулиці відрізняється від іншої. Учити визначати місцезнаходження дому, дошкільного навчального закладу, місця роботи батьків, крамниці, аптеки, поліклініки тощо.

Формувати уявлення про те, що потребу людини в теплі, світлі й воді задовольняють різні технічні комунікації (гідроелектростанції, атомні станції, тепломережі, служби водопостачання тощо).

Продовжувати ознайомлювати з основними соціальними спорудами міста, області та їхнім призначенням, дати знання про людей, які там працюють, їхні професії, роль їхньої праці для всього міста, краю.

Рідний край. Україна. Продовжувати формувати уявлення дітей про рідне місто (село), край. Дати знання про основні пам'ятки історії і природи (річки, водоймища, балки, гори). Знайомити з підприємствами та установами, які знаходяться в найближчому оточенні.

Учити демонструвати уявлення про рідну країну, державні свята, знання про визначні пам'ятки, культуру, традиції рідного краю.

Поширювати елементарні знання про Україну: територія, населення, кордони, сусіди нашої держави. Природа України: великі річки (Дніпро, Десна, Буг), гори (Карпати), моря.

Давня назва України — Київська Русь. Слов'яни — давні народи, які жили на території нашої країни. Давні князі Київської Русі — Святослав, Володимир, Ярослав.

Пам'ятки національної історії України: Запорозька Січ, острів Хортиця, Жовті Води, Канів.

Багатство країни й рідного краю. Армія — захисниця України, вона захищає кордони нашої Батьківщини, охороняє життя, мирну працю, дитинство.

Дати знання про видатних людей рідного краю та України.

Засоби пересування та зв'язку. Ознайомити з підземним транспортом — метро (у великих містах України, як-от: Київ, Дніпропетровськ, Харків); навчити групувати, порівнювати види транспорту за способом пересування (наземний, підземний, водний, повітряний тощо).

Учити розрізняти й називати міський транспорт (автомобіль, автобус, вантажна машина) та сільськогосподарські машини (трактор, комбайн, сіялка, бурякозбиральна машина тощо).

Сформувати уявлення про різні види спеціального транспорту, його обладнання механізмами і пристроями для виконання певного виду робіт (поливальна машина, снігозбиральна, пожежна тощо).

Навчити називати, групувати, порівнювати різні види транспорту за способом пересування (наземний, підземний, водний, повітряний), за призначенням (пасажирський, вантажний, спеціальний) та розуміти залежність будови транспортних засобів від способу пересування (у літака округлі форми, щоб долати сильний опір повітря, у корабля гострий кіль, щоб розсікати воду), призначення й характеру вантажу.

Учити розрізняти та називати трудові дії людей на транспорті, продовжувати формувати уявлення про те, хто керує транспортними засобами пересування (шофери, машиністи, капітани, льотчики, космонавти тощо).

Сформувати систему уявлень про характер, значення і взаємозв'язок роботи працівників транспорту: для забезпечення роботи громадського транспорту багато людей різних професій

обслуговують пасажирів на вокзалах, станціях, у портах та в дорозі: готують до рейсу літаки, поїзди, автобуси, забезпечують порядок руху транспорту (робота світлофорів, ремонт шляхів).

Навчати порівнювати, знаходити спільне й відмінне в конструкції різних видів пасажирського та вантажного транспорту. Сформувати уявлення про порядок руху пасажирського транспорту (маршрути, рейси, зупинки для входу і виходу пасажирів).

Учити правил користування громадським пасажирським транспортом.

Формувати систему уявлень про різні форми зв'язку.

Дати знання про пошту як установу зв'язку: про її призначення (забезпечити приймання, доставку та пересилання кореспонденції: листи, листівки, бандеролі, посилки, грошові перекази).

Дати знання про взаємозв'язок роботи працівників пошти, про використання машин для полегшення і прискорення обробки та перевезення кореспонденції.

Поглибити знання дітей про працю листоноші (розносить листи, газети, журнали за адресами).

Учити правильно вказувати адреси на конверті: адресу відправника і прізвище одержувача, назву вулиці, номер будинку та квартири, назву міста й/або області, району, села, поштовий індекс.

Сформувати систему уявлень про сучасні засоби зв'язку: пошту, телефон, факс, електронну пошту, радіозв'язок, супутниковий зв'язок.

Ознайомити із засобами комунікацій та друку (телебачення, радіо, газети, журнали) і характером роботи людей, зайнятих у цій сфері.

ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- вільно орієнтується в приміщенні дитячого садка та на його території, у найближчому районі (мікрорайоні);
- виконує правила поведінки в транспорті; сумлінно виконує обов'язки чергового, досягає прикінцевого результату згідно з визначеною метою;
- уміє розрізняти міський і міжміський транспорт, називати марки машин;
- користується назвою держави;
- знає, поважає державну символіку;
- орієнтується в місцезнаходженні України на карті;
- знає, з якими країнами межує Україна: на півночі — Білорусь, на сході — Росія, на заході — Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія та Молдова;
- знає, що у світі живуть різні народи й нації, усі вони прагнуть миру, турбуються про майбутнє своїх дітей, процвітання своєї країни та планети;
- виказує інтерес і доброзичливість до інших народів.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- організація розвивальних проблемно-практичних та проблемно-ігрових ситуацій, пов'язаних із вирішенням соціально і морально значущих питань;
- особистісне та пізнавальне спілкування вихователя з дітьми на соціально-моральні теми;
- співпраця дітей у спільній діяльності гуманістичної і соціальної спрямованості (допомога, турбота, оформлення групи, догляд за квітами та інше);
- спільні сюжетно-рольові і театралізовані ігри, ігри на шкільні теми, сюжетно-дидактичні ігри та ігри з правилами соціального змісту;

- етичні бесіди про культуру поведінки, моральні якості і вчинки, життя людей у місті, рідній країні, світі;
- знайомство з елементами національної культури народів та меншин України: національний одяг, особливості зовнішності, національні казки, музика, танці, іграшки, народні промисли;
- екскурсії містом, спостереження за діяльністю людей і суспільними подіями;
- ігри-подорожі рідною країною, містом;
- читання художньої літератури, розглядання картин, ілюстрацій, відеоматеріалів, малювання на соціальні теми (сім'я, місто, праця людей).

Освітня лінія “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”

Природа планети Земля. Світ неживої природи

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Формувати в дітей узагальнені уявлення про неживу природу; вміння виділяти, розрізняти та визначати в мовленні загальні якості об'єктів і явищ природи. Учити тонкої диференціації ознак, групування та класифікації об'єктів і явищ, установлювати причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами та змінами в неживій природі.

Вода. Розрізняти, називати, виділяти властивості води з низки несуттєвих ознак. Розширити уявлення про воду як матеріальне середовище для існування живих істот.

Вода є в річці, озері, морі, ставку, колодязі, водосховищі. Дати дітям уявлення про ставок, колодязь. У морі солоня вода, у річці — прісна (вода без смаку). Тварини п'ють воду з різних водоймищ. Вода входить до складу всіх живих організмів. У надрах Землі є запаси питної води.

Водоймища. Їхній зв'язок із діяльністю людини: водопостачання (дати елементарні уявлення про шлях надходження води до людських осель), рибальство, відпочинок, транспортні магістралі. Різноманітність водоймищ. Природні водоймища: річки, озера, болото (з'ясувати поняття *болото*), штучно створені людиною водоймища: ставки, канали, водосховища. Вода потрібна всьому живому. У воді живуть риби, молюски, комахи, жаби, водорості, біля води — чаплі, лелеки, бобри. Вплив господарської діяльності людини на чистоту водоймищ.

Створення людиною штучних водоймищ, ставків — для розведення риби і водоплавних птахів: качок, гусок. Поведінка людини біля води та на воді. Учити дотримуватися правил обережної поведінки біля води. Вода може бути прозорою, каламутною, чистою, забрудненою. Дати дітям елементарні уявлення, що в природному довкіллі вода перебуває в різних станах: рідкому, твердому, газоподібному.

Розширювати знання про воду, здатність її набувати різних станів (твердого, газоподібного) під час охолодження та нагрівання.

Вода в природі. Ознайомити дітей із поширеними для певної місцевості явищами природи: снігопад, хуртовина, льодохід, град, дощ, туман, іній, утворення хмар. Кругообіг води в природі. Вода із Землі під дією Сонця і вітру випаровується та згущується в хмарах, коли краплинки води стають важкими, вони знов падають на Землю. Вранці восени над Землею стеляться тумани. Туман — дрібнесенькі краплини води. Навесні течуть струмки. На річках весною по-

чинається льодохід (поняття *льодохід*). Улітку вночі ґрунт, трава, листя охолоджується. Водяна пара, яка є в повітрі, осідає на них, охолоджується та перетворюється на дрібні краплинки води — росу.

Хмари. Стан неба. Дати дітям елементарні уявлення про причини утворення хмар. Ознайомити з деякими видами хмар: перисті, купчасті, шаруваті. Учити встановлювати взаємозв'язок між рухом хмар і станом погоди. Пливають хмари — вітряна погода. Небо на початку осені прозоре, блакитне, ним пливають легкі купчасті хмарки. Ближче до зими небо вкривається сірими важкими хмарами. Вони подовгу висять над Землею. З'ясувати, як утворюються хмари. Навесні небо синє-синє. Ним пливають яскраво-білі пухнасті купчасті хмарки.

Природа планети Земля. Жива природа

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Осінь

Рослинний світ. Навчити впізнавати рослини за назвою, характерними особливостями стовбура, гілок, листя, квіток — чагарник, дерева, ягоди, гриби їстівні та отруйні; рослини — трав'янисті, злакові; ознайомити зі змінами, які відбуваються восени (розцвічування листя, листопад, дозрівання насіння, плодів, збирання врожаю овочів і фруктів, ягід, плодів деяких дерев та кущів, які містять вітаміни й інші цінні для здоров'я людини речовини, наприклад: шипшину, горобину, калину тощо).

Знайомити з однорічними та багаторічними рослинами квітника. Залучати до збирання і зберігання разом із дорослими насіння квітів, дикорослих рослин для підгодовування птахів. Учити садити цибулю на перо та сіяти овес на корм птахам. Знайомити з новим способом догляду за рослинами — підпушуванням.

Систематизувати уявлення дітей про осінні зміни в природі: положення Сонця, опади, стан ґрунту, води, рослин, поведінку тварин восени, про підготовку до зими.

Тваринний світ. Привчати спостерігати за комахами (наприклад павуками, бджолами), помічати цікаві явища в їхній поведінці (плетення сітки, збирання пилку тощо); спостерігати і помічати зміни в поведінці птахів (збираються в зграї — ластівки, шпаки; відлітають на південь); засвоювати поняття *перелітні птахи*. Птахи, які зимують, наближаються до житла людей у пошуках корму (горобці, галки, синиці, ворони, щогли, омелюхи). Учити впізнавати їх за забарвленням, розмірами, підгодовувати їх. Установлювати взаємозв'язок між зникненням корму та відльотом птахів.

Уточнити знання дітей про мешканців куточка природи (назва, їхні життєві потреби, про особливості і способи догляду за ними; поливання, розпушування ґрунту; утримання в чистоті рослин та тварин, годування).

Конкретизувати знання дітей про диких тварин, робити узагальнення на основі спільних ознак (дикі тварини — лісові тварини, хижаки).

Зима

Рослинний світ. Установлювати залежність життєдіяльності рослин від наявності тепла, світла, вологи; познайомити з тим, як зимують трав'янисті рослини.

Знайомити з рослинами, які мають не яскраво виражені ознаки відмінності і схожості (герань, бегонія), різні види стебел, форму величину та колір листя й квіток (наприклад: колеус, плющ, кімнатний виноград тощо), вправляти в обприскування та обрізанні листя.

Розширити знання дітей про будову і функції окремих частин рослин, про створення умов для їхнього нормального росту та розвитку.

Познайомити з новим видом догляду — удобренням (підживленням) ґрунту, повідомити деякі правила внесення добрив (час, періодичність, кількість). Учити спостерігати за появою трави і квітів на проталинах.

Тваринний світ. Установлювати взаємозв'язок способу життя та поведінки птахів із сезонними змінами в природі. У процесі догляду за тваринами розповідати про норму, час годування, склад корму. Формувати узагальнені уявлення про свійських тварин за ознаками: живуть поряд із людиною, дають їй користь, людина турбується про тварин.

Учити встановлювати взаємозв'язок між положенням Сонця, станом повітря, ґрунту, води, рослин і появою комах; з'являються комахи, збільшується їхня кількість — повертаються з півдня птахи.

Учити розрізняти та називати поширених у регіоні: метеликів, жуків; дати знання про значення їх у житті природи; мешканців водоймища, наприклад: жаба, слимак-ставковик, катушка, лужанка, жук-плавунець.

Весна

Рослинний світ. Узагальнити й систематизувати уявлення дітей про весняні зміни в неживій природі, рослинному та тваринному світі. Формувати елементи матеріалістичного світогляду.

Уточнити знання дітей про способи розмноження рослин (насінням, цибулинами, діленням куща), познайомити з новим способом — живцювання (живець — частина стебла, гілочка з кількома листочками); учити правильно висаджувати живці.

Тваринний світ. Поглибити знання дітей про залежність способу життя диких тварин від середовища проживання, про вирощування малят тварин, турботу про них.

Уточнити уявлення дітей про домашніх птахів, про характерні особливості зовнішнього вигляду, про пристосування до середовища, де живуть, звички: знаходити спільні й відмінні ознаки.

Літо

Рослинний світ. Знайомити з культурними та дикорослими рослинами, місцем їхнього зростання, запам'ятовувати назви деяких із них.

Учити впізнавати отруйні гриби й рослини, не чіпати їх руками, не брати їхні плоди в рот. Знайомити з деякими лікарськими рослинами (наприклад: грицики, полин, подорожник тощо). Учити збирати їх разом із дорослими, знати, що вони використовуються людиною для зміцнення здоров'я. Знайомити з деякими природоохоронними заходами нашої держави (створення заповідників, охорона рідкісних рослин та тварин).

Тваринний світ. Розширювати знання про комах, наприклад: сонечка, жужелиць-гурун, довгоносіка, златку тощо; про користь деяких із них (бджола, мурашка тощо), про захисні властивості комах (наприклад забарвлення). Спостерігати за пташенятами, які підросли.

Поінформувати про рослини і тварин, які внесено до Червоної книги України.

Рослини, які внесено до Червоної книги України

Дерева: кримський ялівець високий, сунічник дрібноплідний, тис ягідний та ін.

Трав'янисті рослини: пролісок складчастий, цикламен, чабер кримський, шавлія, горіцвіт, простріль, ковила, солодка, волошка, тюльпани, крокуси, безсмертник піщаний та ін.

Тварини, яких внесено до Червоної книги України

Тварини: краб, дельфіни: афаліна і білобочка, землерийка мала та ін.

Птахи: білоголовий сип, орлан-білохвіст, чорний гриф, дрохва та ін.

Плазуни: середземноморський геко́н, леопардовий полоз та ін.

Комахи: бражник “мертва голова”, кримська зерниста жужелиця та ін.

Природа Космосу

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Розвивати вміння дітей спостерігати за природою, робити зіставлення й висновки зі спостережень, проводити аналогії. Розширити знання про небо, його вплив на життя планети. Розвивати сприйнятливність краси та різноманітність небесної сфери.

Привертати увагу дітей до краси й багатоманітності природи нашої планети. Разом із дітьми знаходити те спільне, що об'єднує кожний об'єкт природи. Показувати дітям знімки нашої планети з Космосу, продовжувати знайомити з глобусом, учити орієнтуватися на глобусі, показувати моря, океани, континенти. Організовувати “мандрівки” нашою планетою, знайомити з природою різних континентів.

Продовжувати спостерігати за небом у різні частини доби та різні пори року. Звертати увагу на різні зміни кольорової гами неба, проводити образні порівняння з настроєм людини, користуючись віршами, казками, легендами, різноманітним наочним матеріалом.

Учити спостерігати за зоряним небом; користуватися біноклем; розповідати про дослідження людиною космічного простору, про використання штучних супутників; показувати зображення супутника, знаходити його на нічному небі.

Пояснити, що Всесвіт — це Дім для всього, що існує, для всіх планет, зірок і зоряних світів, розповідати про сім'ю Сонця — планети Сонячної системи, знаходити Венеру на ранковому та вечірньому небі; розказати про посланців далеких світів — метеори, метеорити — мандрівників, яких можна побачити на нічному небосхилі, застосовувати для цього відповідні книги, казки, легенди, міфи народів світу; разом із дітьми мріяти й розмірковувати про можливе життя в глибинах Космосу, складати свої казки та легенди; пояснити залежність різних змін у житті природи від Сонця, Місяця, зірок.

ПОКАЗНИКИ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- уміє захоплюватися красою краєвидів у різні пори року, передавати її в художніх образах;
- володіє доступними навичками сприйняття чистоти природного довкілля, економного використання води, електроенергії в побуті. Посильно сприяє покращанню якості повітря, ґрунту, води. Виконує правила природокористування. Орієнтується, що в довкіллі кожна рослина, тварина має право на життя;
- уміє доглядати за тваринами, які живуть у помешканні людини, надавати допомогу диким тваринам. Володіє навичками безпечної поведінки в природному довкіллі;
- володіє елементарними вміннями вирощування, догляду за рослинами. Бере посильну участь у збереженні рослин своєї місцевості;
- уміє помічати забруднений стан природного довкілля;
- виявляє радість, задоволення від перебування в екологічно безпечному куточку природного довкілля. Знає, що взаємодіяти з ним треба так, щоб не зашкодити йому й собі. Прагне надавати посильну допомогу дорослим в очищенні природного середовища: прибирати, зменшувати кількість побутових відходів, не забруднювати природне довкілля небезпечними речовинами, предметами;
- усвідомлює необхідність збереження живої та неживої природи, засуджує негативні вчинки дорослих, однолітків.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- цільові прогулянки, екскурсії в природу, що сприяє естетичному, фізичному розвитку, збереженню і зміцненню здоров'я дошкільників;
- обговорення з дітьми правил безпечної поведінки в природі: “Гриби: друзі чи вороги?”, “Чим небезпечні отруйні рослини?”, “Правила друзів природи”, “Що можна, що не можна”;
- праця на ділянці дитячого садка спільно з вихователем: посилене прибирання ділянки після листопаду, снігопаду, захист кущів та молодих дерев від снігу тощо, розпушування ґрунту, полив рослин, підгодівля птахів;
- екологічні ігри, що збагачують уявлення про світ: дидактичні (“Плутанина”, “Чиї це ноги?”, “Хто де живе?”, “Дізнайся за слідом”, “Підбери, що підходить” й інші), сюжетні (“Зоопарк”, “Виставка квітів (тварин)”, “Рятувальники”, “Ветеринари”), рухливі;
- використання різних календарів (погоди, природи, року), що сприяє розвитку вмінь дітей вчитися орієнтуватись у часі (дні тижня, місяць, рік) та сезонах;
- використання моделі для угруповання природних об’єктів, заповнення екологічних щоденників спостережень;
- створення разом із дітьми книг-саморобок про природу, випуск дитячих журналів, складання маршрутів у природу;
- розглядання дидактичних картинок і ілюстрацій, що відображають різноманіття природного світу, його красу;
- знайомство з фотографіями та відеоматеріалами про життя тварин і рослин у природному середовищі, у різних кліматичних умовах, у різні сезони року;
- розкриття діяльності людини щодо збереження природи;
- залучення дітей до збору та складання колекцій насіння, каміння, осіннього листя;
- виготовлення виробів із природних матеріалів разом із дітьми;
- відображення образів природи в різних видах образотворчої діяльності;
- оформлення виставки різних колективних творчих робіт;
- обговорення разом із дітьми змісту прислів’їв, приказок, загадок про природні явища, народних прикмет, відомостей з народного календаря (розширювати соціальні орієнтації дітей і уявлення про народну культуру);
- використання для слухання звуків природи та класичної музики (допомагає дітям емоційно сприймати і краще розуміти красу та різноманіття природного світу);
- реалізація дитячих проектів, у яких використовується досвід уявлень з різних освітніх ліній.

Освітня лінія “ДИТИНА У СВІТІ КУЛЬТУРИ”

Ознайомлення з предметним довкіллям

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Житло. Рідна домівка. Предмети домашнього вжитку

Продовжувати формувати уявлення про українське житло, познайомити з характерними особливостями інтер'єру міської квартири й сільської оселі, їхніми типовими атрибутами.

Дати знання про роль житла в житті людини. Ознайомити з оберегами як символами захисту оселі від життєвих негараздів. Навчити цінувати рідну домівку, відчувати її атмосферу добра, теплоти, затишку.

Сформувати розуміння цінностей речей, вироблених руками рідних та переданих у спадщину. Учити бачити красу в побуті. Виховувати бажання прикрашати домівку до свята. Виховувати почуття господарської бережливості для підтримки порядку, родинного добробуту.

Навчати детального сенсорного аналізу предметів, що оточують. Називати словами матеріали, з яких вони виготовлені (пластмаса, тканина, гума, порцеляна, кераміка, бавовна, ситець, шовк тощо), і їхні ознаки, властивості. Учити розуміти зв'язок між назвою, будовою та матеріалом, із якого виготовлено предмети. Учити класифікувати предмети одночасно на основі декількох ознак.

Продовжувати знайомити з українським національним костюмом і сучасним одягом, взуттям, із матеріалами, які використовуються при цьому.

Ознайомити із сучасними та старовинними предметами побуту (шафа — скриня, праска — рубель, качалка тощо); сформувати уявлення про їхнє походження, призначення і способи застосування на основі ознайомлення дітей із системним оператором (методом теорії розв'язання винахідницьких завдань (далі — технології ТРВЗ)).

Дати знання про побутові прилади, які допомагають людині в домашньому господарстві. Дати знання про назви машин, технічних приладів, що полегшують працю дорослих (електром'ясорубка, міксер, картоплечистка, хліборізка, електросоковарка, кухонний комбайн, мультиварка, пароварка тощо), а також предмети культурного вжитку (телефон, мобільний телефон, магнітофон, плеєр, комп'ютер, ноутбук, планшет тощо). Дати знання щодо безпечного користування побутовими приладами.

Ознайомити дітей із правилами ведення домашнього господарства, учити використовувати засоби та інструменти для підтримання чистоти, краси, порядку. Виховувати культуру використання предметів побутового призначення.

Рукотворний світ: практична діяльність

Праця дорослих. Сформувати уявлення про роль праці в житті людей на основі ознайомлення з різними видами виробничої (шиття одягу, виробництво автомобілів, продуктів харчування, будівництво, сільське господарство тощо) та обслуговуючої (медицина, торгівля тощо) праці, характерної для певної місцевості.

Дати знання про існування різних виробництв із виготовлення предметів ужитку, технічних приладів і знарядь, засобів пересування та зв'язку. Знайомити з процесами виробництва та споживання продуктів харчування, одягу, предметів домашнього господарства, парфумерії і косметики, промислового й ремісницького виробництва, предметів мистецтва. Дати знання про витрати праці та матеріалів на виготовлення необхідних для життя речей.

Формувати уявлення, що більшість дорослих людей одночасно є користувачами (споживачами) одних речей, предметів і створювачами (виробниками) інших. Люди різних професій працюють кожна на своєму робочому місці для того, щоб добре жилося всім людям, щоб вони були здорові, освічені та забезпечені всім необхідним для життєдіяльності і щоб у рідній домовіці був добробут.

Дати елементарні знання щодо вимог до людини-трудівника. Сформувати уявлення про те, що людям-виробникам допомагають якісно працювати вчені, інженери-винахідники, які завдяки своїм відкриттям, винаходам удосконалюють сучасне виробництво.

Познайомити дітей з елементами технології ТРВЗ: методами фокальних об'єктів та морфологічного аналізу, чарівним оператором РЧВ (Розмір, Час, Вартість), системним оператором, прийомами розв'язання протиріч, коротким алгоритмом розв'язання проблемних завдань тощо; учити застосовувати елементарні знання технології ТРВЗ у своїй практичній діяльності для її вдосконалення.

Дати знання про те, що дорослі одержують за свою роботу гроші, що їхня кількість обмежена, треба думати, на що можна витратити гроші, а на що не треба. Сформувати уявлення про те, що не всі у світі цінності вимірюються грошима.

Люди-споживачі (дорослі, діти) використовують для задоволення життєвих потреб речі, прилади, побутову техніку тощо — предмети, які створено людьми-виробниками; діти ще маленькі, вони є тільки споживачами, а не виробниками.

Учити диференціювати продуктивну виробничу діяльність дорослої людини (для неї характерним є: впорядковане робоче місце, висока віддача виконавця, завершений кінцевий результат праці) і предметно-практичну діяльність дитини. Дати знання, важливі для дитини-споживача: ознайомити з правильними засобами ведення домашнього господарства. Учити використовувати знаряддя та інструменти для додержання чистоти й порядку, навчати економно, бережливо витрачати воду, газ, електричну енергію та інші матеріали.

Формувати уявлення, як треба прати, чистити одяг, якими засобами, які з них більш економічні; як прибирати приміщення.

Дати знання про те, на що треба звертати увагу під час придбання речей у крамниці, які речі можна виготовити своїми руками і як люди це роблять, якими засобами можна відремонтувати поламані речі. Учити перевіряти надійність предметів, які використовуються.

Виховувати елементарну культуру споживання продуктів праці дорослих. Формувати систему уявлень про різноманітність професій (будівельник, учитель, бібліотекар, сталевар, фермер, лікар, оператор, програміст ЕОМ тощо) на основі узагальнення характерних трудових процесів та результатів праці. Сформувати уявлення про структуру конкретного трудового процесу (мета й мотив, матеріал, інструменти, набір трудових дій, результат).

Учити співвідносити результатів праці та набір трудових процесів із назвою професій: установлювати зв'язки між якістю праці, фізичним зусиллям людини й інструментами, технікою, що були використані.

Формувати уявлення про культуру праці дорослих на всіх етапах трудового процесу (економне витрачання матеріалів, бережне ставлення до інструментів, додержання порядку на робочому місці).

Сформувати чітке уявлення про роль сучасної техніки в трудовій діяльності (електронно-обчислювальні машини, комп'ютери, електронні ваги тощо), про роль машин та механізмів у праці людини (прискорення одержання результатів праці, покращання його якості, полегшення праці).

Познайомити з трудовими обов'язками дорослих у найближчому оточенні: завідувача дитячого садка, методиста, завгоспа. Ознайомити з роботою лікаря і медсестри в поліклініці, з працею медичних працівників в аптеці, з роботою лікарів "швидкої допомоги".

Ознайомити з роботою працівників сфери культурно-побутового обслуговування населення (з працею швачок, прасувальниць, працівників ательє і модельєрів, закрійників), сформувати уявлення про колективний характер праці, взаємозв'язок роботи людей різних професій в одному виробництві. Сформувати уявлення про взаємозв'язок праці, обмін результатами праці людей на різних виробництвах (машинобудівники — фермери; робітники харчової промисловості — продавці тощо).

Знайомити з працею касира, завідувача крамниці, працею робітників будинків побуту; людей, які створюють книги: письменників, художників, друкарів. Формувати уявлення про деякі найближчі підприємства та установи культурно-побутового обслуговування населення рідного міста (села): хімчистка, крамниця, бібліотека, театр, Будинок культури, лікарня тощо; про призначення цих закладів і основні професії людей, які там працюють.

Дати знання про те, що треба успішно працювати, стати висококваліфікованим спеціалістом, треба багато вміти, сумлінно вчитися, тому всі діти ходять до школи, де вчителі навчають їх читати, писати, лічити. Виховувати повагу до праці вчителя. Знайомити з іншими працівниками школи, з приміщеннями (клас, фізкультурна зала, актовa зала, їдальня тощо). Виховувати бажання йти до школи.

Познайомити з деякими видами праці, враховуючи місцеві умови. Познайомити з двома-трьома підприємствами свого міста (села), з їхніми назвами, з тим, яку продукцію там випускають (на автомобільному заводі працюють слюсарі, свердлильники, токарі, складальники, інженери-конструктори та багато інших. Кожен із них виконує свою частку роботи, а всі разом створюють багато автомобілів).

Сформувати уявлення про будівництво як важливу галузь господарства, ознайомити з професіями мулярів, монтажників, теслярів, екскаваторників, електриків, електрозварників, архітекторів, інженерів.

Продовжувати знайомити з професіями працівників транспорту (провідник, бортпровідник, штурман, механік, буфетниця, черговий у камері схову, радист, диктор, диспетчер, стрілочник, механік, оглядач вагонів, черговий по станції).

Сформувати уявлення про сільське господарство як важливу галузь виробництва, що постачає населенню продукти харчування. Ознайомити зі змістом праці селян на полях, у садах, тваринництві. Учити називати професії мешканців села та основні сільськогосподарські професії: хлібороб, тваринник, овочівник, садівник, пасічник. Розкрити значення праці селян для міського населення, взаємозв'язки міста й села (село постачає місту продукти харчування та сировину, місто селу — машини тощо).

Ознайомити із сучасними професіями людей, робота яких має відношення до засобів комунікації і друку: телебачення, радіо, журнали, газети (редактор, диктор, журналіст, фотограф, відео- та кінооператор, монтажер, звукооператор, програміст і оператор електронно-обчислювальної машини тощо).

Виховувати повагу до людей праці, гордість за успіхи рідного села, міста, краю, країни.

Формувати загальні уявлення про те, де і ким працюють батьки дітей, у чому полягає цінність їхньої праці.

Виховувати повагу до професійної праці батьків.

Праця дітей. Виховувати в дітей бажання та вміння працювати, самостійність, ініціативність, сумлінність, готовність виконувати доручення дорослих.

Розвивати потребу в реалізації власних творчих здібностей під час праці, навчати одержувати задоволення від процесу і результатів своєї діяльності.

Сформувані уявлення про те, що виробленню предметів завжди передують мета, план діяльності, елементарний проект, а для того щоб досягти кінцевої мети, треба спочатку поставити близьку мету та спланувати дії.

Виховувати культуру праці: уміння ставити близьку і більш віддалену мету праці, планувати хід роботи, намагаючись співвіднести власні можливості з бажаннями (визначити, що та в якій послідовності робити).

У процесі досягнення мети вміти добирати потрібний матеріал й обладнання, технічні засоби і знаряддя, добирати раціональні методи та прийоми роботи, здійснювати трудові дії в певній послідовності; дотримуватись правил безпеки праці й особистої гігієни, економити матеріал, час, підтримувати порядок на робочому місці, здійснювати контроль якості кінцевого результату праці, ліквідувати недоліки у виробках; упорядковувати робоче місце та обладнання.

Учити під час роботи виявляти вигадку і фантазію, творчість. Пробуджувати бажання відійти від шаблону, експериментувати, удосконалювати, виявляти винахідливість, на практиці застосовувати деякі елементарні знання технології ТВРЗ із метою досягнення оригінального якісного результату.

Навчати орієнтуватись у критеріях результату: розуміти, що показником продуктивності праці є якість та кількість зробленого, а також вкладені в роботу зусилля виконавця.

Формування уявлення про те, що якість продукту визначається ступенем його придатності для використання, зовнішньою привабливістю. Учити без зовнішніх спонукань перевіряти зроблене, за необхідності вносити корективи для покращання результату власної праці.

Навчати виявляти вимогливість і критичність під час оцінки власного продукту праці, виділяти його достоїнства та вади. Учити співвідносити задум із показниками кінцевого результату і на цій підставі робити висновок про себе як виконавця, про власну умілість.

Учити об'єктивно оцінювати продукти праці інших, співвідносити з власними, відрізнити власний виріб від твору мистецтва.

Виховувати бережне ставлення до рукотворних виробів, бажання зробити приємне власними руками рідним та близьким.

Учити під час колективної праці дотримуватися засвоєних правил культури, спілкування та співробітництва. Виховувати почуття гордості за власні успіхи й успіхи однолітків у праці, бажання долати посильні труднощі, досягати кінцевих результатів праці, розподіляти обов'язки в процесі виготовлення спільного виробу, погоджувати трудові дії тощо.

Самообслуговування. Продовжувати формувати звичку самостійно, у певній послідовності, у потрібному темпі вдягатися, роздягатися, взуватися, роззуватися. Формувати навички користування ложечкою для взуття та щітками для одяжі, носовичком, особистим гребінцем. Учити пришивати гудзики, петлі. Привчати користуватися робочим одягом: фартушками, на рукавниками, беретами, косинками. Залучати дітей до зміни білизни, привчати своєчасно прати й прасувати стрічки, носові хустинки тощо.

Господарсько-побутова праця. Підтримувати порядок у груповій кімнаті, приміщенні дошкільного навчального закладу та на майданчику. Виховувати бажання працювати на спільну користь, звичку до охайності, до художнього оформлення приміщення групи букетиками квітів, самостійно виготовленими виробами, піклуватися про менших, лагодити іграшки, мити іграшки, будівельний матеріал, прати й прасувати для ляльок. Допомогати дорослим мити овочі, фрукти, чистити варені овочі, нарізати їх, перебирати ягоди для компоту, робити печиво (з готового тіста).

Праця в природі. Прищеплювати дбайливе ставлення до рослин і тварин, учити доглядати їх. Організовувати працю в куточку природи та на ділянці, на городі, у квітнику залежно від сезону. В догляді за птахами, тваринами самостійно готувати корм, стежити за дотриманням періодів годування, годувати птахів, тварин, чистити клітки й годівниці. Підгодовувати птахів, які зимують, залучати до участі у виготовленні та розвішуванні годівниць.

Ручна праця. Формувати інтерес до ручної праці, бажання виготовити власними руками коробку, іграшку, сувенір, прикрасу. Навчити виготовляти з природного, допоміжного матеріалів, паперу і картону, з тканини іграшки-саморобки для сюжетно-рольових ігор, сувеніри в дарунок батькам, співпрацівникам дитячого садка, малюкам.

Учити економно та раціонально витратити матеріали, берегти продукти своєї праці. Учити робити дрібний ремонт книг, одягу, іграшок, виготовляти деякі прості посібники для занять.

Показники культурологічної компетенції дитини:

- знає про рукотворне походження предметного світу, цінує працю людей;
- володіє системою уявлень про професії дорослих у сучасному світі;
- володіє навичками культури споживання продуктів праці дорослих;
- використовує за призначенням основні предмети, знаряддя праці, речі, прилади, знає місце і правила дбайливого зберігання кожного;
- знає про існування різних виробництв із виготовлення предметів ужитку, технічних приладів та знарядь, засобів пересування та зв'язку;
- уміє з'ясувати мету, скласти план своєї трудової діяльності й організувати хід роботи з обов'язковим досягненням якісного кінцевого результату;
- виявляє винахідливість, вигадку, фантазію завдяки знанням елементів технології ТРВЗ; творчо застосовує елементарні технології ТРВЗ для вдосконалення власної трудової діяльності;
- одержує задоволення від якісного результату праці;
- упорядковує власний гардероб; самостійно добирає засоби догляду за одягом та взуттям;
- підтримує порядок у груповій кімнаті, на ігровому майданчику групи;
- виявляє культуру праці і співробітництва в колективній праці;
- виявляє вимогливість та критичність в оцінці власного продукту праці;
- уміє реалізувати власні творчі задуми і здібності в практичній діяльності;
- уміє одержувати задоволення від процесу та результатів своєї діяльності.

Сприйняття мистецтва. Ціннісне ставлення до мистецтва

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Стимулювати потребу в осмисленні краси об'єктів і явищ природи, творів мистецтва, людських стосунків, власної особистості та продуктів власної образотворчої діяльності.

Підтримувати індивідуальний стиль гармонізації простору навколо себе і себе в ньому.

Виховувати сенсорну культуру: учити розрізняти відтінки кольору, звуку, фактури матеріалу, руху, жести, міміки, аромату.

Учити: адекватно оцінювати естетичну цінність продукту власної образотворчої діяльності; досягати образно-естетичної виразності в малюванні, ліпленні, декоративно-ужитковій діяльності, конструюванні з будівельного матеріалу, використовуючи зображувально-виражальні можливості та властивості матеріалу різних технік; осмислювати красу об'єктів і явищ природи, творів мистецтва, людських стосунків, власної особистості та продуктів власної образотворчої діяльності.

Збагачувати знання про види і жанри образотворчого мистецтва (живопис: пейзаж, портрет, натюрморт, побутовий жанр; графіка: книжкова ілюстрація, плакат рекламний, листівка або поштова картка, марка; скульптура: монументальна, декоративно-паркова, станкова, кругла та рельєф; декоративно-ужиткове мистецтво, архітектура).

Знайомити з різними зображувальними техніками і їхніми виражальними можливостями: живопис, графічна техніка (формуотворювальна лінія, штрих, відбиток, гратаж); пластичний спосіб ліплення, витинання; техніки декоративно-ужиткової діяльності (флористика, інтарсія, орнамент, розпис, плетіння тощо); конструювання з будівельного матеріалу тощо.

Виховувати ставлення до образотворчої діяльності як засобу самовираження, самоусвідомлення, самоствердження, саморуху.

Сприяти розумінню дитиною того, що предметом зображення можуть бути не тільки реальні об'єкти, але й власні фантазії.

ПОКАЗНИКИ МИСТЕЦЬКОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- охоче спілкується з приводу краси у всіх формах її існування;
- адекватно оцінює естетичну цінність продукту власної образотворчої діяльності;
- ставиться до образотворчої діяльності як до творчого процесу самовираження;
- уміє здійснити задум та реалізувати його, досягаючи образно-естетичної виразності;
- діє сміливо, рішуче, із задоволенням, вільно орієнтується в зображувальних матеріалах і техніках; адекватно використовує виражальні засоби (колір, композицію, форму, декор);
- самостійно створює умови для осмислення виражальних можливостей зображувальних матеріалів, різних технік;
- усвідомлює себе як творця краси; милується продуктом власної образотворчої діяльності.

Образотворче мистецтво

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Продовжувати знайомити дітей з різними видами й жанрами мистецтва, уявлення про які в них розширюються.

Графіка

Знайомити: з графікою та її видами (книжкова графіка, станкова, або естамп, плакат), засобами виразності; з виражальними засобами книжкової графіки, а також формувати прості уявлення про засоби художньої виразності.

Учити: розуміти, що призначення ілюстрації — супроводжувати літературний текст; розуміти специфіку праці художника-ілюстратора книги; розуміти, що художник, створюючи ілюстрацію, враховує жанр літературного твору (це казка, чи гумористичний твір, чи потішка).

Живопис

Розширювати й закріплювати знання дітей про жанри живопису: натюрморт, пейзаж, портрет, побутовий жанр. Формувати інтерес та емоційне ставлення до творів мистецтва. Учити на елементарному рівні аналізувати твір мовою мистецтва, визначати його емоційний настрій, характеризувати засоби художньої виразності, розуміти художні образи, створювати їх у власних роботах; передавати той самий художній образ різними засобами мистецтва.

Знайомити з різними видами натюрморту і пейзажу за змістом та засобом виразності; з портретом і його видами (автопортрет, дитячий портрет, сімейний, історичний); типами портретів (погрудний, поясний, поколінний, на весь зріст тощо). Дати знання, що потрібно уважно розглядати обличчя, міміку, руки, позу, щоб зрозуміти внутрішній стан, настрій людини, її соціальну характеристику.

Скульптура

Дати знання про скульптуру малих форм. Знайомити з монументальною, декоративною, станковою скульптурою, об'ємною та рельєфною. Продовжувати знайомити зі специфікою цього виду мистецтва, його призначенням, засобами виразності, особливостями праці скульптора; учити використовувати одержані знання в особистій творчій діяльності.

Архітектура

Знайомити: з архітектурою як одним із видів образотворчого мистецтва, як мистецтвом створення споруд, а також комплексами, які необхідні людям для життя і діяльності; різними видами архітектури (промислова, суспільна, житлові приміщення; спорудження мостів, оформлення майданів, набережних, пам'ятників); із функціями архітектури (доцільність, міцність, краса).

Матеріали, що використовують у будівництві: дерево, камінь, глина, скло та інші. Особливості конструкції, стійкість, надійність, зручність (на ознайомлювальному рівні, на конкретних прикладах). Особливості архітектурних споруд, будівель: колірна гама, ритм колон, балконів, вікон, поверховість та силует будівлі, величина та протяжність, розташування по вертикалі або горизонталі. Декоративні елементи: скульптура, рельєфи, настінний живопис, решітки, мозаїка (на доступному рівні й конкретних прикладах). Гармонія об'єкта з навколишнім простором: проспекти, площі, вулиці. Естетичний образ міста, своєрідність вигляду міста.

Знайомити з архітектурою Києва, свого міста та інших міст України.

Відвідування музею

Музей (виставка, галерея) як скарбниця цінностей і творів мистецтва. Правила поведінки в музеї. Цінність музейного предмета. Експонати та колекція. Учити розрізняти за зовнішнім виглядом різні об'єкти світової архітектури (храми, замки, житлові будинки тощо) різних країн.

Декоративно-ужиткове мистецтво

Продовжувати знайомити з різними творами як українського народу, так і російського, білоруського. Учити розуміти призначення й особливості цього мистецтва, відмічати його зв'язок із народним побутом, природою, культурою, традиціями та звичаями.

ПОКАЗНИКИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- сприймає лінію, колір, композицію, ритм як вираження настрою та стану художнього твору; дає їм емоційно-образну характеристику; виражає свої почуття колористичною гамою, композиційним рішенням, ритмічною послідовністю, формотворенням;

- знає, із якого матеріалу роблять народну іграшку, розуміє виразні засоби (уміє розповісти про форму, пропорції, додаткові деталі, які роблять іграшку красивою, привабливою); різновиди скульптури (монументальна, станкова, малих форм);
- упізнає скульптури на фотографіях, слайдах;
- уміє розглядати скульптуру, звертати увагу на виразні засоби;
- розглядає фотографічні ілюстрації, які відображають різні споруди, учиться сама будувати споруди, мости, вулиці міста, побутові споруди, використовуючи одержані знання в малюванні, аплікації;
- знає і називає деякі види архітектурних споруд;
- розуміє, що побудові будь-якого архітектурного об'єкта передує задум, створений план, вибір матеріалу;
- використовує всі доступні засоби образотворчого мистецтва, створює зразки архітектурних споруд, бере участь у створенні колективних споруд.

Малювання

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Розширювати та урізноманітнювати тематику образотворчої діяльності дітей, яка повинна бути близька дитячому досвіду, субкультури, освоєним умінням і уявленням про навколишній світ.

Предметне зображення: люди, казкові персонажі, герої мультфільмів та дитячих фільмів, реалістичні і казкові будівлі та архітектурні споруди, транспорт, рослини і тварини, предмети побуту (меблі, посуд, техніка), іграшки; цікаві явища (феєрверк, туман, капіж, сніжинка, веселка, снігопад тощо).

Сюжетне зображення: епізоди казок та історій, значущих для міста і країни соціальних та історичних подій (карнавал, святкування Нового року), подій “дитячого світу” (життя дитячого садка, сімейні свята і будні, епізоди дитячої діяльності), фантазійні сюжети.

Декоративне зображення: прикраса різноманітних предметних (меблі, посуд, одяг, предмети побуту та аксесуари — фоторамки, альбоми, гудзики тощо) і геометричних (плоских та об'ємних) основ, використання образів, елементів розпису за мотивами народних промислів і самостійно придуманих.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З МАЛЮВАННЯ:

- розрізняє жанри живопису, виразальні засоби художнього зображення;
- сприймає, емоційно реагує на художній образ у творах образотворчого мистецтва;
- знаходить різноманітні композиційні рішення, виділяє головне в малюнку;
- створює живописні композиції, передає особливості художніх образів героїв, деталей їхнього одягу, аксесуарів, предметів побуту залежно від сюжету та зміни конструктивного простору;
- має уявлення про особливості образотворчого мистецтва, знає його види;
- самостійно добирає способи зображення, використовує виразні засоби, прийоми сюжетного і декоративного малювання;

- створює художній образ, інтегруючи різні способи зображення для передачі окремих характеристик об'єкта;
- може: зацікавлено, естетично сприймати художні образи в різних видах образотворчого мистецтва;
- знає особливості, специфіку, засоби художньої виразності різних жанрів живопису;
- уміє на елементарному рівні аналізувати твір образотворчого мистецтва, дає йому емоційно-образну характеристику;
- здатна до малювання просторових відношень об'єктів, визначає їхні естетичні ознаки;
- використовує багатопланові просторові взаємовідношення об'єктів у композиції за власним задумом зображення;
- володіє комплексом технічних навичок та вмій, здатна мотивувати самостійний вибір матеріалу;
- уміє виявляти ініціативу, власну пошукову зацікавленість під час образотворення.

Ліплення

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Учити дітей створювати художній образ засобами виразності пластичного матеріалу, передавати форму, характерну будову, рух.

Навчати користуватися різними способами і прийомами ліплення, використовувати природний матеріал для передачі виразності, особливостей образу.

Учити планувати, обмірковувати задум, мотивувати вибір матеріалу під час ліплення сюжетних та декоративних робіт.

Розвивати в дітей почуття композиції під час створення індивідуальних і колективних робіт.

Розвивати творчі здібності в процесі створення образу, самостійно добирати та застосовувати набуті вміння в ліпленні для відбиття своїх вражень.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З ЛІПЛЕННЯ:

- створює образ у ліпленні, передає характерні особливості тварин, людей, надає фігуркам виразності;
- володіє технічними способами і прийомами ліплення предмета, образу;
- використовує природний та допоміжний матеріал;
- планує свою діяльність під час виконання сюжетних і декоративних робіт;
- може ліпити та поєднувати в невеличкі скульптурні групи декілька фігурок; створювати образи за мотивами казок, свят, народних іграшок; добирати й застосовувати набуті вміння;
- володіє різними способами та прийомами ліплення, передає виразність образу;
- уміє передавати образ у ліпленні (враховує пропорції частин, показ руху); визначати й планувати етапи роботи над реалізацією задуму, самостійно добирати матеріал;
- знаходить композиційні рішення в індивідуальних та колективних роботах;
- створює образи, скульптурні групи за власним задумом.

Аплікація

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Закріплювати вміння розрізати папір на короткі та довгі смужки, вирізати, користуючись різноманітними прийомами: по прямій у різних напрямках, із закругленнями, з паперу, що складений удвоє, створюючи симетричні зображення (ваза, квітка і т. д.). Учити перетворювати одні геометричні фігури в інші: квадрат — у 2–4 трикутники, прямокутник — у смужки, квадрати або маленькі прямокутники, створювати із цих деталей зображення різноманітних предметів або декоративні композиції. Познайомити з новим способом вирізання — силуетне за шаблоном; із прийомом створення форми шляхом обривання країв паперу для передачі особливостей фактури зображення — пухнастість снігу, м'якість котиків верболозу.

Навчити складати предмет із декількох частин та компоувати їх на крузі, квадраті, прямокутнику з рослинних і геометричних форм. Розвивати композиційні вміння у виконанні декоративного візерунку, у складанні предметів з декількох частин у сюжетній аплікації; акуратно наклеювати форми та наліпки, дотримуючись композиції аплікації. Учити використовувати нові кольори (фіолетовий, оранжевий), різноманітні бліди та темні відтінки кольорів.

Удосконалювати навички акуратного наклеювання форм і наліпок; дотримуючись композиції аплікації.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З АПЛІКАЦІЇ:

- створює образ предметів, художній образ із паперу та наліпок;
- уміє виконувати предметну і сюжетну аплікаційну роботу, володіє способами вирізання та прикріплення;
- складає декоративно-орнаментовані композиції на різних площинах за формою, фактурою, кольором;
- бере участь у колективній роботі. Використовує свою аплікацію чи виріб в оформленні стін творчості, прикрашає групову кімнату до свят, вечорів розваг тощо;
- послідовно виконує етапи роботи, економно використовує матеріал.

Музика

ІНВАРІАНТНА ЧАСТИНА

Слухання музики

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Удосконалювати в дітей навички слухати, сприймати та емоційно відгукуватися на музику, різну за характером і жанром.

Розвивати вміння слухати вокальну та інструментальну музику. Розрізняти звучання різних інструментів симфонічного оркестру за тембром. Закріплювати здатність відчувати особливості звучання.

Продовжувати вчити дітей розрізняти засоби музичної виразності, закріплювати елементарні знання про будову і зміст музичного твору.

Учити розрізняти образи в музиці, встановлювати зв'язок між ними та засобами музичної виразності.

Закріплювати знання дітей про жанри і характер музики. Виховувати в дітей стійкий інтерес та любов до різних видів музики.

Створити фонд улюблених дитячих творів.

ПОКАЗНИКИ МУЗИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- уміє впізнавати знайомі твори за вступом, закінченням;
- знає автора й назву знайомого твору;
- розрізняє вокальну та інструментальну музику;
- сприймає твори тричастинної форми;
- уміє виділяти окремі фрази, частини в інструментальному музичному творі;
- виділяє приспів, заспів у пісні;
- розрізняє музику за характером (спокійна, весела, урочиста, сумна, тривожна, ніжна, ігрова, легка, рухлива, жвава тощо);
- може слухати музику в дитячому садку і вдома, емоційно відгукуватися на неї, самостійно розрізняти засоби музичної виразності; розповідати про свої враження від почутої музики;
- уміє використовувати свої знання про музику в самостійній художній діяльності; передавати у творчих рухах та малюнках настроїв, характер музичного образу, зміст твору;
- виділяє засоби музичної виразності: темп, динаміка, регістр. Розрізняє їхні нюанси (повільно — швидко, прискорено — уповільнено, голосно — тихо, дуже голосно — дуже тихо, високо — низько, вище — нижче);
- розрізняє й називає жанр незнайомих творів (танок, марш, колискова);
- знає різні види танців: народні, бальні, сучасні; розрізняє їх;
- уміє давати оцінку знайомій музиці в цілому та окремим уривкам;
- висловлюється про музику, уміє пов'язувати зміни в музиці з розвитком образу;
- знає, що є музика народна, класична, сучасна; називає деякі з цих творів.

Співу

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Продовжувати формувати в дітей навички й уміння виразного співу (динамічні відтінки, темп та характер музики).

Розвивати музикальний слух. Привчати розрізняти правильний і неправильний спів, висоту звуків, їхню тривалість.

Формувати природне звучання голосу.

Зберігати правильну поставу, співати стоячи та сидячи. Учити правильно брати дихання (перед початком пісні, між музичними фразами), здержувати дихання до закінчення пісні.

Розвивати голос, зміцнювати діапазон. Співати в діапазоні (до) ре — до₂ (ре₂).

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ ЗІ СПІВІВ:

- співає виразно, дзвінким голосом, легким рухливим звуком;
- уміє співати співуче, плавно, мелодійно;

- бере дихання перед початком співу, між музичними фразами. Уміє розподіляти дихання самостійно, без нагадування музичного керівника;
- чітко промовляє слова, правильно передає приголосні звуки наприкінці слів;
- чисто інтонує мелодію пісні, точно передає ритмічний малюнок;
- уміє співати з музичним супроводом і без нього;
- співає в різному темпі, уміє посилювати чи послабляти звучання;
- має навички злагодженого співу в ансамблі;
- може виконувати пісні самостійно;
- може самостійно складати пісеньку на слова знайомих та улюблених віршів або на заданий текст; імпровізувати музичні запитання й відповіді;
- уміє використовувати знайомі пісенні образи в сюжетно-рольових іграх, самостійній художній діяльності; одержувати задоволення від музичної імітації звукових образів.

Музично-ритмічні рухи

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Продовжувати вчити дітей самостійно починати рухи після вступу, закінчувати рухатися одночасно з музикою. Учити самостійно змінювати рухи відповідно до музичних фраз. Закріплювати вміння виразно та невимушено рухатися відповідно до характеру (бадьорий, веселий, рухливий тощо), темпу (швидкий, помірний, повільний), динаміки (голосний, тихий), регістру (високий, низький) музичного твору. Формувати вміння самостійно розрізняти тричастинну форму музичного твору, рухатись відповідно до кожної частини. Закріплювати вміння відмічати в рухах метр, акцент і нескладний ритмічний малюнок.

Закріпити поняття *жанр* (*марш, пісня, танок, полька, вальс, народний танок*). Учити дітей виразно виконувати різноманітні рухи, поповнювати запас танцювальних рухів, працювати над технікою виконання; засвоювати назви танцювальних термінів.

ПОКАЗНИКИ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- уміє виконувати основні види рухів: ходить бадьоро, урочисто, м'яко, плавно, з носка широко, стрибає з ноги на ногу, робить підскоки з просуванням уперед, виконує прямий та боковий галоп; бігає швидко, повільно, легко, сильно, м'яко, обережно, стрімко;
- виконує гімнастичні вправи з предметами й без них відповідно до ритму музики;
- виконує вправи із шикуння. Добре орієнтується в просторі, уміє ходити в шерензі, по колу в колоні та в парі (трійці, четвірці), додержуючись інтервалів руху; уміє зменшувати й розширяти коло, розходитись із пари, ходити змійкою;
- уміє самостійно запрошувати пару до танцю, веде пару по колу, дотримується правильної постави в парі;
- може самостійно імпровізувати, придумувати нові варіанти образних рухів в іграх, танцях, інсценівках тощо;
- уміє залучати до участі в інсценівках, драматизаціях, сюжетно-рольових іграх, де має змогу виявити свої вміння та навички з музично-ритмічних рухів;
- достатньо впевнено почуває себе в музичних рухах, виконує їх виразно й невимушено. Уміє володіти своїм тілом, користується жестом, мімікою, пластикою для відображення характеру, динаміки розвитку образу;

- уміє komponувати танець із декількох фігур;
- виконує такі танцювальні рухи: крок польки; змінний крок; приставний крок; приставний крок із присіданням; крок із притупуванням; різноманітні рухи руками (плавні та напружені; м'які та тверді; широкі та м'які); ритмічно плескає в долоні;
- уміє виконувати елементи українського народного танцю: бігунець, колупалочка, присідання з викидом ніг;
- знає назви танцювальних термінів.

Гра на дитячих музичних інструментах

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Ознайомити дітей із духовими (сопілка, тріола, духова гармонь) та клавішно-язичковими (гармоніка, баян, акордеон) інструментами; навчити прийомів гри (правильно тримати інструмент, сидячи чи стоячи; правильно дихати, грати, користуючись цифровим позначенням звукоряду). Звернути увагу дітей на гігієнічні умови користування духовими інструментами. Підтримувати інтерес і закріпити вміння грати на ударних, струнних та ударно-клавішних інструментах.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З ГРИ НА МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТАХ:

- самостійно вибирає найбільш виразні за тембром звучання музичні інструменти;
- може грати в ансамблях чи оркестрі на різних дитячих музичних інструментах нескладні мелодії знайомих народних пісень (у межах октави);
- підбирає на слух знайомі народні примовки, лічилки, колісанки, забавлянки;
- бере участь у самостійній грі в “Оркестр”.

ВАРІАТИВНА ЧАСТИНА

Елементи музичної грамоти

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Розвивати в дітей звуковисотний слух. Учити розрізняти напрямок руху мелодії.

Розвивати тембровий і динамічний слух.

Розвивати музичну пам'ять та мислення.

Розвивати чуття ритму. Учити розрізняти тривалість звуків.

Познайомити дітей із нотним станом і звукорядом, розвивати ладове чуття.

Формувати здорове, слухове та рухове сприйняття музичного твору.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З МУЗИЧНОЇ ГРАМОТИ:

- може розрізнити й проспівати різні за висотою звуки (2–3);
- уміє визначати, скільки зіграно звуків одночасно — один, два чи три, між якими звуками більша відстань;
- розрізняє довгий та короткий звук;
- уміє проплескати або вистукати на ударних інструментах невеликий ритмічний малюнок;

- уміє використовувати умовні позначки для зображення ритмічного малюнка коротенької пісеньки;
- визначає напрямок руху мелодії (угору — вниз). Показує напрямок мелодії рукою або викладає графічно;
- уміє розрізняти звуки, які знаходяться один біля одного (під час руху мелодії) — “звуки-сусіди”;
- уміє розрізняти коротенькі приспівки (без слів) за звучанням інтервалів (“Труба”, “Гойдалки”);
- самостійно знаходить тоніку (останній заключний звук). Уміє закінчити пісеньку;
- знає, що таке нотний стан. Називає ноти першої октави; знає, де вони знаходяться. Уміє їх проспівати й викласти на фланелеграфі;
- розрізняє регістрові ключі (скрипковий, басовий);
- може самостійно використовувати музично-дидактичні ігри; отримувати задоволення від самовираження в цих іграх;
- уміє переносити набуті музично-сенсорні вміння та навички в самостійну художню діяльність.

Свята та розваги

Свята: Новий рік, Мамин день, Випускний ранок.

Розваги: різноманітні театри (ляльковий, настільний, пальчиковий, маріонеток, тіньовий, театр іграшок, театр картинок тощо), підготовлені дорослими або силами дітей; “Пори року”, “Зелений вогник”, “Ми — юні пожежники”, “День казок”, інсценівки, драматизації пісень, День іменинників; музично-літературні концерти, конкурси; виступ дитячого оркестру, фольклорні свята, спортивні свята (розваги), вечори гумору тощо.

Театральне мистецтво

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Знайомити з поняттями *театр, актор, глядач*.

Учити: використовувати музично-пластично-пісенний досвід у театралізації творів різних літературних жанрів; володіти пластикою, мімікою, жестами; продовжувати виготовляти атрибути та декорації до театральних ігор.

Формувати художньо-мовленнєві виконавчі вміння, розвивати здібності до творчого перевтілення.

ПОКАЗНИКИ ТЕАТРАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- має уявлення про театр як вираження життєвих ситуацій в акторській грі, виявляє себе емоційним і естетично чутливим глядачем;
- співпереживає персонажам, розуміє зміст дійства, вистави, усвідомлює колективний характер дітворення;
- розуміє театральний образ як живу акторську дію з використанням засобів мовлення, міміки, жестів, рухів, музики, танцю, співу для передачі образу, ідентифікує почуття і вчинки персонажів із власними;

- виявляє особистісну позицію в процесі перевтілення в сценічний образ, запам'ятовує сюжетну послідовність, своєчасно включається в дію. Володіє навичками зображення позитивного та негативного образів персонажів; використовує музично-пластично-пісенний досвід у театралізації різних літературних жанрів;
- розрізняє різні види театру (настільний, пальчиковий, тіньовий, ляльковий); театралізує творчу сюжетно-рольову гру, вигадує казку й засоби її театральної реалізації, обирає ролі та виконавців для вистави;
- здатна театралізувати творчу сюжетно-рольову гру;
- вигадує казку й засоби для її театральної реалізації, обирає самовираження в діях під музику.

Художньо-мовленнєва діяльність

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Усна народна творчість

Продовжувати прилучати дітей до слухання, вивчення напам'ять і розігрування малих поетичних фольклорних творів. Організовувати тематичні вечори розваг, присвячені українській народній творчості (фольклорні заняття). Ознайомити дітей із щедрівками, колядками, посівалками, спонукати запам'ятовувати їхній зміст, розігрувати “різдвяні розваги”.

Стимулювати до самостійного загадування загадок у відповідних побутових та життєвих ситуаціях. Вправляти в розумінні змісту приказок, прислів'їв, співвіднесенні їх із реальними життєвими ситуаціями.

Продовжувати знайомити дітей з новими соціально-побутовими і фантастичними казками. Учити розуміти, сприймати виразні засоби.

Казки: фантастичні перетворення, чарівні речі, афористичність мови, повтори, вставні пісеньки, зачини, кінцівки. Допомогти зрозуміти, що казка — це фантастика, олюднення тварин, речей. Спонукати до вивчення напам'ять кількох зачинів, кінцівок, самостійного їхнього використання в процесі розповідання знайомих казок. Учити відповідати на запитання за змістом казки, самостійно розповідати знайомі казки у вільний час, висловлювати своє ставлення до героїв казок, оцінювати їхні вчинки. Учити впізнавати назву казки за описом героїв, ілюстраціями та уривками з тексту казки (казкові вікторини). Спонукати самостійно знаходити й називати в тексті казки зачин, кінцівку (заміняти їх іншими на прохання вихователя), знаходити повтори, називати чарівні предмети, фантастичні події. Продовжувати знайомити дітей з “надокучливими” казками, спонукати використовувати їх у спілкуванні з іншими дітьми. Ознайомити з народними казками інших народів (російські, англійські, французькі тощо).

Читання

Читати дітям твори українських класиків літератури та сучасних українських письменників.

На тематичних заняттях (узагальнювальні бесіди) ознайомити дітей з портретами, життям і творчістю двох-трьох письменників-класиків, одного-двох сучасних українських письменників та поетів. Учити впізнавати їх на портретах, упізнавати їхні твори, які вже знайомі дітям, ознайомити з їхніми назвами. Читати оповідання письменників інших країн. Навчати усвідомлювати особливості оповідання як літературного твору (коротка розповідь, здебільшого реалістичного змісту, з наявністю оповідача). Прилучати дітей до аналізу засобів художньої виразно-

сті твору, застосовуючи прийоми уявлюваної ситуації, словесного малюнка, словесної гри, елементів драматизації та інсценування, уявлюваного діалогу з героями творів, інтонаційного перефразування, до етичних бесід. Учити впізнавати героїв твору, назву й автора оповідання за змістом ілюстрацій чи за уривком твору. Залучати дітей до тривалого чергування (впродовж тижня) в куточку книги; влаштовувати “групову бібліотеку”, залучати дітей до роботи в ній. Організовувати самостійну діяльність дітей у куточку книги з лагодження книг, виготовлення альбомів, влаштування виставок книг. Збагачувати словник дітей новими словами.

Продовжувати знайомити дітей з будовою дитячої книжки: на обкладинці є малюнок, зазначено прізвище автора — того, хто написав книжку; назву книжки.

Розповідання вихователя з наочним матеріалом

Продовжувати розповідати дітям казки та казкові сюжети-сценарії в супроводі картин-ілюстрацій, репродукцій, слайдів, фотографій; показу театрів (іграшок, картонажного, тіньового, байового, магнітного, лялькового, пальчикового). Залучати дітей до показу фрагментів іграшкових театрів за знайомими сюжетами, супроводжуючи покази розповідями.

Показувати дітям діафільми, відеофільми.

Ознайомити з будовою фільмоскопа, залучати дітей до самостійного показу знайомих діафільмів, розповідання їхнього змісту.

Виразне читання

Ознайомити дітей з поезією поетів-класиків (Т. Шевченко, Леся Українка, Я. Щоголів, Олександр Олесь), сучасних поетів (В. Симоненко, Л. Костенко та ін.), творчістю поетів свого регіону (П. Ребро — Запоріжжя; Марійка Підгірянка — Прикарпаття, О. Тимофєєва, С. Жупанин — Закарпаття та ін.). Спонукаєти запам’ятовувати тексти віршів, виразно їх читати, називати назву, автора вірша; знаходити художні засоби виразності: рими, повторення звуків (голосних, приголосних), переносне значення слів, образні вирази.

Ознайомити дітей з новим поетичним жанром — байкою, з байками Л. Глібова, сучасних байкарів (О. Виженко), учити розуміти мораль байки. Залучати дітей відповідно до їхніх інтересів до роботи в поетичному гуртку.

Театралізовано-ігрова діяльність

Спонукаєти дітей до самостійних ігор-драматизацій, театралізованих ігор й ігор за змістом знайомих художніх творів, влаштовуючи ігри в “Театр”.

Продовжувати вчити дітей драматизувати зміст нових казок та віршів у музичному супроводі. Залучати до читання-розігрування віршованих творів за ролями на літературних ранках. Відповідно до інтересів дітей залучати їх до роботи в драматичних гуртках.

Інсценування

Продовжувати вчити дітей інсценувати нові художні твори, готувати інсценівки до тематичних занять, свят, літературних ранків, вечорів розваг. Доручати промовляти авторський текст (від автора). Залучати дітей до виготовлення декорацій, атрибутів, костюмів.

Показники художньо-мовленнєвої компетенції дитини:

- добре орієнтується в жанрах фольклорних творів, легко впізнає їх, називає жанр;
- знає напам’ять і розповідає забавлянки, українські народні пісні (5–7), лічилки (3–4), скоромовки (4–5), мирилки (1–2), заклички (3–4), прислів’я, приказки (5–7), загадки (5–6), шедрівки, колядки, посівалки (3–4);

- самостійно розігрує зміст забавлянок, українських народних пісень, використовує малі жанри фольклору в сюжетно-рольових іграх та мовленнєвому спілкуванні з дорослими, з однолітками;
- розрізняє казковий жанр народного епосу; знає і називає українські народні казки про тварин (4–5), соціально-побутові (2–3), фантастичні (2–3), “надокучливі” (2–4), казки інших народів (2–3);
- визначає у структурі казки зачин, кінцівку, повтори, чарівні предмети, образні вирази, звернення;
- упізнає за описом героїв (чи за ілюстраціями) назву казки, добре розуміє мораль різних типів казок, використовує реалістичні оцінки вчинків та поведінки казкових героїв, зіставляє вчинки казкових героїв із власною поведінкою і поведінкою однолітків;
- бере участь в етичних бесідах за змістом та у зв’язку зі змістом казок, у казкових літературних вікторинах, у вечорах української казки;
- самостійно розповідає на прохання дорослого чи дітей 3–4 добре знайомі казки;
- обізнана з творчістю українських письменників-класиків (М. Коцюбинського, С. Васильченка, І. Франка, П. Грабовського), поетів (Т. Шевченка, Лесі Українки, Л. Глібова, Олександра Олеса, М. Воробкевича та ін.), сучасних письменників і поетів, дитячих письменників свого регіону, області, міста;
- впізнає на портреті Т. Шевченка, Лесю Українку, І. Франка, П. Тичину, П. Воронька, знає і називає їхні твори для дітей;
- відповідає на запитання різного типу за змістом одного чи двох художніх творів (одного чи двох авторів на одну тему), бере участь у бесідах різного виду: етичних, за запитаннями автора щодо художніх засобів виразності, композиції або жанру твору, за змістом твору;
- чергує в куточку книги, лагодить книги, бере участь у влаштуванні виставки, виготовленні альбомів, “працює” в груповій бібліотеці; звітує про чергування в куточку книги;
- знає та виразно читає 6–7 віршів українських поетів, 1–2 байки, знає автора вірша, байки, їхню назву;
- може самостійно показати виставу театру іграшок, картонажного, тіньового за знайомими сюжетами, уміє користуватися фільмоскопом, показувати діафільм, розповідати за його кадрами, самостійно влаштовувати сюжетно-рольову гру “Кінотеатр”;
- самостійно і за вказівкою вихователя організовує театралізовані ігри та ігри за сюжетами добре знайомих художніх творів, ігри-драматизації;
- бере участь в інсценуванні знайомих казок, виготовляє разом із вихователем атрибути, костюми, декорації, влаштовує ігри в “Театр”.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- розглядання, обговорення, естетична оцінка різноманітних привабливих об’єктів: різноманіття і виразність форм, відтінків, візерунків, фактури;
- бесіди про мистецтво, естетичні об’єкти, образотворчі техніки та інструменти;
- читання пізнавальної літератури, розглядання барвистих енциклопедій;

- розглядання естетичних об'єктів, створення виставок, виробів для прикрашання групи, предметів для ігор, залучення дітей до дизайн-діяльності;
- цільові прогулянки, екскурсії, бесіди, читання дитячої художньої літератури, розглядання картин і репродукцій, перегляд відеофільмів про професії дорослих;
- дидактичні ігри, що моделюють структуру трудового процесу та розширюють уявлення про світ професій, їхні взаємозв'язки;
- образотворча діяльність і сюжетно-рольові ігри, що дозволяють дітям відтворювати в малюнку або грі світ дорослих, а також включати реальні трудові процеси (шиття лялькового одягу, виготовлення меблів) в ігровий сюжет;
- розглядання предметів, інструментів, матеріалів (“Світ тканини”, “Світ дерева і металу”) як компонентів трудового процесу; експериментування з матеріалами;
- обговорення реальних подій з дитячого життя, організація життєвих та ігрових ситуацій, що дозволяють дітям накопичувати досвід економічно доцільної поведінки;
- чергування, колективна праця, трудові доручення в умовах дитячого садка і сімейного виховання;
- організація дитячих міні-майстерень та студій для продуктивної дозвільної діяльності;
- організація досліджень, дитячі ігрові проекти (“Веселка в коробці з фарбами”, “Загадкові інструменти художника”, “Які бувають натюрморти?”);
- бесіди “Що б ти хотів побачити ще (де побувати)?”, “Чи знаєш, як можна отримати такі відтінки?”, “Який музей у нашому місті найперший?”, “Як предмети потрапляють до музею? Чи може звичайний гудзик із твого плаття опинитися в музеї?”;
- екскурсії до художніх і краєзнавчих музеїв, галерей, на виставки (діти відвідують музеї разом із батьками);
- організація дитячо-батьківських ігрових проектів “Наш улюблений музей”, “Як ми подорожували...”, “Музей у нас удома: наша сімейна колекція”;
- створення ситуацій індивідуальної та колективної творчості, що сприяють розвитку вміння співвідносити свої інтереси з бажаннями інших дітей, прагнення домовлятися одне з одним, радіти спільному результату;
- використання сучасних інформаційних технологій: ресурсів віртуальних екскурсій і музеїв, видових відеофільмів, електронних каталогів та ігор, творчих сайтів для дітей;
- пропонування вправ та ігор, що розвивають естетичні, сенсорні і творчі здібності (ігри “Знайди пару”, “Підбери палітру”, “Перетвори фігури”, вправи “Домальовування фігур”, “Ляпки”), ситуації на розвиток асоціювання, естетичної синестезії;
- використання синтезу мистецтв та інтеграції видів діяльності в процесі освітніх ситуацій, що передбачають порівняння образів, створюваних різними видами мистецтва — музикою, літературою, образотворчим мистецтвом (образи Снігуроньки, Весни, Зими, Баби Яги, птахів і тварин);
- створення творчих робіт із використанням різних видів діяльності, образотворчих технік та матеріалів: фантазування на теми “Звуки фарб”, “Осінні мелодії”, “Танці форм”, “Кольори смутку і радості”;
- поєднання малювання та аплікації, малювання та ліплення, аплікації та ліплення; застосування нетрадиційних образотворчих технік (колаж, паперопластика, пластилінографія, іоніти (крихитні кульки, що збільшують розмір, вбираючи в себе воду) тощо);

- рекомендовані твори мистецтва: види ужиткового мистецтва, його об'єкти, образи й декор стають більш різноманітні. Це іграшки з глини (опішнянська, косівська, димківська, філімонівська); дерева (яворівська, петриківська, богородська, вологодська); авторські іграшки (Ольги Шиян, Омеляна Залізняка), іграшки із сиру, природного матеріалу. Відбувається знайомство з петриківськими виробами та його розписом; із ткацтвом, ковроткацтвом України, Росії, Білорусі, Молдови, плетінням, аплікацією, орігамі, чеканкою;
- інтегрування змісту розділу з іншими освітніми лініями.

Освітня лінія “ГРА ДИТИНИ”

Гра як провідна діяльність

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Творчі ігри. Стимулювати дітей до самостійного створення ігрової обстановки з урахуванням теми гри та уявної ситуації, залучати до виготовлення іграшок-саморобок і предметів-замісників до гри або під час неї.

Підтримувати інтерес дітей до сюжетно-рольової гри, до ігор із продовженням сюжету впродовж декількох днів. Спонукаати дітей до відображення в сюжеті побутових дій та трудових процесів дорослих, подій із казок або мультфільмів, фантастичних подій. Сприяти прагненню дітей об'єднувати в одному сюжеті побутові, літературні і фантазійні події.

Розвивати вміння дітей передавати дії, відносини, характери та настрої персонажів (вимогливий учитель, любляча мама, примхлива дочка), використовувати засоби виразності (міміка, жести, рухи, інтонація).

Вправляти дитину в називанні своєї ролі до початку гри, звертанні до партнера на ім'я ігрового персонажа, вступати в рольовий діалог з однолітком, виявляти ініціативу в рольовому діалозі з однолітком, змінювати інтонацію голосу залежно від ролі, характеру і настрою ігрового персонажа.

Учити використовувати різноманітні ігрові дії: предметні ігрові дії та дії з предметами-замісниками, образотворчі ігрові дії (дія-рух без використання предмета, супроводжувана мовним коментарем). Учити промовляти частину ігрових подій і називати місце дії. Сприяти самостійному або з невеликою допомогою вихователя погодженню спільного ігрового задуму з використанням різноманітних способів (лічилки, жеребкування, договору за бажанням), установленню домовленості про розвиток сюжету та вибір ролей під час ігри.

Надавати дітям можливість створювати ігрову обстановку залежно від задуму гри, виявляти творчість у створенні ігрової обстановки; використовувати образотворчу або продуктивну діяльність у створенні ігрової обстановки, дитячого колекціонування (театральні програмки, квитки, листівки, значки й інше).

Надавати можливість для прояву творчості під час створення обстановки для режисерської гри: у підборі необхідних іграшок та предметів-замісників, оформленні ігрового поля (ліс, чарівна поляна, будинок тощо).

Визначати місце для “сцени” (огороджувати, ставити ширмочки), створювати ігрову обстановку (готувати найпростіші декорації — будиночки, силуети дерев; кольоровими шнурами

або стрічками зображувати “річку”, “доріжку”), узгоджувати свої дії з діями інших “артистів”. Навчити виразно й детально передавати різноманітні ігрові образи, імітувати характерні рухи, передавати в міміці та жестах різні емоційні стани (ведмежа побачило метелика і побігло за ним; матуся-ведмедиця шукає ведмедика, горює, прислухається до звуків лісу, знаходить ведмедика, пестить його, радіє; ведмежа щасливе).

Учити самостійно використовувати різні джерела (екскурсії, художню літературу, фільми, життєвий досвід) у створенні та реалізації ігрових задумів; відтворювати взятую на себе роль, вступати в рольову взаємодію з іншими персонажами чи учасниками гри; вільно використовувати різні засоби ігрового заміщення (дії з реалістичними й умовними іграшками, предметами-замісниками, виразні жести, слово тощо).

Надавати можливість самостійно організувати змістовні сюжетно-рольові ігри (вибрати чи придумати сюжети для гри, створити та змінити відповідно до задуму предметно-ігрове середовище, виконати ігрові дії й володіти ігровою поведінкою); усвідомлювати доцільність виконання правил; для реалізації ігрового задуму використовувати різні форми гри.

Театралізована гра. Надавати дітям можливість виступати перед однолітками, батьками та іншими людьми.

Розвивати самостійність дітей в організації театралізованих ігор: у виборі казки, вірша, пісні, у підготовці необхідних атрибутів і декорацій, розподілі ролей.

Учити розподіляти текст на змістові частини, де проявляються особливості поведінки персонажа.

Учити дітей використовувати в театралізованій діяльності різні види театру (пальчиковий, ляльковий, бібабо тощо).

Розширяти елементарні уявлення дітей про театр, театральні професії, про різні жанри мистецтва.

Навчити використовувати різні зображувальні засоби в грі: міміку, жести, виразне мовлення, рухи тіла; створювати предметно-просторове середовище для гри; залучати до участі в оформленні гри (атрибути, допоміжний матеріал, реквізит).

Навчити організувати театралізовану гру: вибирати твір, здійснювати вибір ролей, розподіляти між собою ролі в грі, готувати необхідні атрибути та декорації до гри; уявляти героя твору, його переживання.

Ігри з правилами. Формувати в дітей уміння самостійно організовувати ігри. Учити дітей співвідносити свої дії з діями ведучого й інших учасників гри.

Розкривати перед дітьми правила гри, формувати ставлення до них як обов’язкових для всіх учасників гри, контролювати їхнє виконання.

Учити придумувати нові варіанти гри.

Формувати бажання діяти з різними дидактичними іграми та іграшками (народними, електронними, комп’ютерними іграми тощо).

Навчити використовувати правила черговості й різних типів жеребкування під час організації гри та вибору ведучого; прагнути виграти в грі; пояснити зміст і правила гри одноліткам; самостійно оцінювати свої дії та дії інших дітей.

Сприяти самостійному організуванню гри, об’єднуванню в невеликі групи (2–4 дитини); творчому і самостійному вирішенню ігрового завдання; контролюванню як своїх, так і чужих дій у грі відповідно до правил.

ПОКАЗНИКИ ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- змістовно грається наодинці; може об'єднуватися в грі на основі особистих уподобань, ігрового задуму;
- уміє самостійно розгорнути гру, творчо відобразити діяльність та взаємини дорослих;
- дотримується рольових способів поведінки, етичних норм спілкування;
- взаємодіє з партнерами в ході гри, підкоряється правилам;
- свідомо використовує для розгортання сюжету іграшки-замісники, саморобки, предмети. Творчо використовує предметно-ігрове середовище для реалізації задумів;
- самостійно знаходить засоби рішення конструктивних завдань;
- вільно грає в різноманітні ігри (сюжетно-рольові, режисерські, драматизації);
- розподіляє ролі в грі, якісно їх виконує, імпровізує;
- володіє прийомами ляльководіння;
- володіє навичками театральної культури (знає назву театру, театральні професії, правила поведінки в театрі);
- відображує отримані враження (від художньої літератури, театральних вистав, від навколишнього життя) в самостійній театралізованій діяльності, включає інсценування в сюжетно-рольові ігри;
- самостійно обирає різні засоби художньої виразності щодо передачі образу;
- самостійно організовує ігри з однолітками;
- виконує правила гри як обов'язкові;
- підкоряється в грі вимогам гравців;
- прагне виграти;
- виконує ролі ведучого, погоджує свої дії з діями партнерів;
- має адекватну самооцінку.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- спільна гра вихователя з дітьми, організація розвивального середовища для самостійної ігрової діяльності;
- збагачення змісту сюжетно-рольової гри в процесі спілкування та співтворчості вихователя і дітей, спрямованого на підготовку до гри: накопичення змісту для ігор, придумування можливих ігрових ситуацій, творчого створення обстановки для ігор;
- читання дитячої художньої та пізнавальної літератури, бесіди за змістом прочитаного, малювання, "словесне малювання" представників різних професій;
- спостереження за діяльністю і відносинами людей різних професій; придумування ситуації взаємодії між людьми, події;
- об'єднання в сюжеті реальних і фантастичних персонажів, фіксування придуманих ситуацій, подій за допомогою малюнків, піктографічного письма, записування сюжетних подій вихователем під диктовку дітей тощо;
- збагачення змістовної сторони сюжетної гри відбувається за рахунок читання та обговорення творів художньої літератури, бесід із дітьми, в яких є уточнення вражень дітей про довкілля, "мозкового штурму" для ініціювання нових пропозицій та ідей;
- пропонувати ігри-експериментування з різними матеріалами: ігри з водою, льодом, снігом; ігри зі світлом; ігри з магнітами, склом, гумою; ігри з папером.

Освітня лінія
“ДИТИНА
В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ”

Уведення у світ кількості, геометрії, простору та часу

ІНВАРІАНТНА ЧАСТИНА

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Сенсорні здібності

Кількість та лічба. Формувати уявлення про утворення чисел у межах 10. Ознайомити із цифрами 0–9. Формувати уявлення про відносність поняття *цифра*: цифри тільки допомагають зручно записувати число, яке позначає кількість; цифри можна змінювати (арабські цифри, римські цифри, придумати власні), а кількість, яка позначається цифрами, завжди залишається однаковою.

Учити порядкової лічби в межах 10. Формувати уявлення про протилежні напрямки — *зліва направо і справа наліво, зверху вниз і знизу вверх*. Учити знаходити ці напрямки в довші.

Учити порівнювати множини за кількістю їхніх елементів, відповідати на запитання “На скільки більше?”, “На скільки менше?”, визначати множини з однаковою кількістю елементів, визначати, скільки елементів треба додати (відняти) від певної множини, щоб кількість елементів у заданих множинах стала однаковою.

Формувати уявлення про математичні дії додавання та віднімання. Звертати увагу дітей на ситуації повсякденного життя, де необхідні числа і математичні дії. Учити виділяти в мовленні слова, які позначають ці математичні дії, — *долити, донести, принести; відлити, відсипати, забрати, дати* тощо.

Формувати уявлення про склад числа. Учити знаходити склад числа в межах 10, знаходити різні варіанти представлення заданого числа сумою двох менших чисел, використовуючи дидактичні матеріали. Учити визначати, скільки варіантів такого представлення певного числа існує.

Формувати уявлення про поділ предметів на рівні частини — дві, три, чотири тощо. Звернути увагу дітей на те, що не завжди групу предметів можна розділити на задану кількість груп з однаковою кількістю предметів. Учити визначати, чи можна поділити подану групу предметів на задану кількість однакових частин.

Формувати уявлення про задачу, її структуру. Учити уявляти ситуацію, описану в умові задачі, обігрувати та зображувати умову задачі, використовуючи дидактичний матеріал, виділяти в умові задачі суттєві дані. Учити розв’язувати задачі, знаходити задачі в знайомих казках і в повсякденному житті, складати власні задачі.

Величини. Формувати уявлення про умовну міру, послідовність дій під час використання умовної міри, пояснювати правила використання умовних мір (*як вибирати умовну міру, куди та як її прикладати* тощо). Формувати уявлення про обмеженість використання умовної міри (переважно умовна міра використовується для порівняння предметів, перевірки результатів зорового зіставлення об’єктів); про те, що не кожний параметр об’єкта можна вимірювати умовними мірами (наприклад: масу безпосередньо вимірювати умовними мірами неможливо).

Формувати уявлення про те, які параметри об’єктів варто вимірювати (*довжину, висоту, товщину, ширину*); що є умовні міри, якими можна вимірювати одразу кілька параметрів об’єктів. Учити використовувати еталонну масу для визначення маси заданого предмета, описувати результат вимірювання словами — *така сама, однакова, така ж, більша (менша), майже однакова, набагато більша (менша)*.

Формувати уявлення про одиниці вимірювання маси, об'єму, довжини — *кілограм, грам; літр; метр, сантиметр*; їхнє використання в повсякденному житті, прилади для вимірювання (*терези, лінійка, мензурка*) параметрів об'єктів, їхня точність; переваги та недоліки цих одиниць вимірювання порівняно з умовними мірами.

Учити розділяти об'єкти навпіл способом зорового зіставлення, за допомогою орієнтирів на об'єкті, умовної міри, згинання. Формувати уявлення про те, що не всі об'єкти цими способами можна розділити навпіл. Учити визначати, які об'єкти яким способом можна розділяти, комбінувати різні способи відповідно до поставленої задачі.

Геометричні уявлення. Учити розрізняти геометричні фігури на площині — *трикутник, квадрат, прямокутник, трапеція, ромб, чотирикутник, п'ятикутник, багатокутник, круг* — і геометричні фігури в просторі — *куб, трикутна призма, багатогранник, куля, конус, циліндр*, учити розрізняти їх.

Ознайомити з основними елементами геометричних фігур на площині — *сторона, кут, вершина, центр* — та в просторі — *кут, вершина, грань, ребро, бічна поверхня, основа, центр*.

Показати розмаїття випуклих і невипуклих багатокутників, зосередити увагу на спільному.

Дослідити з дітьми кількісний зв'язок між елементами багатокутників та багатогранників: кількість кутів, вершин, сторін; кількість кутів, вершин, ребер, граней.

Формувати уявлення про спільне й відмінне між площинними геометричними фігурами, замкненими кривими та замкненими ламаними. Учити помічати замкнені і незамкнені криві та ламані в довші.

Інтелектуальні здібності

Орієнтування в просторі. Удосконалювати навички орієнтування за планом, учити змінювати план відповідно до змін у довші, удосконалювати вміння знаходити суттєві для розв'язування певної задачі предмети в довші, відображати їх у плані. Учити схематично зображувати об'єкти довші, використовуючи знайомі геометричні фігури і виділяючи суттєві для виконання поставлених завдань їхні елементи, дотримуватись природних пропорцій під час зображення на плані. Учити використовувати плани під час обговорення та виконання завдань.

Орієнтування в часі. Формувати уявлення про минулий, теперішній і майбутній час. Учити добирати слова для позначення кожного часу (*наприклад: теперішній час — тепер, сьогодні, зараз*) та слова, які можуть позначати різний час (*пізніше, раніше, давно, недавно, скоро*). Формувати уявлення про різницю між словами, які відповідають одному часу — *тепер, сьогодні, зараз, потім*.

Формувати уявлення про *тиждень, місяць, рік*, співвідношення між ними.

Учити послідовно називати дні тижня, відносно поточного дня тижня зіставляти інші дні тижня зі словами, які позначають часові відношення (*сьогодні, учора, позавчора, завтра, післязавтра*).

Учити послідовно називати місяці, зіставляти місяці й пори року, називати кількість місяців кожної пори року, кількість тижнів у кожному місяці. Звертати увагу дітей на те, що зазвичай у місяці 4 тижні та ще кілька днів, іноді 3 тижні та кілька днів. Формувати уявлення про те, що в місяці буває різна кількість днів. Учити називати найдовші місяці року, найкоротший місяць року, користуватися календарем.

Формувати уявлення про терміни здійснення або завершення подій, учити зіставляти їх із днями тижня — *через день, через два (три, чотири тощо) дні, день тому, минулого дня, наступного дня, два (три, чотири тощо) дні тому* — і певним місяцем — *через місяць, через два (три, чотири тощо) місяці, місяць тому, минулого місяця, наступного місяця, два (три,*

чотири тощо) місяці тому. Учити використовувати таке позначення часу в повсякденному житті.

Учити встановлювати послідовність днів тижня та місяців року з опорою на порядкові числівники (“Сьогодні четвертий день тижня — четвер”, “Зараз другий місяць року — лютий”).

Формувати уявлення про необхідність точного визначення часу. Звертати увагу на ситуації повсякденного життя, у яких необхідно точно визначати час. Формувати уявлення про одиниці вимірювання часу — *секунда, хвилина, година, доба*, — співвідношення між ними, про ситуації повсякденного життя, коли необхідно визначити абсолютний і відносний час. Учити дізнаватися про абсолютний та вимірювати відносний час за допомогою годинника.

Формувати уявлення про різні види годинників (електронний, механічний), особливості позначення ними часу, їхню точність. Звернути увагу на побутові пристрої, до складу яких входить годинник, призначення годинника в різних пристроях. Учити дізнаватися про абсолютний час із точністю до години за допомогою різних годинників, відповідати на запитання: скільки хвилин пройшло від заданого часу. Учити зіставляти частини доби й відповідний абсолютний час.

Формувати уявлення про проміжки часу, які часто використовуються в повсякденному житті, — *чверть години, півгодини, півтори години*. Учити вимірювати ці проміжки часу за допомогою механічних годинників.

Формувати уявлення про періодичність подій та її точне визначення (*наприклад: через кожні 6 днів неділя, щороку ми святкуємо день народження тощо*). Учити визначати періодичність подій, користуючись словами: *щодня, щотижня, щороку, кожного дня (тижня, місяця, року), через кожні ... днів (тижнів, місяців, років)*.

Формувати уявлення про те, що не всі події є періодичними. Учити визначати, чи є певна подія періодичною, знаходити в довірлі періодичні й неперіодичні події, наводити приклади періодичних та неперіодичних подій. Звертати увагу на необхідність знань про періодичність подій.

Логіко-математичні уявлення. Учити відрізками розділяти задану геометричну фігуру відповідно до умови задачі (*наприклад: розділити прямокутник на два однакових трикутники*), перевіряти відповіді, спонукати шукати й порівнювати різні варіанти, якщо це має сенс.

Учити порівнювати задані множини за 2–3 властивостями їхніх елементів, класифікувати та систематизувати об’єкти за 2–3 властивостями, визначати властивості, за якими варто класифікувати і систематизувати об’єкти.

Формувати уявлення про послідовність дій (алгоритм) виконання завдання, про те, що не для всіх завдань можна скласти таку послідовність дій. Учити знаходити алгоритми в повсякденному житті, виконувати лінійні алгоритми, складати лінійні алгоритми дій, які вже виконували кілька разів. Формувати уявлення про те, що алгоритм складається для певного виконавця, тому всі його кроки (окремі дії) мають бути зрозумілі для цього виконавця; одна й та сама послідовність дій може бути по-різному записана для батьків, дідусів та бабусь, братиків та сестричок.

Формувати уявлення про те, що алгоритми можна малювати: алгоритмом може бути один малюнок (*наприклад: зразок побудови споруди з кубиків*), кілька малюнків (*наприклад: послідовність малюнків для складання оригамі*). Учити знаходити намальовані алгоритми на заняттях і під час різних видів діяльності (математика, образотворча діяльність, фізкультура, конструювання, хореографія тощо) та в повсякденному житті. Учити розв’язувати задачі з використанням алгоритмів, наданих у графічному і словесному вигляді (*наприклад: знайди будинки для геометричних фігур, користуючись картою міста*), зображувати нескладні алгоритми.

Учити розв'язувати нескладні логічні задачі, використовувати знаки “<”, “>”, “=”, які відображають кількісні відношення між об'єктами, та знаки математичних дій “+”, “-”, розуміти зміст слів *не, всі, і, або, кожний*, використовувати ці слова під час розв'язування задач і в повсякденному житті.

Формувати уявлення про зміст сполучень слів *не більше, ніж...*, *не менше, ніж...*, відрізняти їх від змісту сполучень слів *більше, ніж...*, *менше, ніж...*, використовувати ці сполучення слів під час опису навколишніх об'єктів та в різних ситуаціях повсякденного життя.

Розвиток творчих здібностей

Учити знаходити властивості об'єктів, які відрізняють їх від інших схожих об'єктів, образно і яскраво описувати об'єкти, використовуючи знайдені відмінності. Учити складати загадки про об'єкти та явища навколишнього світу, сюжетні задачі на 1–2 дії. Учити складати задачі на знайдення закономірностей у ланцюжках геометричних фігур і складних об'єктів.

Учити знаходити зручні умовні міри в довір'ї відповідно до поставленої задачі.

Учити описувати об'єкти навколишнього світу як сукупність взаємопов'язаних підсистем, описувати функцію кожної підсистеми, визначати головну та другорядні функції кожної підсистеми, розглядати об'єкти навколишнього світу як підсистеми інших систем. Формувати уявлення про моделі об'єктів, їхнє використання, про те, що модель — це не зменшена копія об'єкта, у ній відображено тільки найсуттєвіші для розв'язування певної задачі підсистеми об'єкта і взаємозв'язки між ними. Учити знаходити різні способи використання предмета в повсякденному житті.

Учити знаходити моделі об'єктів у довір'ї, порівнювати різні моделі одного й того самого об'єкта, створювати найпростіші моделі, розуміти їхню умовність та сферу використання.

Учити встановлювати причинно-наслідкові зв'язки за серіями сюжетних малюнків, бачити причини і наслідки власних дій у повсякденному житті, передбачати наслідки своїх дій, коригувати дії так, щоб їхні наслідки були позитивні.

ВАРІАТИВНА ЧАСТИНА

Розвиток критичного мислення

Формувати уявлення про те, що позначаючи числівником місце предмета, треба одразу задавати напрямок лічби. Звертати увагу дітей на ситуації, коли під час лічби у двох протилежних напрямках місце розташування об'єкта позначається одним числівником.

Звертати увагу дітей на ситуації повсякденного життя, де нам не вистачає знайомих математичних дій — додавання та віднімання.

Формувати уявлення про те, що не кожний предмет (кілька предметів) може бути точно такої маси, як потрібно, підібрати точну масу можна тільки розрізаючи предмет (якщо це можливо), насипаючи речовини, матеріали, продукти тощо, відливаючи рідини тощо.

Учити порівнювати інформацію, яку зберігає план і малюнок об'єкта. Формувати уявлення: для розв'язування яких задач потрібний план, а для яких — малюнок. Учити використовувати особливості цих двох способів передавання інформації.

Надати дітям уявлення про часові пояси, про співвідношення часу в різних часових поясах, про місця на Землі, де день починається раніше (пізніше), ніж у нашій країні.

Формувати уявлення про те, що неможливо зіставити точний час зі словами *потім, скоро, швидко зроблю* тощо; про те, як люди домовляються про терміни виконання певного завдання (*зроби сьогодні, на завтра, через тиждень, на 7.00 вечора завтрашнього дня* тощо), різницю між згаданими вище поняттями. Учити визначати терміни в різних ситуаціях повсякденного життя.

Формувати уявлення про те, що точність показань приладу залежить не тільки від точності його вимірювань, а й від того, як людина ним користується, наскільки точно може зняти його показання.

Формувати уявлення про події, які необов'язково відбудуться, — імовірні події (*скоро піде дощ, зараз пташка сяде на цю гілку, ігровий кубик повернеться гранню з однією точкою доверху тощо*). Учити помічати такі події, наводити приклади таких подій. Формувати уявлення про поняття, які позначають різну ймовірність того, що подія відбудеться, — *напевно, скоріше за все, вірогідно, дуже вірогідно, ймовірно, малоймовірно*. Формувати уявлення про зміст поняття *ймовірніше, ніж...* Учити порівнювати ймовірність подій, розуміти суть приказок про ймовірність подій (*наприклад: коли рак свисне*).

ПОКАЗНИКИ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- порівнює предмет за допомогою умовної міри;
- має уявлення про ознаки об'єктів, відрізняє суттєві ознаки об'єкта від несуттєвих для розв'язання певної задачі;
- може класифікувати і систематизувати об'єкти за заданими ознаками, добирає ознаки для класифікації та систематизації нескладних об'єктів, пояснює свої дії;
- упорядковує об'єкти за заданою властивістю;
- визначає послідовність дій під час виконання нескладних завдань;
- уміє лічити в межах 10 в прямому і зворотному напрямках, установлює відповідність “кількість — число — запис числа”;
- визначає відношення між числами в межах 10: рівні, більше, менше, користується знаками “>”, “<”, “=” для запису цих відношень;
- додає та віднімає числа в межах 10, користуючись дидактичним матеріалом, записує найпростіші вирази, користуючись знаками “+”, “-”;
- уміє розв'язувати задачі на одну дію;
- орієнтується в натуральному ряду чисел, розуміє зміст понять *до, після, між, на ... більше (менше)*, використовує їх у повсякденному житті;
- знаходить у довкіллі об'єкти схожі на геометричні фігури, пояснює свій вибір;
- класифікує об'єкти за двома властивостями, розуміє зміст і користується логічними операціями “не”, “і”;
- розуміє, що таке модель об'єкта, знаходить моделі в довкіллі, може робити нескладні моделі об'єктів.

Конструювання

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Конструювання на площині

Учити викладати з рівнобедрених прямокутних трикутників, квадрата та прямокутника знайомі геометричні фігури — *квадрати, трикутники, трапецію, ромб, чотирикутники, п'ятикутники, різні багатокутники*, використовувати блоки з геометричних фігур для виконання завдань, шукати різні варіанти викладання геометричних фігур. Учити змінювати розмір викладених геометричних фігур, використовуючи знайомі блоки.

Звертати увагу дітей: скільки і яких геометричних фігур витрачено на викладення кожної фігури. Учити визначати, чи можна викласти із заданих геометричних фігур певну фігуру (*наприклад: із трьох квадратів можна викласти прямокутник, а от квадрат — не можна*), планувати свої дії.

Учити викладати силуети за зразками, не поділеними на геометричні фігури, що є в розпорядженні.

Учити розв'язувати задачі на добудовування фігур та перекладання паличок. Учити викладати задані фігури, використовуючи мінімальну кількість паличок. Учити викладати багатокутники з паличок. Учити передбачати, чи можна із заданої кількості однакових паличок викласти заданий багатокутник.

Учити викладати мозаїку з різних елементів за схемою, створювати схеми виконання мозаїки, перевіряти, чи можна викласти мозаїку із заданого набору елементів за заданою схемою.

Навчити використовувати під час викладання силуетів без зразка прямокутні трикутники, враховуючи їхні особливості; знаходити різні варіанти викладання геометричних фігур; викладати мозаїку за схемою; знаходити мозаїку навколо.

Навчити добудовувати силуети за недомальованими зразками; викладати маленькі пазли (до 54 елементів) без зразка; розв'язувати задачі із паличками (під час розв'язання нескладних задач — користуватися малюнками, складних — паличками).

Конструювання в просторі (конструкторсько-будівельні ігри)

Ознайомити з новими деталями для конструювання, їхніми особливостями — різноманітними за формою і величиною пластинами (довгими та короткими, вузькими та широкими, квадратними та трикутними), брусками і циліндрами. Учити використовувати нові деталі під час конструювання, комбінувати нові деталі з уже знайомими, створювати моделі об'єктів.

Формувати уявлення про розгортку геометричних фігур у просторі (куб, конус, циліндр), про те, що в кожній фігурі може бути кілька правильних розгортки. Учити креслити розгортки та створювати моделі геометричних фігур у просторі. Учити змінювати розгортки так, щоб можна було створити потрібний предмет відповідно до ігрового задуму (*наприклад: коробочку, крісло, стілець, шафу* тощо).

Формувати вміння використовувати різноманітний природний матеріал для створення виробів. Учити бережливо використовувати природний матеріал, збирати його не шкодячи природі.

Формувати уявлення про модульне оригамі, різноманітність модулів, особливості їхнього з'єднання. Звернути увагу на аналогію модулів в оригамі і блоків у конструкціях на площині та в просторі. Учити розбирати схеми виробів модульного оригамі, створювати вироби за поясненнями і показом вихователя, за нескладними схемами.

Формувати вміння створювати прості креслення за побудованими конструкціями, за недомальованими проєкціями, виправляти помилки в кресленнях.

Учити лічити кількість будівельного матеріалу, необхідного для створення конструкцій, визначати за кресленням, який будівельний матеріал необхідно підготувати для конструювання, планувати дії, користуючись кресленням.

Учити змінювати наданий зразок відповідно до власного бачення конструкцій, використовувати знайомі прийоми конструювання в будівлях, створених за власним задумом.

Учити розповідати про майбутній виріб, конструкцію, силует, а також їхні композиції. Добирати матеріали для їхнього створення, коригувати задум відповідно до наявного матеріалу для конструювання. Створювати конструкції однієї й тієї ж будівлі відповідно до наявного матеріалу. Виготовляти прості вироби з природного матеріалу, використовувати їх під час сюжетних ігор. Скріплювати деталі виробу клеєм чи пластиліном за необхідності, закріплювати фігурки на підставці, оформлювати підставку відповідно до тематики виробу. Створювати не-

складні композиції виробів із природного матеріалу. Створювати споруди за нескладними кресленнями, перевіряти правильність виконання завдання, виправляти помилки. З'єднувати елементи конструктора Lego, добирати елементи для створення конструкцій за зразком. Створювати нескладні вироби модульного оригамі за детальним описом вихователя паралельно з показом процесу створення виробу. Конструювати за зразком у Lego.

Розвиток творчих здібностей

Учити створювати композиції із силуетів за власним задумом. Спонукаючи залучати до участі в колективній діяльності (міні-проектах) зі створення композицій силуетів. Учити співпрацювати, радитися, планувати дії в колективі, розподіляти роботу, прислухатися до думок інших.

Учити складати пазли.

Розвивати фантазію дітей, учити добирати природний матеріал відповідно до задуму, за необхідності замінювати один природний матеріал іншим відповідно до задуму або зразка виробу. Учити створювати композиції виробів із природного матеріалу, вироби з природного матеріалу відповідно до потреб сюжетної гри.

Учити будувати різні конструкції із заданого будівельного матеріалу, знаходити різні варіанти побудови конструкцій, порівнювати їх, знаходити найкращий варіант за заданим критерієм. Учити доповнювати наявний будівельний матеріал підручними матеріалами, створювати міцні конструкції, перевіряти їхню міцність.

Спонукаючи викладати мозаїку за власним задумом.

Створювати композиції конструкцій з Lego відповідно до ігрового задуму. Учити з'єднувати вже готові конструкції, якщо це доречно (*наприклад: два будинки з'єднує арка*).

Розвиток критичного мислення

Учити оцінювати складність завдань із конструювання: дослідити з дітьми, від чого залежить складність виконання завдань; навчити передбачати, складним чи легким є запропоноване завдання; навчити спрощувати завдання, розбиваючи заданий зразок на вже відомі блоки.

Учити аналізувати зразок для конструювання, виділяти знайомі блоки, визначати, чи можливо побудувати їх із наявного конструктора; використовувати підручні матеріали, коли є потреба, планувати власні дії; перевіряти результати виконання завдання.

Учити конструювати за малюнком, фотографією, схемою, словесними інструкціями, нескладним кресленням трьох проекцій; порівнювати надану на них інформацію; визначати, якої інформації не вистачає для побудови конструкції; комбінувати різні способи подання алгоритмів для отримання найповнішої інформації. Учити порівнювати різні джерела інформації, знаходити найкраще джерело інформації, використовувати різні джерела інформації для перевірки виконання завдання.

Учити оцінювати побудовані конструкції за заданими критеріями.

Показники компетенції дитини в конструюванні:

- використовує під час викладання силуетів без зразка прямокутні трикутники, враховуючи їхні особливості;
- знаходить різні варіанти викладання геометричних фігур;
- викладає силуети за зразками, не поділеними на геометричні фігури з набору, що є в розпорядженні;
- уміє складати папір навпіл, ділити аркуш паперу на 2, 4, 8, 16 однакових частин;

- вирізає нескладні симетричні фігури для аплікацій або інших виробів;
- креслить розгортки і створює моделі знайомих геометричних фігур у просторі, об'єднує їх у композиції;
- бережливо ставиться до природи, доцільно використовує різноманітний природний матеріал, добирає його з урахуванням властивостей, форми, кольору, відповідно до задуму;
- конструює з підручних матеріалів, комбінує різний будівельний матеріал;
- робить нескладні іграшки з поролону, враховуючи його властивості;
- створює композиції різноманітних об'єктів на площині та в просторі;
- уміє працювати в колективі, бере участь у колективних проєктах.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- створення розвивальних і освітніх ситуацій, розваг і дозвілля в процесі виконання дитячих проєктів, як у вільній самостійній діяльності в умовах предметно-просторового середовища, так і в спеціально організованих ігroteках, ігрових осередках, осередках експериментування;
- насичення осередків іграми та матеріалами, які цікавлять дітей і спрямовані на розвиток їхніх пізнавальних та інтелектуальних здібностей;
- забезпечення іграми на пізнання залежностей і відносин: “Логічні ланцюжки”, “Логічний будиночок”, “Дробки”, “Ціле — частина”; іграми та вправами з логічними блоками Дьенеша і кольоровими рахунковими паличками Кюїзенера; на оволодіння діями моделювання на площині та в об'ємі, відтворення цілого із частин: головоломки, “Чудостільники”, “Маленький дизайнер”, “Кубики для всіх”, Lego; й освоєння вмінь перетворення (трансфігурації та трансформації): “Ігровий квадрат”, “Змійка”, ігри-головоломки з використанням рахункових паличок;
- інтеграція математичного змісту з іншими розділами програми забезпечує можливість перенесення освоюваних дитиною способів пізнання (еталонів, моделей, обстеження) в інші умови, розширює і стимулює прояви самостійності та творчої ініціативи, робить процес навчання більш природним, життєво спрямованим;
- використання схем і моделей різного ступеня складності, вимірювання, порівняння за допомогою чисел, аналіз конструкції з точки зору пропорцій співвідношення частин, розміщення в просторі, відповідності стилю та естетичним вимогам;
- запровадження дитячих ігор-проєктів “Ми — шукачі скарбів”, “Ігри для малюків”, “Рахуй, думай, розв'язуй” тощо;
- створення сприятливих умов для інтеграції з іншими освітніми лініями.

Освітня лінія “МОВЛЕННЯ ДИТИНИ”

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Звукова культура мовлення

Закріпити знання дітей про будову мовного апарату: губи, зуби, язик, спинка язика, кінчик язика. Язик може бути широкий (лопаткою), вузький (трубочкою); губи можуть посміхатися (*i-i-i*), бути трубочкою (*y-y-y*), округлюватися (*o-o-o*), розтягуватися (*a-a-a*); зуби верхні, нижні; губа верхня й нижня; пухирці за верхніми зубами, піднебіння (стеля хатинки).

Домагатися чіткої вимови шиплячих звуків [ж], [ч], [ш], сонорних [р], [р'], [л], [л'], звукосполучень [йа], [йу], [йе], [йі], уточнення рухів органів артикуляційного апарату, промовляння ізольованого звука, у слові (в різних позиціях), у фразовому мовленні.

Розвивати м'язи мовного апарату.

Розвивати змішаний тип мовного дихання (довжина видиху дорівнює лічбі до 5). Учити говорити короткою фразою на один видих, говорити помірно, чітко, не поспішаючи, підвишувати та понижувати голос під час вимови фрази, щоб мовлення набирало різних відтінків (співучості, ніжності, м'якості, лагідності).

Розвивати тембр (звукове забарвлення мовлення): сказати весело, сумно, тривожно, здивовано, незадоволено, задоволено; фразовий і логічний наголос.

Диференціювати на слух (в іграх та вправах) схожі звуки і звукосполучення: [з] — [с], [з] — [с] — [ц], [ж] — [ш], [г] — [ґ], [г] — [к] — [х], [ц] — [ч], [с] — [ш], [з] — [ж], [х] — [ф] — [хв] — [кв], [л] — [р].

Продовжувати вчити дітей вимови звуків у словах відповідно до літературних норм: ненаголошений [е] вимовляється наближено до голосного [у], ненаголошений [у] наближається у вимові до [е].

Учити правильно вимовляти звук [ф] у словах іншомовного походження, звуконаслідувальних словах, у власних іменах; звукосполучення [хв] та [кв]. Удосконалювати тверду вимову звука [л] у кінці слова, складу, перед голосними [а], [о], [у]; звуків [з], [с], [ц] перед голосними [е], [у]; проривного звука [ґ].

Учити вживати слова з подвійним наголосом (від зміни наголосу значення цих слів не змінюється); слова, у яких від зміни наголосу змінюється значення слова.

Заучувати скоромовки із шиплячими і звуками [р], [л].

Формування словника

Активізувати, уточнювати і збагачувати словник дітей словами відповідно до тематики словникової роботи попереднього вікового періоду та в межах нових тем: “Взаємини між людьми”, “Гостинність”, “Доброзичливі сусіди”, “Дорожній рух”, “Машини-помічники”, “Спортивні розваги”, “Народні вироби”, “Народні національні символи”, “Українські традиції та обряди”, “Державні символи”.

Продовжувати збагачувати словник дітей іменниками, що означають взаємовідносини між людьми, правила поведінки людей на вулиці, правила дорожнього руху; складними словами, що означають назву машин, які полегшують працю людей; словами, що означають спортивні ігри, розваги.

Увести в словник дітей іменники-назви державних і народних символів, традицій, виробів, збірні іменники, що означають сукупну множину, скорочені слова, словосполучення.

Продовжувати збагачувати словник дітей синонімічними іменниками, словами-антонімами, узагальнювальними родовими поняттями другого порядку.

Учити розуміти слова-омоніми; переносне значення слів; слова, що називають предмети, близькі за призначенням.

Збагачувати словник дітей дієсловами недоконаного виду, які означають завершену дію, безособовими дієсловами, словами близького значення.

Учити доречно й точно добирати дієслова відповідно до ситуації спілкування.

Уводити в словник дітей прикметники вищого та найвищого ступенів зі словами *найбільш*, *найменш*, *занадто*, *дуже*.

Учити добирати до іменників якісні, відносні і присвійні прикметники.

Поповнювати словник дієприкметниками, формами минулого часу, незмінними предикативними формами на “-но”, “-то”, дієприслівниками, числівниками, прислівниками, прийменниками, частками.

Стилі мовлення. Стимулювати та активізувати вживання дітьми лексики стилів мовлення, засвоєних у попередніх групах (розмовний, літературний). Познакомити зі стилем газет, журналів, телебачення (публіцистичний). Продовжувати збагачувати словник дітей художньо-поетичними виразами, порівняннями, образними словосполученнями, звуконаслідувальними словами, вигуками.

Продовжувати збагачувати словник прислів'ями, приказками, фразеологічними зворотами, образними виразами.

Грамотична правильність мовлення

Удосконалювати навички вживання граматичних форм, які діти засвоїли раніше. Вправляти дітей у правильному вживанні відмінкових форм іменників: родового відмінка однини, місцевого відмінка однини із чергуванням приголосних в основі, паралельних форм закінчень іменників чоловічого роду в давальному відмінку “-ові” — “-еві”, “-у” — “-ю”; у кличній формі іменників чоловічого роду із суфіксами “-ець”, “-ак”.

Учити утворювати форму однини іменників, що вживаються переважно в множині; форму іменників від дієслівних форм, від прикметників; утворювати від іменників однини різні множинні та збірні форми.

Закріплювати навички вживання іменників, які мають лише форму множини, форму однини.

Утворювати нові іменники-назви приміщень від іменників: *свиня* — *свинарник*, *корова* — *корівник*, *птаха* — *пташник*, *кури* — *курник*, *шпак* — *шпаківня*, *вівці* — *вівчарня*, *овечник*, *пес* — *псарня*, *кінь* — *конюшня*, *кріль* — *крільчатник* (*кролятник*).

Утворювати ступені порівняння прикметників зі словами *більш* — *менш*, *що*, *як*, різні форми складних прикметників. Вправляти в утворенні нових дієслівних форм із префіксами “про-”, “на-”, минулого часу із суфіксом “-ут-”. Закріплювати форми дієвідмінювання дієслів із чергуванням приголосних в основі. Утворювати наказові форми дієслів із часткою “-но”, прислівників.

Учити будувати фрази з прийменником *від* (*од*) у різних значеннях.

Правильно відмінювати заперечні займенники з прийменниками (*ні до кого*, *ні до чого*, *ні в чому*, *ні в кому*, *ні з якою*, *ні з яким*, *ні на якому*, *ні з ким*, *ні з чим*).

Продовжувати вчити вживати речення різного типу: прості, складні, зі сполучниками, сполучними словами, прямою мовою, однорідними членами. Учити дітей будувати безособові речення (*Надворі тепло. Взимку холодно. Світає. Смеркає*), речення зі вставними словами *по-перше*, *по-друге*, *по-третьє*, *на жаль*, *шкода* (*Шкода, але я не можу сьогодні прийти до тебе на гостину. По-перше, я хвора, по-друге, у мене немає санчат*).

Учити помічати й виправляти граматичні помилки, мовні огріхи в мовленні однолітків, лялькових персонажів, розвивати мовленнєве чуття.

Зв'язне мовлення

Діалогічне мовлення. Учити виявляти ініціативу в спілкуванні з дорослими, звертатися із запитаннями різного типу (*Чому? Як? Навіщо? Для чого? Як ви гадаєте? А як на ваш погляд?*); підтримувати розмову, запропоновану дорослими. Учити вести діалог на запропоновані теми: *“У транспорті”, “У бібліотеці”, “Запрошення”, “Привітання”, “Зустрічі на вулиці”, “Новачок у групі”*.

Учити починати розмову (знаходити першу репліку діалогу), використовуючи вставні слова та речення: *дивіться (дивись), бачите (бач), прошу вас (тебе), даруйте, перепрошую, глянь (гляньте), кажуть, по-моєму, я думаю, я гадаю, уявіть собі*. Своєчасно відповідати на першу репліку, використовуючи стверджувальні слова-речення (*так, так-так, саме так, авжеж, атож, еге ж, аякже*), заперечні слова-речення (*Ні! Ой, ні! Ні в якому разі! Не можу! Не вийде*).

Формувати вміння проводити розпитування (*“Розпитай Незнайку, що він любить”*). Уникати грубих, зневажливих слів. Засвоїти ласкаво-лагідні форми звертання (*Катрусю, Іванку, Михайлику, Оксаночко*). Будувати різні форми діалогу між двома-чотирма дітьми на пропозицію вихователя як на заняттях, так і в повсякденному житті.

Учити дітей виявляти ініціативу в розмові з незнайомими дорослими та дітьми (форми звертання, перші репліки). Учити будувати діалог, використовуючи різноманітні діалогічні єдності, такі як: повідомлення — доповнення (уточнення); повідомлення — підтвердження (заперечення); повідомлення — прохання; запит інформації — задоволення запиту; запит інформації — контрзапитання; прохання — згода (незгода); наказ — уточнення (згода, незгода) тощо.

Монологічне мовлення. Учити дітей логічно й послідовно будувати розповідь, без повторів, пауз, жестів (розвивати контекстне мовлення); виділяти в розповіді початок, середину, кінець; придумувати назву до розповіді. Учити дітей у всіх видах розповідей вживати образні художньо-поетичні вирази, приказки, фразеологічні звороти, звертання, вигуки, вставні слова, пряму мову (діалогічні єдності).

Учити дітей будувати описові розповіді за планом вихователя, за змістом сюжетних картин, ігрових ситуацій, про іграшки, предмети, речі, предметні картинки, дотримуючись послідовної структури описової розповіді, складати описові загадки про іграшки, тварин, овочі, фрукти.

Учити складати сюжетні розповіді за змістом дидактичних картин, за зразком і планом (друге півріччя) вихователя, придумувати свою назву до картин, розповідати про події, які передували зображеному на картині; та ті, які могли б відбутися з героями після зображеного на картині, складати розповіді за частинами картини (за вказівкою вихователя), об'єднуючи окремі розповіді в єдину цілу розповідь (колективна розповідь); розповіді у зв'язку зі змістом картини, за сюжетом картини, із власного досвіду; поєднання описової й сюжетної розповіді за змістом картини, розповіді за серією картин з одним сюжетом, що розвивається.

Учити складати розповіді з власного досвіду про спогади дитинства, вихідний день, літній та зимовий відпочинок, дитячі ранки та свята, діяльність дітей за зразком та планом вихователя.

Складати сюжетні творчі розповіді на запропоновану тему, за опорними словами, за однією іграшкою та сюжетною ігровою обстановкою, продовження розповіді (казки), розпочатої вихователем. Розвивати поетичні здібності старших дошкільників, здібності до словотворення

шляхом використання в освітньому процесі нетрадиційних методів і прийомів (складання синквейнів, лімериків тощо).

Учити переказувати оповідання та казки близько до тексту за планом вихователя, самостійно, продовжувати переказ інших дітей; емоційно передавати діалоги героїв твору, використовувати емоційне забарвлення мовлення дійових осіб, використовувати авторські текстові образні вирази, порівняння, метафори, примовки, звертання, вигуки, частки, виявляти творчу імпровізацію за текстом.

Розвивати оцінювальне (розповіді-оцінки) та пояснювальне мовлення (пояснення майбутньої гри, будови малюнка, орієнтації на вулиці); стимулювати розповіді-міркування на різні теми (*Чому падає листя з дерев? Чому ведмідь узимку спить? Чому деякі люди працюють уночі?*).

Учити дітей контролювати й оцінювати послідовність викладу думок, відповідність розповіді попередньому плану, запропонованій темі, опорним словам.

ПОКАЗНИКИ МОВНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- оволодіває чіткою вимовою всіх звуків рідної мови та звукосполучень відповідно до орфоепічних норм; має розвинений фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонemi; оволодіває мовними і немовними засобами виразності та прийомами звукового аналізу слів; усвідомлює звуковий склад рідної мови;
- оперує узагальненими словами різного порядку, стійкими загальноживаними словосполученнями; мовлення дітей набуває образності; за кількісною та якісною характеристикою словник дитини сягає такого рівня, що вона може легко спілкуватися з дорослими й дітьми, підтримувати розмову на будь-яку тему в межах свого розуміння;
- вживає (неусвідомлено) граматичні форми рідної мови згідно із законами та нормами граматики (рід, число, відмінок, дієвідміна, клична форма тощо), має розвинене чуття граматичної форми; наявні корекційні навички щодо правильності вживання граматичних форм і порядку слів у реченні;
- ініціює та підтримує розпочату розмову в різних ситуаціях спілкування, відповідає на запитання співрозмовника і звертається із запитаннями, орієнтується в ситуації спілкування, вживає відповідні мовні та немовні засоби для вирішення комунікативних завдань; дотримується правил мовленнєвої поведінки і мовленнєвого етикету та коректно виявляє власне емоційне ставлення до предмета розмови і співрозмовника, коригує його залежно від ситуації спілкування;
- володіє навичками розгорнутого, послідовного, логічного, зв'язного мовлення; складає різного типу розповіді, імпровізує, розмірковує про предмети, явища, події, друзів; доходить елементарних узагальнень, висновків; висловлює зв'язні самостійні оцінні судження стосовно різних явищ, подій, поведінки людей, героїв художніх творів; виявляє словесну творчість у різних видах мовленнєвої діяльності;
- комплексно застосовує мовні та немовні засоби з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміє орієнтуватися в ситуації спілкування, виявляє ініціативність, стриманість у спілкуванні;
- оволодіває культурою мовленнєвої комунікації.

Українська мова як державна

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Допомогти зрозуміти, що в Україні українська мова є державною; розрізнити близькі, але не однакові звуки рідної та української мов.

Учити розпізнавати нові звуки; правильно і чітко вимовляти всі звуки української мови та наголошувати слова відповідно до орфоепічних норм української мов.

Учити слухати і розуміти мовлення дорослих, казки, оповідання, вірші, запам'ятовувати їх. Допомогти оволодіти діалогічним мовленням: ініціювати, продовжувати та завершувати діалог, використовуючи етикетну українську лексику; переказувати невеличкі тексти і казки, складати різні типи розповідей (описові, сюжетні, з власного досвіду тощо) як за зразком вихователя, так і самостійно; спілкуватись українською мовою залежно від ситуації.

ПОКАЗНИК МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- спілкується українською мовою залежно від ситуації.

Підготовка руки дитини до письма

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Ознайомити із зошитом. Учити орієнтуватись у зошиті.

Учити правильно тримати олівець, кулькову ручку.

Розвивати п'ясті рук, дрібні м'язи пальців. Навчити координації рухів руки, пальців, очей, передпліччя; окоміру (вміння визначити центр, середину). Уміти підпорядкувати рухи руки, очей контролю самосвідомості. Сформувані просторові уявлення (ліворуч, праворуч, знизу, зверху, над і під лінією, між лініями тощо).

Уміти проводити впродовж 0,5 хв. беззвіднівні лінії олівцем на папері, у зошиті.

Учити малювати, штрихувати прямими (вертикальними та горизонтальними лініями) геометричні фігури і предмети різних форм.

Учити штрихувати похилими (коса штриховка), уривчастими короткими, спіральними лініями; лініями з петлями у вигляді трикутника, овалу, кола.

Навчити використовувати набуті навички під час самостійного малювання, штрихування; складати орнаменти, візерунки, бордюри тощо.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З ПІДГОТОВКИ РУКИ ДО ПИСЬМА:

- уміє використовувати набуті навички під час самостійного малювання, штрихування; складати орнаменти, візерунки, бордюри тощо;
- правильно сидить, тримає ручку (олівець) під час письма; рухає руку вздовж рядка, орієнтується на сторінці зошита; зображує й розташовує в робочому рядку запропоновані елементи візерунків, букв тощо;
- записує друкованими літерами на слух букви, склади, слова, вимова та написання яких збігаються.

Навчання іноземної мови

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Розвивати металінгвістичні здібності дитини. Прищеплювати елементарні навички усного мовлення іноземною мовою (розуміння та говоріння), сприяти накопиченню дитиною лінгвістичних знань у сфері фонетичної, лексичної, частково морфологічної і синтаксичної будови іноземного мовлення. Формувати комунікативні навички. Знайомити з мовою та культурою іншого народу, формувати позитивне ставлення до них. Виховувати в дитини почуття усвідомлення себе як особистості, яка належить до певної мовної і культурної групи. Підготувати до подальшого усвідомленого засвоєння іноземної мови.

Навчити розрізняти мовлення іноземною та рідною мовами; правильно вимовляти всі звуки (як ізольовано, так і в складі, слові, реченні), самостійно використовувати навички правильної звуковимови. Учити самостійно орієнтуватись у комунікативній ситуації, слухати, за власною ініціативою говорити; під час спілкування поводити себе адекватно ситуації, бути впевненою в тому, що зможе висловити власну думку іноземною мовою.

ПОКАЗНИКИ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ:

- розрізняє мовлення іноземною й рідною мовами;
- правильно вимовляє всі звуки (як ізольовано, так і в складі, слові, реченні), самостійно використовує навички правильної звуковимови;
- самостійно орієнтується в комунікативній ситуації, уміє слухати, за власною ініціативою говорити;
- під час спілкування вміє поводити себе адекватно ситуації, бути впевненою в тому, що зможе висловити власну думку іноземною мовою;
- ситуативно розуміє мовлення дорослого та інших дітей;
- виконує розпорядження під час гри або іншої діяльності;
- уміє формувати запитання, відповідати на них, коротко описує предмети, розповідає вірші, лічилки, співає пісеньки.

Пропедевтичний курс навчання грамоти

ІНВАРІАНТНА ЧАСТИНА

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Продовжувати вчити визначати на слух місце звука в слові (перший, другий, третій), інтонаційно промовляти звук у слові, розрізняти на слух тверді і м'які приголосні звуки. Здійснювати звуковий аналіз слів, використовуючи моделювання (схеми).

Удосконалювати фонематичний слух та навчати звукового аналізу мови. Учити правильно вживати терміни: *слово, звук, голосний звук, приголосний звук, м'який приголосний звук, твердий приголосний звук.*

Формувати уявлення про слово (на відміну від звука, складу тощо), склад і речення. Учити поділяти слова на склади, речення — на слова, використовуючи моделювання (схеми). Учити складати речення із 2–4 слів. Закріплювати знання про те, що звуки та склади в слові, слова в реченні вимовляються в певній послідовності. Практично ознайомити з реченням, учи-

ти визначати кількість слів у реченні, їхнє місце (перше, друге, третє); виконувати складовий аналіз слів (аналізувати дво-, трискладові слова), визначити наголос у слові (наголошений, ненаголошений склад).

Познайомити дітей з голосними і приголосними звуками, учити визначати їхнє місце в слові за допомогою схем та фішок.

Познайомити з буквами українського алфавіту, навчити співвідносити букви з відповідними голосними і приголосними звуками.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З НАВЧАННЯ ГРАМОТИ:

- уміє визначати на слух місце звука в слові (перший, другий, третій), інтонаційно промовляти звук у слові, розрізняти на слух, використовувати моделювання (визначити місце звука в слові за допомогою схем та фішок); визначити наголос (наголошений, ненаголошений склад);
- членує речення на слова, слова на склади, знаходить наголошений склад;
- розрізняє на слух за артикуляційними особливостями голосні та приголосні звуки, тверді і м'які приголосні;
- послідовно називає звуки в словах різної структури;
- моделює (умовно позначає в зошиті та на дошці) речення і звуко-складову структуру слів;
- впізнає та називає букви українського алфавіту, співвідносить букви з відповідними голосними і приголосними звуками.

ВАРІАТИВНА ЧАСТИНА

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

Навчити читати склади простої структури (двобуквені відкриті та закриті — МА, АМ, трибуквені без збігу приголосних — МАН, РІП, потім — зі збігом приголосних — ТРА, ОСК тощо), слова зі складів різної структури (поняття *відкритий* і *закритий* склади дитина не одержує).

Ознайомити з різними видами інтонації в реченнях (розповідна, питальна, оклична), учти читати різні за інтонацією речення, розуміти значення розділових знаків у кінці речень. Дати початкове уявлення про деякі правила запису слів у реченнях і текстах (велика літера на початку речення; крапка, знак оклику чи питальний — наприкінці; слова пишуться окремо одне від одного, імена, назви міст та інші власні назви пишуться з великої літери тощо).

Заохочувати до читання коротких текстів (мікротекстів). Формувати вміння відповідати на запитання за змістом прочитаних речень і мікротекстів; переказувати прочитане за допомогою запитань та без них.

Закласти основи для усвідомленого, виразного читання невеликих текстів. Заохочувати бажання дитини читати слова, короткі речення, фрагменти текстів із книжки.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ З НАВЧАННЯ ГРАМОТИ:

- читає дво- і трибуквені склади різної структури, слова із ними;
- робить спроби читати речення та короткі тексти;
- розуміє прочитане.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ:

- стимулювання інтересу до спілкування з однолітками й дорослими: створення ситуації, у яких дитині необхідно ставити запитання, цікавитися думкою інших, розпитувати про їхню діяльність та події їхнього життя;
- використання дитячих проєктів, теми яких можуть бути різноманітні відповідно до інтересів дітей, подій у дитячому садку і групі;
- використання колективних творів, загадок, казок, оповідань, поетичних чотиривіршів;
- організація ігор-драматизацій, спектаклів настільного, пальчикового театру, створення умов для гри-фантазування;
- привертання уваги до мовлення як особливого об'єкта пізнання: використовувати ігри на словотворчість (“Придумай назву казковому предмету”, “Придумай ім'я казковому персонажу”);
- використання чистомовок, віршів, загадок, скоромовок, ігрових вправ із піктограмами, спонукаючи дітей використовувати питальну, окличну, оповідальну інтонації;
- організація ігрових освітніх ситуацій (*“Незнайко знайомиться з дітьми”*, *“Незнайко говорить по телефону”*, *“Незнайко приймає гостей”* тощо);
- читання (розповідання) дорослого, який охоче та зацікавлено знайомить дошкільників із літературним текстом;
- прослуховування записів і перегляд відеоматеріалів, на яких майстри художнього слова, читці та артисти виконують тексти, беруть участь у постановках;
- читання з продовженням розвиває в дітей стійкий інтерес до книги, викликає радість від зустрічі з улюбленими героями, мотивує на запам'ятовування прослуханого змісту, надає можливість пофантазувати про те, “що буде далі”;
- бесіди про книги, у яких із дітьми обговорюється зовнішній вигляд видання, діяльність письменника і художника-ілюстратора, художника-оформлювача, процес виготовлення і друкування книг, правила поводження з книгами;
- запровадження методу проєктів: “Дитяче книговидавництво” — виготовлення книжок-саморобок із малюнками та розповідями про твори, переказами та творчими розповідями за аналогією зі знайомими текстами; створення тематичних журналів і дитячих енциклопедій на основі знайомства з літературними творами (*“Казка — брехня, та в ній натяк”*, *“Як письменник мені допоміг зрозуміти...”*, *“Що дізналися ми з книги”* тощо); “Дитяча бібліотека” — організація бібліотеки із саморобних книжок, а також оформлення та систематизація книг дитячої бібліотеки в групі; “Виставки книг” — підготовка тематичних виставок для дітей різних вікових груп (*“Казки нашого дитинства”*, *“Улюблені літературні герої”*, *“Поети і художники про природу”* тощо);
- вечори літературних розваг, літературні свята і театралізовані виступи;
- тематичні виставки в книжковому осередку та осередку художньо-творчої діяльності (теми визначаються знаменними датами “календаря свят” і пам'ятними датами життя письменників та поетів);
- створення сприятливих умов для інтеграції з іншими освітніми лініями.

ТЕЗАУРУС

Варіативна частина освітньої програми відбиває в змісті освіти регіональні, етно-соціокультурні та індивідуальні особливості розвитку дошкільника.

Завдання — це, як правило, конкретизовані або більш деталізовані цілі; це головний шлях, спосіб досягнення мети. Мета, подібно до віяла, розгортається в комплекс взаємозв'язаних завдань. Розмежування цілей і завдань завжди відносне, тобто в одному випадку це може бути мета, в іншій ситуації — завдання.

Інваріантна частина програми визначає обов'язкову для дітей певного віку міру засвоєння знань, понять, забезпечує єдність освітнього простору України, створює необхідні умови для розвитку, виховання та навчання дітей незалежно від місця й умов проживання, типу дошкільного навчального закладу тощо.

Індивідуальна освітня програма розуміється як індивідуальний освітній маршрут виховання, проектується з урахуванням його схильностей та індивідуальних можливостей і є реалізацією принципу особистісної орієнтації освітнього процесу.

Компетентність дитини дошкільного віку — одна з базисних характеристик особистості дитини дошкільного віку. Містить комунікативну, соціальну, інтелектуальну компетенції та компетенцію в плані фізичного розвитку. Компетенція комунікативна виявляється у вільному вираженні дитиною своїх бажань, намірів за допомогою вербальних і невербальних (жести, міміка) засобів. Компетенція соціальна дозволяє дитині розуміти різний характер ставлень до неї дорослих та однолітків, які її оточують, обирати лінію поведінки відповідно до ситуації. Дитина вміє покликати на допомогу й надати її, враховує бажання інших людей, може стримувати себе, промовляти прохання, пропозиції, незгоду в соціально прийнятній формі. Компетенція інтелектуальна характеризується здатністю до практичного та розумового експериментування, знакового опосередкування та символічного моделювання, мовленнєвого планування, логічних операцій. Дитина виявляє обізнаність із різних сфер діяльності людей, знає про деякі природні явища й закономірності, знайомиться з універсальними знаковими системами — алфавітом, цифрами. Компетенція дитини в плані фізичного розвитку виражається в тому, що дитина має уявлення про свій фізичний вигляд та здоров'я, володіє своїм тілом, різними видами рухів; може повідомити про нездужання, коли його відчуває; володіє культурно-гігієнічними навичками і розуміє їхню необхідність.

Креативність дитини дошкільного віку — одна з базисних характеристик особистості дитини дошкільного віку, характеризує активну позицію дитини, готовність до спонтанних рішень, допитливість, здатність до мовленнєвого коментування процесу та результату своєї діяльності, стійку мотивацію досягнень, розвинуту уяву, а також здатність до створення творчого образу, який є оригінальним, варіативним і рухливим.

Мета припускає опис ідеального прикінцевого результату спільної діяльності. Вона має бути сформульована конкретно, бути зрозуміла, доступна та прийнята учасниками діяльності — членами педагогічного колективу і батьками як основними соціальними замовниками та партнерами.

У науці встановлено, що в спільній роботі наявність загальних, усіма прийнятих узгоджених цілей є необхідною умовою організованості, згуртованості, інтегрованості загальної діяль-

ності, множення індивідуальних потенціалів її окремих учасників, тобто мета виступає як могутній координатор та інтегратор. Відсутність же чітких бажаних результатів призводить до безлічі дефектів, непродуктивних витрат, до низької якості роботи і незадоволеності її учасників.

Освітнє середовище — продукт відносин між суб'єктами освітнього простору; комплекс додаткових чинників та допоміжних послуг, що забезпечують дітям комфортні умови розвитку, навчання і виховання: збалансований розклад, зручність та забезпеченість ігровими приміщеннями.

Освітній простір — це динамічна єдність суб'єктів освітнього процесу і системи їхніх відносин.

Освітній процес — це багатокомпонентна система, що містить у собі безліч суперечностей (зовнішніх, внутрішніх, об'єктивних та суб'єктивних), характеристик, функцій, рушійних сил, законів, закономірностей, принципів; що характеризує цей процес як складну, відкриту і динамічну систему; спеціально організована взаємодія педагогів та вихованців, зміст освіти, що реалізується із застосуванням певних засобів і методів навчання та виховання, спрямований на задоволення вимог суспільства і самої особистості. В освітньому процесі зливаються процеси розвитку (становлення, формування, саморозвиток), навчання, виховання, самовиховання та самоосвіти особистості разом зі всіма умовами, формами і методами їхнього протікання.

Освітній рівень — мінімально необхідний обсяг змісту дошкільної освіти, засвоєння якого приймається як норма освіченості особистості дитини, що забезпечує їй рівність прав та можливостей для продовження й отримання освіти на першому ступені загальної середньої освіти.

Освітній стандарт — на дошкільному ступені (як первинній складовій частині системи безперервної освіти в Україні) покликаний виступати як гарант базової дошкільної освіти дітей, забезпечувати готовність випускників ДНЗ до освіти на наступному ступені — у початковій школі.

Освітня програма — структурна та функціональна одиниця освітнього простору, метою якої є вирішення конкретних освітніх завдань.

Освітня програма дошкільного навчального закладу — це нормативно-управлінський документ, який характеризує специфіку змісту дошкільної освіти конкретного закладу й особливості організації освітнього процесу, тобто це короткий виклад багатокомпонентного змісту освіти в межах певного тимчасового простору. Залежно від термінів реалізації освітні програми поділяються на: *короткострокові* (оперативні, комплексно-цільові), термін реалізації — менше року; *поточні* — упродовж 1–2 років; *середньострокові* — від 3 до 5 років; *перспективні* (стратегічні, проблемні) — від 5 до 10 років.

Освітня система — різновид соціальної системи, що характеризується як штучна, динамічна, відкрита й діяльна система. Виступає як найзагальніша педагогічна система, побудована відповідно до соціальних вимог, які висуваються до неї, є конкретною та централізованою. Соціальні інститути, що виконують освітні (розвиток, навчання й виховання) функції та поєднані в єдиний освітній простір, є підсистемами освітньої системи.

Педагогічне середовище — це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному та просторово-предметному оточенні.

Планування — це завчасне визначення порядку, послідовності здійснення освітнього процесу зі вказівкою необхідних умов, використаних засобів, форм, методів. План — це, перш за все, цілепокладання. Основа для планування — програма (або програми), за якою працює група.

Прогнозування — дослідження (розробки), що систематично й послідовно проводяться з метою з'ясування перспектив розвитку індивідуальних особливостей дитини. Зазначимо, що *план* — це заздалегідь окреслена система заходів, які передбачають порядок, послідовність та терміни виконання роботи.

Програма — це комплекс заходів щодо створення нового унікального продукту або надання послуги; схема дій, діяльності; виклад мети і завдань закладу.

Проектування буквально — складати проект (*проект* — розроблений план, задум, образ того, що планується здійснити).

Проектування розвитку — створення проекту, в якому: предметом проектування є розвиток систем(и); закладено механізм та етапи розвитку системи (її еволюції) до “прикінцевого стану”, що відбиває ступінь вирішеності проектних завдань і є етапом розвитку системи.

Соціокультурне предметно-просторове середовище розвитку дитини є чинником природного (спонтанного) та спеціально організованого (регульованого) процесу її становлення як людини культури. Об'єднання понять “соціокультурне” і “предметно-просторове” пов'язано з посиленням думки про єдність духовно-ціннісного та “речового” світу в житті дитини, яка росте. Це середовище, що охоплює предмети, речі, знаки, образи, відносини, у яких кристалізується, відображається і відтворюється культура та індивідуальний досвід дитини.

Спрямованість освітньої програми — це узагальнене, ідеальне визначення результату — підсумку (цілі) реалізації освітньої програми, від якого залежить зміст, методи, технології, форми організації освітнього процесу в конкретному дошкільному навчальному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвили Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш. А. Амонашвили. — Минск : Университетское образование, 1990. — 560 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівник А. М. Богущ. — К. : Видавництво, 2012. — 26 с.
3. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) / Г. О. Балл. — [2-е вид., допов.]. — Житомир : Волинь, 2008. — 232 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості / Іван Дмитрович Бех. — К. : Либідь, 2003. — Кн. 2 : Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. — 342 с.
5. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : [монографія] / Ганна Володимирівна Беленька. — К. : Університет, 2011. — 320 с.
6. Богініч О. Л. Здоров'я дитини — від родини / О. Л. Богініч, Г. В. Беленька, М. А. Машовець. — К. : СПД Богданова А. М., 2006. — 220 с.
7. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. — М. : Просвещение, 1968. — С. 34–121.
8. Васянович Г. П. Ноология особистості : навч. посіб. / Г. П. Васянович, В. Д. Онищенко. — Львів : Сполом, 2007. — 217 с.
9. Выготский Л. С. Развитие личности и мировоззрение ребенка // Выготский Л. С. Психология личности : в 2-х т. / Л. С. Выготский. — Самара, 1999. — Т. 2. — С. 160–165.
10. Гавриш Н. В. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / за заг. ред. Н. В. Гавриш. — Луганськ : Альма-Матер, 2006. — 368 с.
11. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010101 Дошкільне виховання напряму підготовки 0101 Педагогічна освіта. — К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. — 258 с.
12. Дидактичні матеріали до лексико-граматичних тем “Одяг”, “Взуття. Головні убори. Аксесуари. Прикраси”, “Свійські тварини та птахи”, “Пори року”, “Посуд”, “Транспорт”, “Професії”, “Оселя. Будинок. Меблі”. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПРС” ЛТД, 2014–2016. — [Предметні картки до тем].
13. Долженко В. А. Проблема воспитания духовных ценностей / В. А. Долженко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. / гол. ред. Г. П. Шевченко. — Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2005. — Вип. 6 (12). — С. 38–45.
14. Дошкільна освіта : словник-довідник / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПРС” ЛТД, 2010. — 324 с.
15. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
16. Закон України “Про дошкільну освіту” // Освіта України. — 2001. — № 33. — 12 вересня.
17. Закон України про Загальнодержавну програму “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року // Відомості Верховної Ради України. — 2009. — № 29. — Ст. 395.
18. Запорожец А. В. Избранные психологические труды : в 2-х т. / А. В. Запорожец. — М. : Педагогика, 1986. — Т. 1. Психологическое развитие ребенка / под ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко. — 316 с.
19. Зеньковский В. В. Психология детства / В. В. Зеньковский. — М. : AcademiA, 1996. — С. 200–251.
20. Иванченко Г. В. Психология восприятия музыки: подходы, проблемы, перспективы / Г. В. Иванченко. — М. : Смысл, 2001. — 264 с.
21. Каган М. С. Системный подход и гуманитарное знание : избр. ст. / М. С. Каган. — Л. : ЛГУ, 1991. — 384 с.
22. Карабаева І. І. Особливості розвитку уяви дітей / І. І. Карабаєва, С. О. Ладивір. — К. : Шк. світ, 2008. — 128 с.

23. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) / О. Л. Кононко. — К. : Освіта, 1998. — 239 с.
24. Крутій К. Л. Дошкільна лінгводидактика : словник-довідник : понад 600 термінів, понять та назв / упор. А. М. Богуш, К. Л. Крутій. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2014. — 200 с.
25. Крутій К. Л. “Овочі. Город. Городиня” (Використання схем і моделей у лексико-граматичній роботі з дошкільниками) : альбом / К. Л. Крутій. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2015.
26. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія : у 2-х ч. / К. Л. Крутій. — Частина перша. Концепції, проектування, технології створення. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2009. — 320 с.
27. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія : у 2-х ч. / К. Л. Крутій. — Частина друга. Концепція, Програма розвитку та освітні програми ДНЗ. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2009. — 284 с.
28. Крутій К. Л. “Посуд. Кухонне приладдя” (Використання схем і моделей у лексико-граматичній роботі з дошкільниками) : альбом / К. Л. Крутій. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2015.
29. Крутій К. Л. “Сад. Ягоди. Фрукти” (Використання схем і моделей у лексико-граматичній роботі з дошкільниками) : альбом / К. Л. Крутій. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2015.
30. Крутій К. Л. “Свійські тварини та птахи” (Використання схем і моделей у лексико-граматичній роботі з дошкільниками) : альбом / К. Л. Крутій. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2016.
31. Крутій К. Л. “Транспорт” (Використання схем і моделей у лексико-граматичній роботі з дошкільниками) : альбом / К. Л. Крутій. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2016.
32. Крутій К. Л. Стежинки у Всесвіт : хрестоматія для дітей старшого дошкільного віку / укладач К. Л. Крутій. — Х. : Гімназія, 2011. — 384 с.
33. Кудрявцев В. Т. Тропинки. Концепция проекта развивающего дошкольного образования / В. Т. Кудрявцев. — М., 2006. — 176 с.
34. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3–7 років / В. У. Кузьменко. — К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. — 354 с.
35. Обов’язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація і зміст роботи : зб. метод. матеріалів / авт.-упоряд.: О. В. Низковська, О. П. Долинна, А. П. Бурова, Т. П. Носачова. — Тернопіль : Мандрівець, 2011. — 480 с.
36. Осорина М. В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых / М. В. Осорина. — СПб. : Изд-во “Питер”, 2000. — 288 с.
37. Петровский В. А. Построение развивающей среды в дошкольном учреждении / В. А. Петровский, Л. М. Кларина, Л. А. Смывина, Л. П. Стрелкова // Дошкольное образование в России / под ред. Р. Б. Стеркиной. — М. : Изд-во АСТ, 1996. — С. 57–90.
38. Петровский В. А. Субъектность: новая парадигма в образовании / В. А. Петровский // Психология детства. — 1996. — № 3. — С. 100–109.
39. Поддъяков Н. Н. Мышление дошкольника / Н. Н. Поддъяков. — М. : Педагогика, 1977. — С. 237–251.
40. Семенович А. В. В лабиринтах развивающегося мозга. Шифры и коды нейропсихологии / А. В. Семенович. — М. : Генезис, 2010. — 432 с.
41. Слободчиков В. И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. — М., 2000. — С. 95–99.
42. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2010. — 324 с.
43. Українська минувшина : ілюстрований етнографічний довідник / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артур та ін. — К. : Либідь, 1993. — С. 27–57.
44. Фельдштейн Д. И. Социальное развитие в пространстве-времени детства / Д. И. Фельдштейн. — М. : Московский психолого-социальный институт : Изд-во “Флинта”, 1997. — 160 с.
45. Философия культуры. Становление и развитие / под ред. М. С. Кагана и др. — СПб., 1998. — С. 63–69.